

Kirkossa kuulutettu, lehdessä painettu
Julkinen tiedonkulku Jyväskylässä 1865 - 1880

Jenni Zwegberg
Suomen historian pro gradu
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2016

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja Etnologian laitos
Tekijä – Author Jenni Zwegberg	
Työn nimi – Title Kirkossa kuulutettu, lehdessä painettu Julkinen tiedonkulku 1865 - 1880 Jyväskylässä	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Marraskuu 2016	Sivumäärä – Number of pages 87
Tiivistelmä – Abstract <p>Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen julkista tiedonkulkua 1865 - 1880 Jyväskylässä. Tiedonkulkua tutkin Jyväskylän maaseurakunnan saapuneita kuulutuksia ja paikallisten sanomalehtien ilmoitussivuja lähteenä käyttäen. Kirkon kuulutukset ovat julkisia tiedotuksia, jotka luettiin jumalanpalveluksen yhteydessä saarnan jälkeen. Niiden asiasisältö oli hyvin laaja ja aiheet vaihtelivat kadonneesta nenäliinasta koko maata koskeviin tiedoksiantoihin.</p> <p>Työssä tutkin kuulutuksia osana ajan tiedonvälitysjärjestelmää, mutta myös rinnakkain sanomalehtien kanssa. Kuulutuksilla ja kirkossa käymisellä oli vahvat perinteet. Valtion ja kuntien viranomaiset turvautuivat kirkon tapoihin asioista ilmoittaessaan. Sanomalehdet olivat tutkimusajankohtanani vielä varsin tuore tiedonvälityskanava ja ne joutuivat hakemaan paikkaansa kuulutuksiin ja kirkonmällä ajatuksiaan vaihtamaan tottuneen väen elämässä. Tuon esille monin esimerkein minkälaisia kuulutuksia ja ilmoituksia ihmiset toimittivat käytössään oleviin tiedotuskanaviin. Niiden avulla voidaan muodostaa kuvaa ajan ihmisten arjesta, arvomaailmasta ja yhteisöstä.</p> <p>Tutkimusajankohdan Jyväskylässä riitti kuulutettavaa ja ilmoitettavaa molempien tiedotuskanavien käyttöön. Myös yleisöä riitti lopulta molemmille, kun sanomalehti löysi vuosien saatossa paikkansa. Eri tiedonkulun kanavat eivät sulkeneet toisiaan pois. Kuulutusmäärät pysyivät runsaina ja lehti-ilmoittelu sen rinnalla vilkastui kohti 1880-lukua tultaessa.</p>	
Asiasanat – Keywords Tiedonvälitys, tiedonkulku, kirkonkuulutukset, sanomalehdet, Kansan Lehti, Keski-Suomi, Päijänne, Jyväskylä, maaseurakunta	
Säilytyspaikka – Depository JYX - julkaisuarkisto	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Saarnatuolista kadunkulmiin	1
1.2 Tutkimusalue	5
1.3 Aikaisempi tutkimus ja tutkimuskysymys	7
1.4 Alkuperäislähteet ja tutkimusmenetelmät	13
2 Julkinen tiedonkulku Jyväskylässä 1865-1880	18
2.1 Kuulutuspöytäkirjat	19
2.2 Jyväskylän alueen lehdet	22
3 Kirkossa kuulutettu	29
3.1 Huutokaupat sekä osto- ja myynti-ilmoitukset	30
3.2 Kadotetut ja löydetyt	37
3.3 Viralliset ja valistavat kuulutukset ja ilmoitukset	45
4 Lehdessä painettu	55
4.1 Ilmoittelu sanomalehdissä	55
4.2 Kuulutukset ja lehdistö rinnakkain	72
5 Päättäjä	77
6 Lähteet	82

1 Johdanto

Julkisten saarnatuolista luettujen tiedoksiantojen, eli kirkonkuulutusten, voidaan katsoa olleen varhaisia joukkoviestinnän välineitä, levittiväthän ne sanomaa kokonaiselle seurakunnalle sen kummemmin rajaamatta. Myös sanomalehdet ilman muuta kuuluvat joukkoviestinnän piiriin. Monet nykyisin esillä olevat vuorovaikutuksen piirteet alkoivat kehittyä jo 1600-luvulla ja saivat lisää vauhtia 1800-luvulla, kun tavarat ja ihmiset alkoivat liikkua yhä enemmän yhteisöstä toiseen.¹ Lehtien ja kuulutusten avulla pystyy hyvin muodostamaan kuvaa siitä, mitkä asiat koettiin aikalaisten joukossa tärkeiksi.

Suullinen tiedonkulku on ollut merkittävä osa ihmisten elämää tutkimusajankohtanani. Vielä 1800-luvun lopulla läheskään kaikki eivät osanneet lukea tai kirjoittaa. Kirkon näkökulmasta lukutaito oli ihmisille kirjoitustaitoa huomattavasti tärkeämpi. Oli toivottavaa, että jokainen pystyisi tutustumaan raamatun teksteihin itse lukemalla.² Lapset oli tärkeää kasvattaa jo pienestä lähtien hyvässä kurissa ja Herran nuhteessa. Kuuliaisuus niin hengellisen kuin maallisen esivallan edessä oli mukana kaikessa ihmisten välisessä kanssakäymisessä.³

On tärkeää huomata kuinka suuri merkitys ja valta kirkolla oli ihmisten elämässä. Kuulutukset antoivat kirkolle mahdollisuuden kontrolloida julkisuuteen leviävää tietoa, muokata kirkkokansan tiedonsaantia ja maailmankuvaa. Saarnan pitäneellä papilla oli valta päättää mitä kirkossa kuulutettiin, tuomiokapitulin ja maallisen esivallan määräysten varjossa. Kirkossa julkistettiin viralliseksi katsottu totuus ensin saarnan sanomassa ja sen jälkeen kuulutuksissa. Yksityisen julkisuuden paikka saattoi monesti olla kirkonmäellä saarnatuolin ulkopuolella. Kuulutusten tarkoitus saattoi olla koko yhteisön asioita ajava, mutta yksittäisissä kuulutuksissa käsiteltiin jopa erittäin yksityisiä asioita kuten henkilöiden omaisuuden huutokauppaamista, kadonnutta palvelusväkeä tai aviolupauksesta karanneita.⁴

1.1 Saarnatuolista kadunkulmiin

Tässä työssä tutkin julkista tiedonkulkua Jyväskylässä 1865 - 1880 käyttäen lähteinäni Jyväskylän maaseurakunnan saapuneita kirkonkuulutuksia ja paikallisia sanomalehtiä.

¹ Seppänen & Väliaverron 2012, 21 & 57.

² Laine & Laine 2010, 258-264.

³ Häggman 1994, 140-141.

⁴ Laine & Laine 2010, 306.

Tutkin molempia lähteitä sekä yksittäisenä että keskenään vertaillen. Aikaisemmin samanlaista, kirkonkuulutuksia lähteenään käyttänyttä, tutkimusta ovat tehneet muun muassa Aki Alanko ja Osmo Lappalainen sekä Elisabeth Reuterswärd, jonka tutkimus sijoittuu Ruotsiin.

Kirkossa luettavat kuulutukset ovat julkisia tiedoksiantoja, joita papit lukivat jumalanpalveluksen yhteydessä. Niiden merkitys tiedonkulussa oli suuri ja kuulutuksissa käsiteltiin asioita laidasta laitaan. Kuulutusten avulla seurakuntalaiset saivat tiedon virallisista maallisista asioista ja samalla yksityishenkilöillä oli mahdollisuus saada ilmoitusasioitaan julkistettua muille paikkakuntalaisille. Suurin osa tässä työssä käytetyistä kuulutuksista on paikallisia ja niistäkin suuri osa kansalaisten itsensä luettavaksi toimittamia. Tässä työssä tarkastellaan pääasiassa yksityisten henkilöiden ja Jyväskylän aluetta koskevia paikallisia viranomaisten laatimia kuulutuksia

Saarnojen lisäksi saarnatuoleista luetuilla kuulutuksilla oli merkittävä rooli tiedonvälityksessä ja kansan kasvatuksessa aina 1800-luvulle, sanomalehdistön suureen läpimurtoon saakka. Kuulutuksiin suhtauduttiin vakavasti ja niitä pidettiin lopullisina ja virallisina totuuksina. Kun asia oli kerran kirkossa kuulutettu, se oli loppuun käsitelty ja täysin varma. Saarnatuolista luettuja kuulutuksia koskivat samat korkeat moraaliset vaatimukset kuin muutakin julistusta ja opetusta. Luetun tiedon tuli olla totuudenmukaista, hyödyllistä, selkeää ja yksiselitteistä. Lisäksi lukemalla kuulutuksen pappi otti tietyllä tapaa moraalisen vastuun tiedon vaikutuksista.⁵ Kirkkomatkat olivat ajan tiedonvälityskanavista keskeisimpiä. Lisäksi kirkkomatkalla sai hoidettua maallisiakin asioita ja virkistäytyä arjen askareiden jälkeen tuttujen seurassa.⁶

Saarnatuoleista lukeminen muodostui hyväksi tiedonvälityksen vaihtoehdoksi jo 1500-luvun puolessa välissä. Julistuksissa yhdistyivät rukous, tiedonvälitys ja tiedon kontrollointi. Kuulutuksista tuli hyvin nopeasti tärkeä osa saarnatapahtumaa. Yhdessä saarnan kanssa niistä kehittyi saarnaliturgiaksi kutsuttu osa jumalanpalvelusta, joka saattoi kestää tuntikausia. Kesto sen kuin pitkittyi vuosien varrella, kun kuulutusten määrät kasvoivat kasvamistaan. Kuulutuskäytäntöä jouduttiin ajan saatossa täsmentämään ja tarkentamaan, mikä kertoo saarnatuoleista luettavien kuulutusten määrän ja merkityksen kasvusta. Virallisten kuulutusten rinnalla lisääntyivät yksityisten kuulutusten määrät. Niin räjähdysmäistä oli

⁵ Laine & Laine 2010, 304.

⁶ Heikkinen 1993, 95.

kasvu kuulusjärjestelmän vakiinnuttua, että oli tarpeen rajoittaa kuulutusten lukemista. Niitä siirrettiin saarnatuolista kirkonmäellä tai pitäjäntuvassa luettaviksi. Yhä oli kuitenkin luvallista kuuluttaa esimerkiksi varastettua omaisuutta ja muita vastaavia yhteisöllä merkittäviä asioita.⁷ Se millä perusteilla katsottiin tiedon olevan tarpeeksi merkittävä saarnatuolista, luettavaksi on asia erikseen. Läpikäymäni aineiston perusteella näitä yhteisönkannalta tärkeitä tiedotuksia olivat monet hyvinkin pieneltä tuntuvat asiat.

Kirkko oli varsinkin 1800-luvun lopulle saakka niin hengellisen kuin yhteiskunnallisen elämän keskus. Aikaisemmin 1600-1700 luvulla oli selvänä piirteenä jokapäiväisessä elämässä kirkon pakkovalta. Kirkko valvoi ihmisten maallista elämää ja puuttui hairahduksiin sakoin ja jopa jalkapuulla uhaten. Hyvä naapuri saattoi ilmiantaa hengellisen elämän vaatimuksista poikenneen henkilön papeille. Oli tärkeää ja oikeastaan pakollista käydä kirkossa suurina juhlapyhinä ja muinakin pyhäpäivinä.⁸ Kirkonmäellä oli tärkeää olla paikalla ja edustaa. Kirkkomatkalle valittiin monesti talon paras hevonen. Parhaiden hevosten käyttäminen kirkkomatkoilla aiheutti kuitenkin närkästystä, kun hyvin voivat suurikokoiset oriit paukuttivat kavioitaan maahan ja kolistelivat kirkonmenojen aikana. Isäntien tuli sitoa ne kiinni kauemmaksi kirkosta, jottei jumalanpalvelus hevosten takia häiriintynyt.⁹

Kirkko täyttyi seurakuntalaisista varsin hyvin aina 1900-luvulle saakka, etenkin juuri juhlapyhinä. Ennen sanomalehtien laajaa levikkiä, 1800-luvulla tärkein väline tiedonvälityksessä oli jumalanpalvelus. Ihmisiä kiinnosti, mitä maailmalla ja kylissä oli tapahtunut. Tietoja kuultiin ja niitä jaettiin tuttujen ja puolittujen kanssa kirkonmäellä. Papit lukivat saarnan päätteeksi pitkän litanian kuulutuksia ja penkissä istui väkeä, joka oli tullut kirkkoon vain ja ainoastaan kuulutusten takia.¹⁰ Saarnatuolin ääreen kokoontui ainakin periaatteessa koko seurakunta. Avainsanana tällaisessa tiedon välityksessä ja toiminnassa oli yhteisöllisyys, kaikki saivat tiedon samanaikaisesti. Kun asia oli tuotu julki kaikelle kansalle, se oli ”kirkossa kuulutettu” ja siten varma ja lopullinen.¹¹

Papeille kuulutukset saattoivat olla rasite ja niistä valitettiin usein tuloksetta korkeammalle taholle. Jämsän rovastikunnan papit anoivat peräti kolme kertaa, että muut kuin seurakunnan

⁷ Laine & Laine 2010, 305-306.

⁸ Repo 1937, 181.

⁹ Kuuliala 1960, 111.

¹⁰ Mönkkönen 1988, 469.

¹¹ Laine 2006, 48.

kuulutukset olisi lopetettava. Kansa kuitenkin koki ne erittäin tärkeiksi osaksi viikkiaan. Kirkossa käytiin säännöllisesti, saatiin vaihtelua arkeen ja kuultiin tärkeitä uutisia ja tiedotuksia. Kirkkoreissulla saatettiin hoitaa myös muita asioita ja tavata tuttuja, joten se oli sosiaalisena tapahtumana myös merkittävä.¹²

Pyhäpäivä perinteisine menoineen katkaisi tavallisen arkielämän rytmin ja toi vaihtelua. Pyhää koskivat tarkat säännöt, jolloin kaikenlaista turhanpäiväistä huvittelua katsottiin pahalla. Totuttuja tapoja noudatettiin ja muun muassa ehtoollisella tuli käydä säännöllisesti. Papistolla oli velvollisuus muistuttaa, jos joku oli ollut ehtoolliselta pois yli vuoden verran. Ehtoollispakko näkyi siinä, että ehtoollispyhinä kirkossa kävi vilkkaammin väkeä kuin tavallisessa jumalanpalveluksessa.¹³

Myös kansanopetus oli seurakuntien harteilla aina vuoden 1866 kansakouluasetukseen saakka ja vielä tämänkin jälkeen alkuopetus jäi seurakuntien vastuulle. Lukutaitoon kiinnitettiin suurta huomiota, sillä sitä vaadittiin ehtoolliselle pääsyyn sekä avioliittoon aikovilta tai kummeiksi haluavilta.¹⁴ Kirkonkuulutusten merkitys väheni, kun sanomalehdet alkoivat 1800-lopulla yleistyä. Myös vuoden 1869 kirkkolaki toi uusia tuulia kirkolliseen kehitykseen, kun perustettiin koulutoimen ylihallitus, joka aloitti toimintansa 1870. Lain perustarkoituksena oli, että kirkko palaisi hoitamaan ennen kaikkea hengellisiä tehtäviä ja luopuisi maallisten asioiden hoitamisesta. Vanha kuulusjärjestelmä sinnitteli kuitenkin vielä vuoteen 1925 asti, jolloin virallisten maallisten kuulutusten lukeminen lopetettiin.¹⁵

Kansanopetuksen näkökulmasta tärkeä muutos tapahtui maalaiskuntien kunnallishallinnon uudistuessa 1865. Kirkko oli tuohon saakka ollut pitäjän keskeisin organisaatio ja sen hallussa oli ollut niin paikallishallinto kuin seurakuntalaisten hengellinen elämä ja oppiminen. Kun hallinto ja uskonto erotettiin, perustettavat kansakoulut määrättiin kunnanhallinnon vastuulle. Kirkon vaikutusvallan pieneneminen näkyi monilla muillakin hengellisen elämän alueilla vuosisadan lopusta lähtien.¹⁶

Tutkimuksen aikarajauksessa on otettava huomioon myös lehtien rooli ja siksi ne ovat toisena tärkeänä alkuperäislähteenä. Lehdet nousivat pikkuhiljaa kuulutusten rinnalle tiedottamaan ihmisiä heitä koskevista asioista. Lehtien ilmoitusosiot eivät ponnahtaneet suosioon yhtäkkiä.

¹² Alanko 1999, 1. Mönkkönen 1988, 469.

¹³ Mönkkönen 1988, 466-468.

¹⁴ Alamäki 1996, 78.

¹⁵ Mönkkönen 1988, 444; Heikkinen 1989, 105.

¹⁶ Leino-Kaukiainen & Heikkinen 2011, 16.

Vaati aikaa ennen kuin ihmiset tottuivat sanomalehdissä ilmoitteluun ja ennen kuin se edes tuli mahdolliseksi muillekin kuin varakkaille ja kauppiaille. Sanomalehdet ilmestyivät alkuun harvakseltaan, vain noin kerran viikossa. Lehti saattoi myös jäädä ihmisiltä kokonaan lukematta.

Tärkeä huomio sanomalehtien suosion hieman hitaassa kasvussa on luku- ja kirjoitustaidon puuttuminen. Kaikkien ei ollut omien taitojensakaan tai oikeastaan nimenomaan niiden puutteellisuuden vuoksi mahdollista lukea tai julkaista ilmoituksia lehdessä. Toisaalta kansan lukutaidon yleistyminen oli yhteydessä uskonnollisen kirjallisuuden ja sanomalehtien lisääntymisen kanssa¹⁷. Lehti-ilmoitusten merkitys on paitsi tiedonvälityksellisesti tarkasteltuna suuri, myös sanomalehtien selviytymisen avaintekijä. Lehtien tulot koostuivat tilausmaksujen lisäksi nimenomaan ilmoitusmaksuista. Juuri muita tuloja näiden kahden lisäksi ei ollut.

1.2 Tutkimusalue

Tämä tutkimus keskittyy Jyväskylän maalaisseurakunnan kuulutuksiin ja Jyväskylässä julkaistuihin sanomalehtiin. On syytä selvittää, minkälainen on Jyväskylän historia kaupunkina, kuinka se muodostui ja miten sai alkunsa maaseurakunta.

Jyväskylän syntyvaiheet eivät olleet helpoimmasta päästä ja sen on kuvailtu syntyneen ikään kuin tyhjästä. Jyväsjärven rannalla oli vain kauppapaikka muttei asutusta ja kaikki oli rakennettava ja suunniteltava alusta lähtien. Jyväskylän perustamisen taustalta löytyy kauppapoliittinen ongelma, joka on yksi merkittävä syy kaupungin syntytarinassa. On sanottu että juuri sisämaan kaupallisten olojen parannusta koskevat pyrkimykset muodostavat todellisen pohjan Jyväskylän perustamiselle, vaikka ensimmäinen ja viimeinen sysäys kaupungin perustamiselle lähti paikkakuntalaisten taholta.¹⁸

Kaupunkihanke joutui uusien haasteiden eteen 1821, jolloin vähennettiin markkinapaikkoja ympäri maata. Jyväskylä menetti talvimarkkinansa, joka aiheutti suurta närkästystä paikallisten keskuudessa. Tapausta käsiteltiin Laukaan pitäjänkokouksessa helmikuussa 1823 ja päätettiin anoa talvimarkkinakiellon kumoamista. Kokous oli kuulutettu pidettäväksi jyvaskyläläisten pyynnöstä ja heitä kehoitettiin tuomaan ilmi sanottavansa kaupungin

¹⁷ Murtorinne 1992, 285.

¹⁸ Laitinen 1977, 13; Tommila 1972, 1-4.

perustamista koskevissa kysymyksissä. Kokouksessa majuri Carl Christian Rosenbröijer tarttui tilaisuuteen ja kiinnitti huomion siihen, ettei Keski-Suomessa ollut lainkaan kauppala tai kaupunkia. Pitäjäläiset tunnustivat esitetyn ongelman ja toivoivat siihen muutosta. Kaupunkihankkeen toteutuminen vaati kuitenkin hyviä perusteluja, joita ryhdyttiin kokoamaan yhteen. Selvitettiin muun muassa mahdollisuuksia, joita Keski-Suomen metsät tulisivat taloudellisesti tarjoamaan, kerrottiin kuinka maataloutta olisi mahdollista kehittää, jos vain olisi mahdollisuuksia myydä tuotteita. Nämä ja muutamat muut seikat puolsivat kaupungin perustamista. Kaupunkihanke eteni kuitenkin hitaasti ja vasta maaliskuussa vuonna 1837 Jyväskylän perustamiskirja päivättiin.¹⁹

Jyväskylä saavutti hyvän maineen kulttuurin alalla jo ennen kuin sen talous nousi kukoistukseen. Vuonna 1858 perustettiin maan ensimmäinen suomenkielinen oppikoulu, Jyväskylän Lyseo. 1864 perustettiin ensimmäinen suomenkielinen tyttökoulu ja vuonna 1863 ensimmäinen suomenkielinen kansakouluopettajaseminaari. Suomen kielitaistelun alkuvaiheissa sillä oli huomattava asema suomenkielisen kulttuurin keskuksena.²⁰

Jyväskylän väkiluku oli vuonna 1865 reilu 5700, naisia ja miehiä oli suunnilleen yhtä paljon. Seuraavan kymmenen vuoden aikana väkiluku ensin romahti muutamalla sadalla tultaessa vuoteen 1870 ja sen jälkeen kohosi reiluun 6400 asukkaaseen vuonna 1875. 1880 väkiluku oli kohonnut jo yli 7000. Väkiluvun vähenemiseen tuona aikana vaikuttivat erityisesti nälkä ja kulkutaudit. Sukupuolieroja tarkasteltaessa, naisia on yleensä ollut enemmän, poikkeuksena ajanjakso 1870-luvulta 1880-luvulle. Avioliittojen lukumäärä lisääntyi melko säännöllisesti lukuun ottamatta 1860-luvun nälkävuosia, jolloin avioliittojen määrä luonnollisista syistä vähentyi.²¹

Jyväskylän maaseurakunnan juuret ulottuvat 1600-luvulle ja vielä 1800-luvun alussa se kuului Laukaan emäseurakuntaan. Seurakunta itsenäistyi 1856, kun se erosi Laukaasta. Jyväskylän kaupungin perustaminen ei juuri vaikuttanut seurakunnalliseen elämään. Emäseurakuntaan kuuluivat niin kaupunki kuin kylätkin. Vuonna 1852 kirkonisäntä Jonas Särkkä teki aloitteen Jyväskylän kappeliseurakunnan itsenäistymisestä ja vuonna 1856 Jyväskylän maaseurakunta perustettiin. Oma uutta kirkkoa varten päätettiin 1860 perustaa varainkeruu, jossa jokaisen maaseurakuntalaisen tuli maksaa vuosittain 10 kopeekkaa siihen

¹⁹ Tommila 1972, 2-15; Brummer 1919, 81-84.

²⁰ Jokipii 1974, 18.

²¹ Repo 1937, 243-249.

asti kunnes kirkko valmistuisi. Tästä seurasi pitkä projekti, jonka aikana vanha kirkko rapistui entisestään ja Vaasan läänin kuvernööri ehdotti, että maaseurakuntalaiset ja kaupunkilaiset pystyttäisivät yhdessä uuden tarpeeksi ison kirkon molempien käyttöön. Yksimielisyyttä mistään kirkkoa koskevasta asiasta ei kuitenkaan löytynyt ja aikaa kului vielä vuoteen 1871 ennen kuin saatiin tehtyä päätös. Tulipalo vaarasta huolimatta päätettiin rakentaa puinen ristinmallinen pitkäkirkko. Kirkko rakennettiin Taulumäelle ja se vihittiin käyttöön 1885.²²

Vuonna 1865 Jyväskylän pitäjänkokouksessa esitettiin keisarillinen asetus kunnallisen itsehallinnon asettamisesta maalla ja pastori Schöneman ehdotti, että se otettaisiin käytäntöön Jyväskylässäkin. Ehdotus kuitenkin hylättiin vedoten heikkoon taloudelliseen tilanteeseen. Asia ei jäänyt tähän, vaan kahden vuoden kuluttua siihen palattiin jälleen, kun kuvernööri kehotti pitäjää ryhtymään toimenpiteisiin kunnallishallinnon järjestämiseksi ja vuonna 1868 kunnanhallitus viimein perustettiin. Kunnalliset ja kirkolliset asiat erotettiin nyt toisistaan erihallintoelinten hoidettaviksi. Maalliset ja hengelliset asiat kuitenkin sekoittuivat keskenään eikä ristiriidoiltakaan säästyty. Vielä 1870 sotkettiin kuntakokouksen pöytäkirjassa kunnan ja seurakunnan asiat keskenään. Samana vuonna oli kunnallinen ja kirkollinen talouskin vielä yhdessä. Kunnallislautakunta keräsi myös pappien saatavat.²³

1.3 Aikaisempi tutkimus ja tutkimuskysymys

Kuulutukset ovat merkittävä lähde paikallisyhteisön elämän ja toiminnan kuvaamisessa. Ne antavat konkreettista tietoa ja valaisevat koko valtakuntaa koskevien päätösten heijastumista pitäjän alueelle. Se mitä kuulutettiin, kuinka nopeasti ja kuinka usein kertoo esimerkiksi jokaisen hetken ilmapiiristä, moraalista ja taloudellisesta tilanteesta.²⁴ Tästä huolimatta kirkonkuulutuksia on tutkittu melko vähän.

Aikaisemmin samaa aihetta on tutkinut muun muassa Aki Alanko 1990-luvun loppupuolella. Alangon tutkimus sijoittuu myös Jyväskylän maaseurakuntaan ja sen kuulutuksiin, tosin 1800-luvun alkupuoliskolla. Alanko julkaisi ensin artikkelin *Julkiset tiedotukset ilmoitetaan saarnan jälkeen. Jyväskylän maaseurakunnan 1800-luvun alun kirkonkuulutukset historian*

²² Jäppinen & Voutilainen 2006, 24-35.

²³ Repo 1937, 426-427.

²⁴ Roiko-Jokela 1996, 37.

tutkimuksen kohteena, jossa käsitellään kuulutuksia ajalla 1806-1812. Vaikka periodi tässä on lyhyt, on se merkityksellinen Suomen historian ratkaisevan murroskauden sijoittuessa samoille vuosille.²⁵

Alanko teki samasta aiheesta myös vuonna 1999 valmistuneen gradunsa *Seurakuntalaisille tiedoksi. Kirkonkuulutukset osana tiedonvälitysjärjestelmää ja tiedotusvälineinä Jyväskylän maaseurakunnassa 1807-1837*. Työn tarkoituksena on tutkia kirkonkuulutuksia osana oman aikansa tiedonvälitystä, mutta myös itsenäisenä tiedotusvälineenä Jyväskylän maaseurakunnassa. Alanko tutki myös kuulutusten määrällistä kehitystä ja julkistamisnopeutta. Lisäksi tutkimus tarkastelee ajan valtakuntaa ja paikallisyhteisön tilannetta. Alanko myös huomauttaa aiheelliseksi kysyä ylettyikö esivallan pyrkimys valvoa tavallisten kansalaisten elämää myös kirkonkuulutuksiin.

Osmo Lappalainen käsitteli vuonna 1961 valmistuneessa gradussaan kirkonkuulutuksia tiedotusvälineinä autonomian ajan Turun ja Porin läänissä. Alanko mainitsee omassa työssään, että Lappalaisen opinnäytettä on käytetty lähtökohtana ja esikuvana tälle aiheelle. Hän on tutkinut hyvin perusteellisesti kirkonkuulutuksia käyttäen sekä määrällisiä että laadullisia tutkimusmenetelmiä. Alanko kuitenkin myös kritisoi Lappalaista siitä, että häneltä jää käsittelemättä kuulutusten asema muiden ajan tiedotusvälineiden joukossa.²⁶

Alangon ja Lappalaisen gradujen lisäksi on siis tehty lähinnä pienimuotoisia tutkimuksia kuulutuksia koskien. Mainitaan näistä vielä esimerkkinä Timo Pitkänen, joka on kirjoittanut kuulutuksia käsittelevän artikkelin *Joka asianomaisille tätä kautta ilmoitetaan. Kuulutukset paikallisyhteisön kuvaajina*. Artikkelin julkaistiin Jyväskylän historiallinen Arkisto –sarjan toisessa teoksessa. Pitkänen käsittelee artikkelissaan 1800-luvun lopun Keuruuta. Myös Tuomas Kortelainen on tehnyt tutkimuksen kirkosta maallisten asioiden tiedottajana teoksessaan *Iisalmen saarnastuoli maallisena tiedottajana 1800-luvulla*.

Elisabeth Reuterswärd käsittelee kuulutuksia 1700-luvun Ruotsissa teoksessaan *Ett massmedium för folket: studier i de allmänna kungörelsernas funktion i 1700-talets samhälle*.

Suullinen ja kirjallinen tiedonkulku ovat molemmat avain asemassa tässä tutkimuksessa. Antero Heikkisen teoksessa *Ihminen historian rakenteissa* käsitellään monen muun asian rinnalla suullista tiedonkulkua ja sivutaan myös kuulutuksia sekä kirkonmäellä tapahtuneen

²⁵ Alanko 1996, 90.

²⁶ Alanko 1999, 5-6.

vuorovaikutuksen tärkeyttä. Heikkinen hahmottelee teoksessaan yleiskatsauksen pienen maalaisyhteisön tiedonkulusta. Hän käyttää esimerkkinään Kuhmon kappeliseurakuntaa ja tutkimuksen lähteenä on käytetty käräjäpöytäkirjoja.²⁷

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, minkälaisista asioista kuulutettiin ja ilmoitettiin. Mitkä asiat olivat kansan, viranomaisten tai jopa koko valtion keskuudessa tärkeitä. Minkälainen oli tuon ajan ihmisen arki, mitä siihen kuului ja kuinka elettiin. Näitä asioita valottavat etenkin myöhäisemmän ajan viihteelliset kuulutukset ja ilmoitukset, mutta myös työtä tai talkoita käsittelevät ilmoitukset. Tarkoitus on kuulutuksia ja lehtiä lähteinä käyttäen tarkastella Jyväskylässä 1800-luvun loppupuolella elävän kansan arkea ja julkista keskustelua sekä tiedonkulkua. Alkuperäislähteinä on käytetty Jyväskylän maaseurakunnan saapuneita kuulutuksia ja ilmoituksia vuosilta 1865 - 1880 sekä Jyväskylän alueella tuona aikana julkaistuja sanomalehtiä. Kuulutuksia oli jokaiselta vuodelta arkistossa useampi sata kappaletta ja kokonaisuudessaan työtä varten läpikäytyjen kuulutusten määrä on liki 5000 kappaletta. Lehdet ilmestyivät kerran tai kahdesti viikossa ja ilmoitusten määrät vaihtelivat, mutta harvemmin niitä oli enemmän kuin yhden sivun verran.

Tutkimuksen toisena päätarkoituksena on tarkastella kuulutusten ja sanomalehtien rinnakkaiselo tiedonkulussa. Mitä yhtäläisyyksiä niillä oli? Muuttuiko kuulutusten asema merkittävästi sanomalehden vakiinnutettua omaansa? Jos muuttui, niin miten? Mitä sanomalehdet kertovat ajan tilanteesta ja kehityksestä? Sanomalehdistön ja kuulutusten rinnakkaiselo tarkastellaan viimeisessä käsittelyluvussa.

Kirjallisuutta on karkeasti jaettuna kahta lajia, käsiteltävää aikaa ja ihmisten elämää ja arkea kuvaavaa sekä viestinnän historiaa koskevaa. Tietysti käytän myös Jyväskylän historiaa ja seurakuntaa koskevaa kirjallisuutta. Esimerkkeinä Jyväskylän perustamista ja kehittymistä koskevaa historiaa valottavista teoksista mainittakoon Tommilan ja Brummerin Jyväskylän kaupungin tarinat. Suurimman osan työn tutkimuskirjallisuudesta muodostavat artikkelit ja teokset, jotka kertovat 1800-luvun loppu puoliskon oloista ja tilanteista. Ja kuten edellä mainittu myös taustoittavaa Jyväskylän ja seurakunnan historiaa tuodaan tutkimuskirjallisuuden kautta esille. Tutkimuskirjallisuutta apuna käyttäen, olen muodostanut kuvan kuulutusten asemasta ja siitä minkälaisen kuvan ne antavat omasta ajastaan. Esimerkiksi Esko M. Laineen ja Tuija Laineen kirkkoa ja kansanopetusta

²⁷ Heikkinen 1993, 94.

käsittelevä artikkeli teoksessa *Huoneen taulun maailma*, on hyvin tähän aiheeseen sopivaa luettavaa.

Teoreettista kehystä tutkimukselle olen muodostanut käyttämällä apuna historian tutkimuksen ja viestinnän kirjallisuutta. Viestintää käsittelevästä kirjallisuudesta löytyy sopivia näkemyksiä sekä kuulutuksia, että sanomalehdistöä käsittelevään tutkimukseen. Osittain olen käyttänyt tässä kohtaa samaa kirjallisuutta kuin Alanko omassa työssään. Viestintään liittyvän kirjallisuuden avulla voidaan tarkastella kuulutuksia osana viestintäjärjestelmää ja ehkä tämän avulla myös helpommin rinnastaa kuulutukset lehdistön kanssa. Viestinnän kirjallisuudesta on paljon hyötyä myös menneen ajan tiedonkulun tutkimisessa, mutta kuulutuksia eikä edes 1800-luvun lopun sanomalehdistöä voida suoraan määritellä, kuvailla tai käsitellä nykyaikaisin termein ja näkemyksin.

Kuitenkin esimerkiksi John Fiskin teos *Merkkien kieli* antaa näkökulmia siihen, mitä kuulutukset tai sanomalehtien ilmoitukset kertovat oman aikansa arvoista ja maailmankuvasta. Minkälaisia sanavalintoja tehtiin ja kuinka asiat muotoiltiin. Vaikuttiko esimerkiksi kuulutuksen tai ilmoituksen sisältö siihen, millä tavalla asia haluttiin ilmaista. Fiskin teoksesta nousee myös esille kysymys siitä, kuinka ihmiset halusivat käyttää tiedotusvälineitä, joita heillä ympärillään oli. Sanomalehti ja kuulutukset toivat ihmiset lähelle ympäröivää maailmaa. Sen sijaan vertailun vuoksi mainitakseni esimerkiksi kaunokirjallisuuden voidaan katsoa vapauttavan ihmisen hetkeksi pois omasta ajasta ja todellisuudesta.²⁸ Tiedonkulun merkitystä ihmisen jokapäiväisessä sosiaalisessa elämässä ja oman itsensä rakentamisessa ei voi vähätellä.

Yleisö, kuulijat ja lukijat, ovat tämän tutkimuksen keskiössä. Yleisö on samaan aikaan ainakin osittain myös sisällön tuottaja molemmissa käsiteltävänä olevissa tiedonkulun toimijoissa. Fiske kuvailee yleisöä aktiivisena toimijana, joka ei ota vastaan mitään milloinkaan ja sellaisenaan. Yleisö valitsee itselleen sopivat viestimet, jotka parhaiten tyydyttävät ne tarpeet, joita kyseisellä henkilöllä kulloinkin on. Sama viestintäkanava voi tyydyttää erilaisia tarpeita.²⁹ Vaikka Fiske puhuukin tässä yleisöstä vastaanottajana, näitä samoja periaatteita voidaan käyttää myös tarkasteltaessa tarvetta julkaista tietoa ja saattaa sitä yhteisön muiden toimijoiden tietoisuuteen. Tämänkin tutkimuksen aikana vastaan tulleilla yksityishenkilöillä oli ilmoitettavanaan asioita laidasta laitaan, myös tiedonkulun väyliä ja mahdollisuuksia oli

²⁸ Fiske 1992, 36, 95-102

²⁹ Fiske 1992, 203-204.

hyvä olla erilaisia. Ihmisten henkilökohtaiset resurssit vaikuttivat siihen kuinka helppoa, vaikeaa tai mahdotonta oli saada oma asiansa tiedoksi muille.

Viestinnän tutkimuksesta on havaittavissa lukematon määrä viestinnän onnistumiseen vaikuttavia tekijöitä kuten, havaintokyky, muisti, älykkyys, asenteet, suhtautuminen sanoman lähettäjään, luotettavuus, viestinnän kanava ja vaikka kuinka paljon muita. Osmo Wiio muistuttaa, ettei ole olemassa yhtä ainoaa oikeaa tapaa viestiä, vaan on olemassa erilaisiin tilanteisiin sopivia viestinnän keinoja. Viestintään liittyvät erilaiset tekijät on otettava huomioon ja sanoma on hyvä laatia vastaanottajaa varten. Viestinnän onnistumisen perussääntö on vastaanottajan huomioon ottaminen. Viestin rakentaminen voi välillä olla hankalaa, sillä ihmiset eivät ymmärrä koskaan esitettyä asiaa täsmälleen samalla tavalla. Viestin ymmärtämiseen vaikuttavat ihmisten kokemukset, jotka muokkaavat merkityksiä ja sitä, kuinka asiat nähdään.³⁰

Nämä ajatukset sopivat ehkä paremmin sanomalehtien artikkeleiden sisällön tutkimiseen, mutta niitä voidaan hyödyntää myös ilmoitusten ja ehkä paremmin kuulutusten tutkimuksessa. Ilmoituksen ja kuulutuksen muotoilemisellakin on merkitystä sen vastaanoton kannalta. Tärkeää on tarkastella, kuinka asioita kirjoituksissa kuvataan, minkälaisia adjektiiveja ja muita sanavalintoja käytetään. Näillä valinnoilla voidaan pyrkiä ohjaamaan lukijoita ja kuulijoita jäsentämään maailmaa ja toimimaan tietyllä tavalla³¹. Max Weber on sitä mieltä, että tutkimus on aina aloitettava ”saksia ja harppia käyttäen” eli mittaamalla kvantitatiivisia muutoksia, joita on tapahtunut. Kuinka esimerkiksi juuri ilmoitusten osuus lehdissä on muuttunut.³²

Teoksessa *Mediayhteiskunta*³³ mainitaan joukkoviestinnän tärkeäksi rooliksi ihmisten elämän aikataulutajana ja aikakäsityksen muokkaajana. Tämä ajatus on siirrettävissä myös tutkimusaineistoni tiedotusvälineisiin. Kuulutukset ja sanomalehdet tuovat mukanaan vahvoja rutiineja. Näidenkin tiedotuskanavien käytössä on pitkälti kyse, jos ei päivittäin niin ainakin muutaman kerran viikossa, toistuvista rutiineista jotka jäsentävät ihmisten arkielämän kulkua ja pitävät ihmisiä yhteydessä toisiinsa ja ympäröivään maailmaan.

³⁰ Wiio 1977, 21-23.

³¹ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 72.

³² Weber 1910/1985.

³³ Seppänen & Väliaverron 2012.

Lehdistöä on tutkittu paljon ja monesta eri näkökulmasta. Sanomalehdet ovat yksi eniten käytetty lähdeaineisto historian tutkimuksessa ja myös muissa tieteissä. Sanomalehdet kuvaavat kuulutusten tavoin hyvin ajan henkeä ja kertovat mitä on pidetty tärkeänä. Lehdistöön kohdistuvaan historian tutkimukseen on vaikuttanut humanistinen tutkimusperinne ja etenkin aate- ja kirjallisuushistoria. Etenkin alkuun historian tutkimuksen kannalta mielenkiintoista oli itse sanoma ei niinkään sen laatija tai lähettäjä. Vasta sanoman luotettavuutta arvioidessa ihmisestä sanoman takana tuli tutkimuksellisesti tärkeä. Tämän tutkimuksen kannalta mielenkiinto kohdistuu sekä ilmoitusten sisältöön, että sen laatijaan.³⁴ Näiden lisäksi on aiheellista arvioida, kenen on ajateltu olevan ilmoituksen tärkein kohdeyleisö.

Ensimmäiset lehdistöä lähteenä käyttäneet historian tutkimukset julkaistiin jo 1910-luvulla. Kuten Kaija Vuorio toteaa tutkimuksessaan, sanomalehdistön arvo lähteenä kiinnosti tutkijoita jo 1800-luvulla. Mielenkiinto lehdistöä kohtaan näyttäytyi tutkimusta edistävän lähdemateriaalin kokoamisena. Ensimmäinen lehdistöbibliografia valmistui jo 1871. Tämän jälkeen kerättiin myös sanomalehtiartikkeleiden asiakortisto. Nykyisin Historiallinen sanomalehtiarkisto on käytössä sähköisessä muodossa. Aineisto on digitoitu vuoden 1900 loppuun saakka. Sanomalehdistön merkityksellisyyteen ovat ajan saatossa vaikuttaneet lehdistön luonne, tila ja asema, mutta toisaalta myös historiatieteen painotukset.³⁵

Päiviö Tommila on tehnyt useita lehdistöä koskevia teoksia. Tommila kuvailee lehdistöntutkimuksen kehittyneen omaksi tutkimusalueekseen aate- ja oppihistoriasta. Perusteluna tälle näkemykselleen hän käyttää lehdistön yhteiskunnallista tehtävää.³⁶

Lehdistön tutkimuksessa lähdekritiikki on tärkeä ottaa huomioon, toki mitä tahansa lähdeaineistoa tulkitessa, mutta ehkä eritoten lehdistön kohdalla. Lehden sisältöön ovat saattaneet vaikuttaa sensuuri ja muu yleinen maailman tilanne sekä tietenkin henkilöt jotka ovat julkaisujen takana. Monesti lehdistöhistoriat keskittyvät vain sisällön selostamiseen, eivätkä käy läpi levikkiä tai muuta olennaista. Tommilan Keski-Suomen lehdistön historian fokuksena oli alun perin sanomalehtien lähdearvo, mutta tutkimuksessa käytettiin myös kvantitatiivisia menetelmiä, kuten palstojen mittaamista ja sitä kautta laskettiin, kuinka paljon palstatilaa erilaiset aiheet lehdissä saivat. Kokonaiskuvan selvittäminen tapahtui

³⁴ Vuorio 2009, 18.

³⁵ Vuorio 2009, 18-20.

³⁶ Tommila 1988, 10-11.

kuitenkin perinteisemmin kvalitatiivisin menetelmin. Lehdistö vaatii lähteenä samanlaista kritiikkiä kuin keskiaikaiset lähteet. Lehden ulkonaisen muodon selvittäminen on tärkeää, samoin sen sisäisen luotettavuuden.³⁷

Karkeasti voidaan jakaa lehdistötutkimus kahteen pääryhmään. Tutkija pyrkii selvittämään joko jonkin tietyn lehden vaiheita tai sitten hän etsii vastauksia kysymyksiin mitä, miksi ja miten lehti on jostain tietystä asiasta kirjoittanut.³⁸ Tässä tutkimuksessa ei lehtiaineiston kohdalla tapahdu suoraan kumpaakaan näistä Tommilan mainitsemista tutkimustavoista. Molempiin pääryhmiin kuuluvia tapoja on kyllä käytössä, kun tutkitaan ilmoitusten sisältöä ja niiden määrällistä esiintymistä. Tietenkin on huomioitava, etten tässä työssä tutki lehteä kannesta kanteen kokonaisuutena, vaan huomio on nimenomaan ilmoitussivussa.

Taloushistorian tutkimukset kertovat myös paljon tiedonkulusta ennen sanomalehdistön laajenemista ja myös sen rinnalla. Tieto kulki ennen sanomalehdistöä kaupungista toiseen matkaavien ihmisten mukana. Jari Ojala esimerkiksi käsittelee tavaran ja tiedon liikkumista ja sen laajentumista artikkelissaan *Ensimmäinen globalisaatiokausi maaseudun ja kaupunkien vaihdannassa*. Suomalainen maaseutu oli osa kansainvälistä vaihdantaa jo esiteollisella ajalla. Taloushistorian niin sanotun ensimmäisen globalisaatiokauden, eli ajan jakson teollistuvan ja kansainvälistyvän talouden 1800-luvun alkupuolelta ensimmäiseen maailmansotaan, luomat yhteydet näkyivät myös Suomessa. Suomalaisten Pohjanlahden rannalle perustettujen kauppakaupunkien merkitys on suuri siinä, kuinka Suomi pääsi mukaan kansainväliseen vaihdantaan. Kaupunkien merkitys oli suuri myös kotimaan tiedon ja tavaran liikkumisen kannalta. Tavaroiden ja pääomien lisäksi myös kulttuuriset, poliittiset, uskonnolliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset ja aiheet kulkivat juuri kaupunkien kautta.³⁹

1.4 Alkuperäislähteet ja tutkimusmenetelmät

Seurakuntien arkistot ovat tärkeä lähde, kun tutkitaan paikallisyhteisön ja yksilön vaiheita. Keski-Suomen osalta vanhimmat maakunta-arkistosta löytyvät asiakirjat ovat 1600-luvulta. Vaikka aineisto onkin osin vajavaista, antaa se paljon hyvää materiaalia Keski-Suomea koskeville tutkimuksille.⁴⁰ Tässä työssä käytän alkuperäislähteinä Jyväskylän

³⁷ Tommila 1963, 5,10; Tommila 1970, 17-23; Vuorio 2009, 25-26.

³⁸ Tommila 1970, 17.

³⁹ Ojala 2010, 410-411.

⁴⁰ Hirvonen 1996, 42.

maaseurakunnan saapuneita kuulutuksia ja ilmoituksia ajalla 1865 - 1880. Kuulutusten rinnalla tutkin myös samana aikakautena Jyväskylässä ilmestyneitä sanomalehtiä, *Kansan Lehteä*, *Keski-Suomea* ja *Päijännettä*.

Yksityiset kuulutukset ovat lähteinä mielenkiintoisia ja antoisia. Harmillista on, että etenkin varhaisimmilta ajoilta ne on monista kirkonarkistoista hävitetty. Kuulutukset, vaikkakin ne ovat usein hajanaisia, yksittäisiä lappuja, ovat hyvä väline päästä käsiksi entisajan oloihin. Arvokkaan osan muodostavat eritoten yksityiset kuulutukset, joita on ehkä enemmän kuin muita kirkonarkiston asiakirjoja kohdannut hävityksen armottomuus. Useilla papeilla oli tapana säännöllisesti hävittää kaikki kirkkoon saapuneet ja kirkossa luetut kuulutukset, jotakin harvaa merkityksellistä lukuun ottamatta. Todennäköisesti syynä on, että kaikkien kuulutusten säilytys kävisi ajan mittaan yksinkertaisesti mahdottomaksi. Jonkinlainen valikointi olisi kuitenkin ollut tarpeen, niin paljon lähes korvaamatonta aineistoa ne tavallisesti sisältävät.⁴¹

Olen aineiston määrää rajatakseni ja tutkimusnäkökulmaa keskittääkseni rajannut käsiteltävät kuulutukset paikallisiin ja yksityisiin kuulutuksiin. Lääninhallituksen virallisten kuulutusten tapaan nämä paikallisetkin kuulutukset välittivät virallista ja yhtä lailla tärkeää tietoa. Paikalliskuulutukset olivat siis virallisten kuulutusten rinnalla ja joissain tapauksissa jopa niitä tärkeämpi ja virallisempi tiedotuskanava. Monesti oli esimerkiksi maistraatin tai muun virallisen tahon puolesta laatinut yksityishenkilö kuulutuksen, joka oli muotoiltu kansan kannalta ymmärrettävämpään muotoon tai käännetty esimerkiksi ruotsinkielisestä alkuperäisilmoituksesta suomenkieliseksi.

Kuulutusten kanssa samanlaisia tiedotuksia luettiin myös esimerkiksi pitäjänkokouksissa ja kinkereillä. Jumalanpalveluksissa kuulutukset oli luettava melko nopealla tahdilla, etteivät ne pitkitä liikaa kirkonmenoja. Maallisissa kokouksissa tieto voitiin julkistaa rauhallisemmin, jolloin yleisöllä oli mahdollisuus ehkä jopa reagoidakin kuulemaansa. Yhteisissä vapaammissa tapahtumissa oli mahdollista vaihtaa myös omia epävirallisia kuulumisiaan, kuten selkeästi viihtymistarkoituksessa kerrotut huhut, juorut ja tarinat.⁴²

Kuulutusten määrät vaihtelivat hieman vuosittain tutkimusajankohtana. Ensimmäisen vuoden kuulutuksia oli jonkin verran lajiteltu kuulutusten laatijoiden perusteella. Muiden

⁴¹ Cederberg 1936, 21, 86 - 88.

⁴² Alanko 1991, 29; Tommila 1988, 28.

vuosien kohdalla tällaista lajittelua ei arkistoinnissa ollut, vaan kaikki kuulutukset olivat samoissa pinoissa. Kuulutuksia ei myöskään oltu järjestelty kronologisesti. Yleensä kaikissa kuulutuksissa oli vähintään tieto laatimispäivämäärästä, mutta monesti myös laatijan nimi ja merkintä milloin kuulutus oli luettu. Mitään erityistä otsikointia, josta olisi voinut päätellä valmiiksi kuulutuksen sisällön, ei yleensä ollut minkään vuoden kuulutuksissa.

Sanomalehdistö oli tärkeä ottaa tutkimukseen mukaan. Lehdet nousivat hiljalleen 1870 luvulla kuulutusten rinnalle tiedonkulun kanavana. Lehtien suosio ei yltänyt kuulutusten tasolle heti, vaan vaati aikaa ennen kuin ihmiset löysivät uuden tavan kommunikoida yhteisönsä kanssa. Kauppiat tosin tarttuivat tilaisuuteen hyvin alusta asti.

Tarkasteltavan ajankohdan alkuvuosina kuulutusten määrä on selkeästi suurempi. Loppua kohti on havaittavissa vähenemistä, mutta vielä viimeisinäkin käsittelyvuosina kuulutusten vuosittainen määrä on sadoissa. Ei ole mikään yllätys, että lehdistön vakiinnutettua asemaansa kirkonkuulutukset alkoivat jonkin verran vähentyä. Käsinkirjoitettujen kuulutusten joukkoon alkoi 1870 luvun loppua kohden ilmestyä kokonaisia sivuja sanomalehdistä, joihin ilmeisesti papit olivat tehneet muistiinpanoja ja ympyröineet lehden ilmoituksia. Joidenkin kynällä ympyröityjen ilmoitusten reunoihin oli merkitty muistiin päivämäärä, jolloin kyseinen ilmoitus oli myös kirkossa kansalle luettu.

Lehdet olivat pitkään pieniä ja vaatimattomia. Lähteenä lehdistö vaatii tarkkaa kritiikkiä: Lehden ulkonaisen muodon selvittäminen on tärkeää, samoin sen sisäisen luotettavuuden. Olen käynyt lehdet läpi kokonaisuutta silmäillen, mutta suuremmin painotus on ilmoituksissa ja kuulutuksissa. Kuinka paljon niitä oli ja onko lehtien välillä jotain merkittävää eroa. Ja kun kuulutukset ovat toinen alkuperäislähde, on mielenkiintoista tarkkailla, tuleeko vastaan samoja tapauksia mitä on kirkossa kuulutettu. Ilmoitusten ja mainosten sisältö on kiinnostavinta antia.

Kuulutusten tutkimisessa on vapaus, ja oikeastaan vaatimuskin, tulkinnoille. Harvoin kuulutukset saivat vastineita, ja siksi on vaikea tarkasti tietää, minkälaisen vastaanoton ne saivat yleisöltä. Lehtien mainoksilla ja ilmoituksilla on hieman sama tilanne, mutta helpommin lehtien sivuilta on havaittavissa jonkinlaista vuoropuhelua ainakin satunnaisesti. Kuulutusten saama vastakaiku on todennäköisesti ollut enemmän suullista, eikä sitä

välttämättä ole kirjattu lainkaan ylös. Tämän kuulutusten saaman mahdollisen palautteen tutkimisen ongelman Alankokin mainitsee työssään.⁴³

Tarkastelen lehtiä ja kuulutuksia sekä erillisinä että rinnakkaisina osina tiedonkulkujärjestelmää. Tutkin lehti-ilmoituksia sekä sisällön että määrällisen esiintymisen näkökulmista. Tarkoituksena on myös hahmottaa, kuinka lehdissä ilmoittelu kehittyi ja oliko esimerkiksi vuoden ajoilla jotain merkitystä ilmoitusten sisältöön tai määrään. Vertailen myös aineistooni kuuluvia sanomalehtiä keskenään. Varhaisempien ja tuoreempien numeroiden välillä on eroja lehtenä yleensä sekä ilmoitusosioissa.

Kirkossa luetuista tiedonannoista käytän termiä ”kuulutus”, sillä näin ne oli lähes poikkeuksetta otsikoitu ja sellaisena tunnettiin myös tutkimusaikani väestön keskuudessa. Toki käyn läpi myös kuulutuksia sisällöltään omiin ryhmiinsä jaoteltuina, jolloin niitä kuvaillaan tarkemmin ja myös muilla selventävillä sanoilla. Lehtien sivuilla painetuista tiedotteista taas käytän pääasiassa termiä ”ilmoitus”. Lehdissä mainittiin varsinkin vielä alkupäässä kuulutukset ja osa etenkin maistraatin tiedotteista oli kuulutuksia-otsikon alla⁴⁴. Tämä termi vilahteli lopulta lehdissä sen verran harvakseltaan, että on selkeämpää puhua ilmoituksista lehtiä käsiteltäessä ja varsinkin kirkon kuulutuksia ja lehtiä rinnakkain läpikäytäessä.

Tässä tutkimuksessa käytän sekä sanomalehdistön että kuulutusaineiston osalta niin laadullisia kuin määrällisiäkin menetelmiä. Sisällönanalyysi on tärkeämmässä osassa, kun on tarkoitus muodostaa kuvaa aikalaisille tärkeistä asioista ja kiinnostuksen kohteista. Sisällönanalyysiä voi pitää paitsi yksittäisenä metodina myös teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyyseihin. Sisällönanalyysillä saa hyvin järjesteltyä aineistoa johtopäätösten tekoa varten, mutta pelkkä sisällönanalyysi saattaisi jäädä vain aineiston järjestelmiseksi ja esittelemiseksi, ilman minkäänlaista tulosta.⁴⁵ Siksi sen rinnalle on hyvä ottaa muitakin menetelmiä. Laadulliseen aineistoon voi hyvin soveltaa myös määrällistä analyysiä⁴⁶.

Ilmoitusten ja kuulutusten määrällinen esiintyminen kertoo ajastaan paljon, etenkin kun tutkitaan, kuinka sanomalehdistön vakiintuminen vaikutti kirkossa luettavien kuulutusten

⁴³ Alanko 1991, 8.

⁴⁴ Esim. Keski-Suomi 27.7.1872, s.4

⁴⁵ Tuomi & Sarajärvi 2002, 93, 105.

⁴⁶ Eskola & Suoranta 1998, 165.

määrään tai kuinka ilmoitusten määrät muuttuivat varhaisimpien sanomalehtien ja tutkimusajan loppupään lehtien ilmoitusosioita vertailtaessa. Kvantitatiivista menetelmää käyttäen voidaan selvittää, kuinka paljon kuulutuksia tai ilmoituksia oli ja minkälaisista aiheista minkäkin verran. Tämän työn kannalta ei kuitenkaan ole välttämätöntä esittää tarkkoja lukuja. Tarkempi fokus on nimenomaan kvalitatiivisessa näkemyksessä, jonka avulla pääsee syvemmälle tutkittavaan asiaan. Vaikkakaan yksittäisistä tapauksista ei voi vetää suuria johtopäätöksiä suuntaan tai toiseen, on mielenkiintoista tutkia juuri kuulutusten tai ilmoitusten sisältöä ja sanomaa.

Tutkimuksessa käyttämäni taulukot ovat lähinnä kvalitatiivisin keinoin koottuja, joissa on esimerkiksi jaoteltu kuulutuksia aihepiireittäin ja tutkittu niiden sisältöä. Lehtiaineiston osalta kvantitatiiviset menetelmät ovat toimivampia. Ilmoitusmääriä havainnoimalla on helpompaa muodostaa näkemys siitä, kuinka nopeasti ilmoitukset löysivät tiensä vielä alkutaipaleella olevan lehden sivuille tai miten niiden määrä kehittyi vuosien varrella. Kuulutusten osalta tällainen tutkimus olisi vaikeammin toteutettavissa. Ei tiedetä kuinka paljon kuulutuksia on hävinnyt tai hävitetty, voidaan vain todeta, kuinka paljon tällä hetkellä arkisto niitä sisällään pitää. Kuulutusten määrällinen esiintyminen kuukausittain tai aihepiireittäin vaatisi valtavan työn. Koska kuulutukset ovat irtolappuja pahvikoteloihinsa ja kaikkien käytettävissä, ne ovat täysin satunnaisessa järjestyksessä ilman minkäänlaista sisällysluetteloa tai hakemistoa. Osittain tästäkin syystä tutkimuksen painotus on kvalitatiivinen.

Selvitän ja kuvailen aineistostani löytämiäni seikkoja ennen kaikkea laadullisin menetelmin ja sisällön analyysiä hyödyntäen. Pyrin purkamaan kuulutusten ja ilmoitusten perusteella muodostamaani kuvaa sanallisesti siten, että olisi mahdollista ymmärtää ajan henkeä ja tuolloin eläneiden ihmisten maailmankuvaa, arkea ja arvoja. Sisällön analyysi on yksi käyttämäni menetelmistä ja sen voidaan katsoa olevan myös jonkinlainen väljä teoreettinen kehys.

Aineistoon sopii sisällönanalyysin rinnalla menetelmäksi myös diskurssianalyysi. Kun aineistossa on sekä puhuttuna että kirjoitettuna jaettua tietoa, sopii merkityssuhteita tarkasteleva ja siihen tähtäävä diskurssianalyysi hyvin tähän tutkimukseen. Diskurssianalyysissä mielenkiinto on siinä, miten kerrotaan, siksi se toimii niin hyvin sisällönanalyysin rinnalla, jonka keskiössä on nimenomaan mitä kerrotaan. Diskurssien eli löyhästi sanottuna merkitysten tutkimisella on tärkeä rooli, sillä sen avulla nähdään, miten

mistäkin asiasta puhutaan. Näillä keinoin voidaan hahmottaa erilaisia arvotuksia ja asenteita käsiteltävistä aiheista. Diskurssin merkitys ei ole kaikille tutkijoille sama eikä pysyvä. Yhteistä käsitteelle kuitenkin on yleisesti ajatus siitä, että kieli nähdään sosiaalisena toimintana joka rakentaa todellisuutta ja jota voi käyttää monin eri tavoin⁴⁷.

Sanomattakin selvää, että tällaisessa aineistossa käytän myös lähilukua, jossa aineistoa analysoidaan lukemalla. Esimerkiksi kuulutusten osalta sisällön hahmottaminen ja analysointi, on mahdollista vain läpilukemalla. Otsikoita ei välttämättä ole ja pelkkä vilkaisu ei siten kerro mitään. Mainoksissa ja ilmoituksissa lähiluku on keino analysoida, mutta mainosten kuvitus ja muu asettelu, kertoo myös paljon.

2 Julkinen tiedonkulku Jyväskylässä 1865-1880

Kirkko vastasi pitkään paikallisesta tiedonvälityksestä pitäjän asukkaille. Jumalanpalveluksen lisäksi kirkkoon tultiin kuulemaan pitäjää ja koko valtakuntaa koskevia uutisia. Suullinen tiedonkulku oli vielä 1800-luvun loppupuoliskolle asti tärkein tiedon leviämistapa maaseuduilla. Sanomalehtiä oli vähän ja lukutaito heikkoa.⁴⁸

Kuulutuksista ensimmäisenä luettiin kirkolliset ilmoitukset kuten tiedot kuolleista, syntyneistä ja avioliittoon aikovista. Kuten aiemmin mainittu, näitä ei käsitellä tässä tutkimuksessa tämän tarkemmin. Kirkollisten kuulutusten jälkeen oli vuorossa valtakunnalliset ja muut viralliset tärkeät kuulutukset. Näitä olivat esimerkiksi senaatin laatimat kuulutukset. Tyypillisesti nämä koskivat laajoja ihmisjoukkoja tai jopa useiden pitäjien asukkaita. Viimeisenä luettiin paikalliset kuulutukset. Näihin lukeutuu niin paikallisen viranomaisen kuin yksityisten henkilöidenkin kuulutukset.⁴⁹

Yleisten virallisten kuulutusten ohella valtakunnallisesti merkittäviä tiedonvälityksen muotoja olivat esimerkiksi virkamiesten, kauppiaiden ja muiden yksityishenkilöiden kirjoittamat kirjeet ja poliittiset kirjoitukset. Kirjat ja sanomalehdet totta kai kuuluvat tähän joukkoon, vaikka ne eivät olleet niin yleisiä vielä tutkimusaikani alkupuolella. Tiedonkuluksi voidaan laskea myös alueelta toiselle liikkuvien ihmisten mukana kulkenut tieto.⁵⁰

⁴⁷ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 26; Metsämuuronen 2003, 201.

⁴⁸ Pitkänen 1996, 127; Tommila 1970, 24.

⁴⁹ Pitkänen 1996, 128.

⁵⁰ Alanko 1991, 19; Tommila 1988, 27-29.

2.1 Kuulutusjärjestelmä

Jyväskylän seudun talot kuuluivat alun perin Laukaan emäseurakuntaan ja saivat oman rukoushuoneensa noin 1660-luvulla. Kirkollisesti Jyväskylä itsenäistyi 1856. Jyväskylän maaseurakunnan omat rippikirjat alkavat vuodesta 1770.⁵¹ Jyväskylän maaseurakunnan kuulutuksia on maakunta-arkiston suojissa melko runsaasti, mutta vuosien välillä on vaihtelua. 1860-luvulla kuulutuksia oli vuosittain noin 450-550 ja varsinkin yksityisten ihmisten kuulutuksia oli paljon. Sen sijaan esimerkiksi vuoden 1870 säilyneet kuulutukset olivat sisällöltään lähinnä lyhyitä virallisia ilmoituksia ja muistutuksia. Tuolta vuodelta ei ollut säästetty juuri lainkaan tavallisten ihmisten ilmoituksia. Oletettavasti tältä vuodelta tavallisten yksityishenkilöiden kuulutukset on hävitetty, sillä vaikuttaa epätodennäköiseltä, etteivät ihmiset olisi enää laatineet ilmoituksia lainkaan. Niin nopeaa lehdistön kehitys ei sentään ollut, eikä tavallisilla ihmisillä ollut mahdollisuuttakaan ilmoitella kaikesta tarvitsemastaan.

Vuoden 1871 kuulutukset puuttuvat aineistosta kokonaan. 1872 Kuulutukset ovat sisällöltään enemmän edellisen vuosikymmenen kaltaisia, mutta kuulutuksia on jo huomattavasti vähemmän. 1870-luvulla kuulutuksia oli vain noin 140 vuodessa. Lukumäärä on vain keskiarvo säilyneistä kuulutuksista. Hävitetyistä ja kadonneista ei ole merkintää jäänyt. Kuulutukset eivät kuitenkaan kadottaneet merkitystään, vaan pysyvät sisällöllisesti tietorikkaana tutkimusajan alusta loppuun.

Kuulutukset olivat usein muutaman rivin tai yhden liuskan mittaisia ilmoituksia ja tiedotuksia irrallisina lappuina papille toimitettuja. Kääntöpuolella luki monesti vain ”kuulutus Jyväskylän kirkkoon”. Joskus saattoi lukea lyhyesti jotain myös kuulutukset aiheesta. Tavallisesti ihmiset kävivät itse viemässä kuulutuksensa papille luettavaksi, mutta myös postin kautta kulkeutui kuulutuksia kauempaa. Yleensä postin kautta tuli kuitenkin virallisia kuulutuksia ja julistuksia. Lyhyiden muutaman rivin kuulutusten seassa oli aina välillä myös pidempiä jopa parin sivun kuulutuksia. Nämä olivat esimerkiksi yhteen koottuja huutokauppailmoituksia tai erilaisia luetteloita esimerkiksi vankeuteen tuomituista. Harvoin yksittäiset kuulutukset olivat yli sivun pituisia. Yksittäisten kuulutusten aiheet vaihtelivat laidasta laitaan.

⁵¹ Hirvonen 1996, 57.

Jätetty yksi hevonen viime lauantaina kauppias M. Pauliinin pihaan, jonka oikia omistaja saa periä samasta talosta.⁵²

Pahanilkisyydestä ja vallattomuudesta on viime yönä Tourujoen maantiesillan kaiteet poisrevityt ja viskatut koskeen, se joka tästä ilkiötyöstä saattaa minulle tiedon niin että asia toteen tulee, saapi minulta palkinnon 20 markkaa.⁵³

Renki Kalle Keskinen on poislähtenyt palveluspaikasta ja kielletään että ei saa pitää kukaan työssänsä joka tahtoo välttää laillista edesvastuuta.⁵⁴

Kuulutuksissa oli useimmiten merkintä siitä, kenen jättämä se oli, yleensä allekirjoituksen muodossa, mutta joskus kuulutukset oli myös saneltu, jolloin ilmoituksen antaja tai asianomainen mainittiin heti alkuun.

Se Juho Puhakan tykö kuulutettu huutokauppa ensi keskiviikoksi tämän kuun 14 päiväksi peräytetään täten eestulleista syistä ja tulee tapahtumaan perjantaina tämän kuun 23 päivänä kello 9, joka täten asianomaisille ja halukkaille ostajille ilmoitetaan.⁵⁵

Tämän lisäksi kuulutuksiin oli monesti myös merkattu kuka sen oli julki lukenut ja milloin. Osaan ei ole merkitty tuollaista merkintää, mutta oletan sen vain unohtuneen tai merkinnän olleen vain tietyn kirkonmiehen oma tapa. Toinen vaihtoehto olisi, ettei ilman merkintää olevia kuulutusta oltaisi luettu ollenkaan, mutta se on epätodennäköistä, sillä ilman merkintää olevia kuulutuksia oli sen verran paljon. Lisäksi vaikuttaa erikoiselta, että sellaiset kuulutukset oltaisiin säästetty, joita ei oltu luettu. Eikä merkitsemättömien kuulutusten sisältökään vaikuta sellaiselta, ettei niitä oltaisi voitu tai haluttu julkaista.

Viranomaiset toimittivat julkaistavaksi tarkoitetut kuulutukset papille joko henkilökohtaisesti tai kirjeenä. Ennen postinkulun vilkastumista tuli viranomaisten, varsinkin kauempana sijaitsevien, ottaa huomioon tämä, jos ja kun kuulutettavaksi tarkoitettu asia oli saatettava kansan tietoon ajallaan. Tiedonkulun hitauteen vaikutti myös se, että 1800-luvun puolenvälin jälkeen viralliset kuulutukset olivat painettuja ja painattaminen luonnollisesti viivästytti tiedon leviämistä. Tämä viimeistään pakotti viranomaiset suunnittelemaan tekonsa

⁵² JyMA Efc:23 Kuulutus 11.11.1879

⁵³ JyMA Efc: 23 Kuulutus 6.5.1880 Kruunun virkamies konttorista Emil Lavanderilta.

⁵⁴ JyMA Efc:22 Kuulutus Anton Hakalalta 17.6.1877

⁵⁵ JyMA Efc:22 Kuulutus 11.9.1877

tarkemmin. Paikalliskuulutukset sen sijaan annettiin yleensä suoraan papille, jopa samana päivänä ennen kirkonmenoja. Siten se tuli julkiseksi nopeasti, jopa saman tien tai viimeistään seuraavassa Jumalan palveluksessa.⁵⁶

Koska järvien jäät nyt rupeevat pitämään, niin järvien ylitse kulkevat talvitiet tästä Jyväskylän nimismiespiiristä pitää asianomaisilta tilanhaltioilta kohta viitoitettavan sekä tienhaaroista yleinen kulkutie osoitettavan soveliailla merkeillä ja viitoilla.⁵⁷

Ruotsinkielisiä kuulutuksia on aineistossa huomattavasti vähemmän kuin suomenkielisiä. Ne eivät eroa merkittävästi sisällöltään suomenkielisiin verrattuna. Ruotsinkielisten määrä oli Jyväskylässä jo 1860-luvulla vähäinen. Tähän on vaikuttanut suomenkielisyys Jyväskylän erityispiirteenä verrattuna muihin kaupunkeihin. Olihan Jyväskylään perustettu kolme maan ensimmäistä suomenkielistä oppilaitosta: lyseo, seminaari ja tyttökoulu⁵⁸. Vuonna 1863 keisarillinen käskykirje käynnisti suomen kielen aseman paranemisen. Fennomaanien nousevalle ryhmälle kansankielisen sivistyneistön kouluttaminen oli tärkeä kysymys. Kasvatus sai keskeisen aseman suomalaisen kansallisuuden muotoutumisessa ja alettiin haastaa perinteisiä uskonnollisia ja säädynmukaisia kasvatuskäsityksiä.⁵⁹

On erittäin tärkeää huomata, kuinka kirkon merkitys ihmisten elämässä säilyi. Se oli hengellisen elämän keskuksena korvaamaton, mutta myös maallisen elämän osana merkityksellinen. Oli luonnollista että, kirkossa tiedotettiin ihmisten arkipäivään liittyviä asioita. Kirkko yhdisti yhteisön jäseniä ja sen penkeissä istui yleensä suurin osa alueen ihmisistä. Tieto siis myös tavoitti ihmiset hyvin ja ne jotka eivät kirkossa olleet, kuuluivat kuulutusten sisällön viimeistään kaduilla keskustellessaan.

Tietoa ulkomaan tapahtumista välitettiin siinä muodossa ja niin paljon kuin esivalta katsoi sen olevan tarpeellista rahvaalle. Toistuvasti luetut kuulutukset tähtäsivät juurruttamaan oikeanlaisia ajatuksia ihmisten päähän. Moraalisesti epäilyttävistä ja tuomittavista teoista kertominen, omatuntoon vetoaminen ja rangaistuksilla uhkaaminen ohjasivat ihmisiä toimimaan halutulla, hyväksyttävällä tavalla. Kuulutukset toivat myös uusia tuulia

⁵⁶ Pitkänen 1996, 132-133.

⁵⁷ Efc:19 Kuulutus 15.12.1866

⁵⁸ Tommila 1972, 122-134.

⁵⁹ Leino-Kaukiainen & Heikkinen 2011, 16.

säätyläiskulttuurista ja uusista mullistuksista, jotka olivat maaseudulla vieraita.⁶⁰ Monelle kuulutukset olivat ainoa portti muihin kaupunkeihin, ulkomaista puhumattakaan.

Kansa oli tottunut käymään kirkossa ja kuulemaan kuulutukset. Kuulutusjärjestelmä oli tutkimusaikanani ja jo ennen sitä vahvasti vakiintunut tiedonvälitysinstituutio. Kuten mainittu edelläkin uuden oppiminen ja yhteydenpito seurakuntalaisiin olivat tärkeitä kuulutusten kuuntelemisen mukanaan tuomia etuja. Kuulutukset viestintänä perustuivat sosiaalisiin toimintoihin, koska ne olivat tärkeä osa jumalanpalvelusta. Kansan ollessa tällä tavoin yhteisesti tavoitettavissa niitä voitiin käyttää myös propagandavälineenä. Alanko mainitsee työssään esimerkkinä hallitsijan rukouspäiväjulistukset.⁶¹

Kirkko ja kuulutukset tasa-arvoistivat ihmiset lukutaidosta tai sen puutteesta riippumatta saamaan saman tiedon samaan aikaan. Lehtien palstoilta tiedon hankinta vaati ensinäkkin mahdollisuutta ostaa lehti tai hankkia se muilla tavoin sekä tietenkin lukutaitoa. Lehdet eivät myöskään nopeudessa voineet päihittää suullisesti luettuja kuulutuksia. Parhaimmillaan kirkossa julkistettuna saattoi saada asiansa yleisön tietoisuuteen välittömästi. Lehdet ilmestyivät harvakseltaan, joten yleensä varsinkin alkuaikoina niissä luetut kuulutukset ja mainokset oli jo aikaisemmin ilmoitettu kirkon kuulutuksissa. Lisäksi lehteen ilmoituksensa pystyivät laittamaan lähinnä varakkaammat henkilöt, kauppiaat ja muut vastaavat. Sen sijaan kirkossa asiansa saattoi antaa luettavaksi kuka tahansa, sosiaaliseen asemaan katsomatta.

Kirkon yleinen julkisuus koski koko seurakuntaa, miehiä ja naisia, aikuisia ja lapsia. Varallisuuteen tai asemaan katsomatta. Kirkossa kaikki olivat samanarvoisia ja kristillinen usko koski jokaista yhteisössä. Siksi jumalanpalvelukset kuulutuksineen, kinkerit, rippikoulut ja hartaustilaisuudet oli tarkoitettu kaikille.⁶²

2.2 Jyväskylän alueen lehdet

Sanomalehdistö oli suomalaiskansallisen herätyksen suurin äänitorvi. Jo 1850-luvulta lähtien Keski-Suomen maaseudulla oli kohtalaisen hyvä kirjeenvaihtajien verkosto, joka toimitti

⁶⁰ Laine & Laine 2010, 306.

⁶¹ Alanko 1991, 18-19.

⁶² Markkola 2010, 401.

ajoittain kirjeitä ajan tärkeimpään suomenkieliseen sanomalehteen *Suomettareen*. Jyväskylän 1860-luvulla syntyneen sanomalehdistön ajatus perustui alusta pitäen kansanvalistukseen.⁶³

Jyväskylän ensimmäinen oma lehti oli *Koti ja koulu*, joka ilmestyi ensimmäisen kerran huhtikuussa 1864. Kunnia lehdestä kuuluu seminaarin johtajalle Uno Cygnaeukselle. Cygnaeuksen kansakoulun järjestämiseen liittyviin suunnitelmiin kuului myös opettajien kasvattaminen sekä propaganda kansakoulun puolesta. Näiden päämäärien ajamiseksi, seminaarin opettajien tehtäviin kuului kasvatusopillisen aikakausilehden julkaiseminen. Lehti pyrki myös palvelemaan paikallisten ihmisten muutakin informaation tarvetta. Paikallisille asioille, ei kuitenkaan herunut palstatilaa kovin paljoa, vaan kasvatukselliset asiat olivat etusijalla.⁶⁴ Paikallisjutut jakaantuivat etusivun otsikon ”Kotimaalta, Jyväskylästä” alla olevaan uutiskatsaukseen sekä takasivulla oleviin ilmoituksiin, joihin oma mielenkiintoni kohdistuu.

Lehden paikallisosaston kuulutukset ja ilmoitukset, ovat itse uutisosiota antoisampi lähde kuvaamaan 1860-luvun puolivälin jyväskyläläistä elämää. Ilmoitusosastolla kaupattiin tavaraa, ilmoitettiin ravintolan antimista ja mainostettiin vierailevien kauppiaiden kaupunkiin tulosta. Palstoilla ilmoitettiin myös kadonneista ja löytyneistä tavaroista. Lehden avulla voi selvittää myös minkälainen oli alkuvaiheen Jyväskylän kulttuurielämä ja ilmoitusosiot kertovat paljon kaupungin kaupallisesta elämästä ja kehityksestä.

Oman ryhmänsä muodostivat myös viranomaisten kuulutukset, seurojen ilmoitukset ja työpaikkailmoitukset. Ilmoituksista ja kuulutuksista kirkolliset olivat aina etusivulla, mutta ne eivät vieneet paljoa tilaa. Ilmoitukset olivat usein lyhyitä ja yksinkertaisia, mutta joskus joukossa oli myös kehystettyjä ja näkyvämpiä. Muutamassa ilmoituksessa saattoi olla jopa jonkinlainen alkeellinen kuvakin, mutta muuten lehdissä ei ollut kuvia. Kaikkiaan ilmoitusosasto oli paikkakunnan liike-elämän kannalta tärkeä, sillä se tarjosi ensimmäisen kerran tilaisuuden todelliseen mainostamiseen.⁶⁵

Jyväskylän järjestyksessä toista lehteä *Kansan Lehteä* (1867-70) toimitti piirilääkäri Wolmar Schildt. Schildt oli aikaisemmin toiminut esimerkiksi *Suomettaren* aktiivisena avustajana, joten kokemusta lehtityöstä oli. Schildtin pyrkimyksenä oli suomenkielen voimakas edistäminen. *Kansan Lehti* oli edeltäjänsä selkeämmin sanomalehti. Jo lehden nimi ja

⁶³ Mönkkönen 1988, 528.

⁶⁴ Tommila 1970, 43-57.

⁶⁵ Tommila 1970, 43-57.

etenkin sen alaotsikko ”Sanomia Keski-Suomesta” kertovat lehden pyrkimyksestä olla koko Keski-Suomen, myös maaseudun, lehti. Schildt mahdollisti lukijoidensa osallistumisen lehden sisällön muodostamisessa, jolloin seurauksena oli maaseutukirjeiden tulva. Lehden artikkeliosasto oli laaja ja se julkaisi pitkiä useissa numeroissa jatkuneita maaseutukirjeitä. Maaseutukirjeet veivät ison osan lehden tekstiilasta. Lehdellä oli kansanvalistuksen lisäksi hyvin uskonnollinen leima. Lehti kiinnitti myös huomiota raittiuskysymykseen ja antoi suunnan tuleville ohjelmallisemmille lehdille. Lehti lakkasi toimittajien kiireiden ja kyllästymisen takia. Jyväskylä ei kuitenkaan jäänyt ilman omaa lehteä ja sen seuraajana jatkoi *Keski-Suomi*. Vaikka *Kansan Lehti* ei ollut vahva uutislehti, oli se onnistunut hankkimaan Keski-Suomessa paikan julkisen sanan foorumina ennen lopettamistaan. Monet olivat sen aikana tottuneet kirjoittamaan ja seuraamaan lehtikirjoittelua mielenkiinnolla. Jyväskylän liike-elämän kannalta oli jatkuvan ilmoittelun tarpeesta tullut suuri. *Keski-Suomi* -lehden aloittaessa toimintansa 1871 oli taloudellisessa mielessä yleinen tilanne huomattavasti suotuisampi kuin *Kansan Lehden* alkuaikoina. Nälkävuosien lama voitettiin ja sisämaan metsät nousivat suureen arvoon.⁶⁶

Kansan Lehdessä kiinnitettiin Jyväskylän asioihin huomiot enemmän kuin sen edeltäjässä. Ulkomaan uutisiakin oli, mutta niiden vievä palstatila oli melko pientä. Takasivun peittivät ilmoitukset. Lehdessä oli vahva uskonnollinen lataus kaikessa sen teksteissä. Paljon puhuttiin esimerkiksi viinan haitallisuudesta. Ehkä kuitenkin vielä uskonnollisuuttakin merkittävämmässä asemassa oli tinkimätön suhtautuminen suomenmielisyyteen. Jyväskylä oli lehdelle ”suomalaisten Suomi-pääkaupunki”. Schildt puuttui kirjoituksissaan jonkin verran kaupungissa valloillaan oleviin epäkohtiin ja pyrki muodostamaan lehdelleen jonkinlaisen yleisen mielipiteen tulkin aseman. Yleisluonteeltaan *Kansan Lehti* oli kuitenkin vielä yhteiskunnallisessa mielessä merkitykseltään vähäinen vaikuttaja.⁶⁷

Keski-Suomi pyrki monipuolisesti palvelemaan lukijakuntaansa. Uutis- ja ilmoitusosastot veivät suurimman osan lehden palstatilasta. *Keski-Suomi* oli selkeästi uutislehti, jossa oli jopa paljon ulkomaan uutisia. Lisäksi se oli siis vahvasti myös ilmoituslehti. Silti siinä oli myös paljon artikkeleita sekä usein myös pääkirjoitus, ei kuitenkaan jokaisessa numerossa. Pääkirjoituksissa sekä maaseutukirjeissä (joiden osuus oli pienempi kuin edeltäneessä lehdessä) käsiteltiin opettavista ja valistavista näkökulmista suomalaiskansallisia

⁶⁶ Tommila 1970, 106 & 108; Tommila 1972, 262-263.

⁶⁷ Tommila 1972, 264-265.

kysymyksiä. Sama aihepiiri korostui myös kotimaan uutisissa. Aiheanalyysin pohjalta *Keski-Suomen* voidaan sanoa olleen valistushenkinen ja suomalaiskansallinen. Lehden sisällöstä ilmoitukset veivät vuosittain yhä enemmän tilaa. Kun taloudellinen tilanne parantui 1870-luvulla, kaupallinen ilmoittelu sai entistä suuremman merkityksen. Ilmoitusten koot kasvoivat ja ne alkoivat pian muistuttaa mainoksia. Näkyvyyttä korostettiin erilaisilla teksteillä ja kuvatkin alkoivat lisääntyä. Myös ilmoitusten lukumäärä kasvoi. Ilmoitusten lähempi tarkastelu osoittaa, että kaupallisia ilmoituksia julkaistiin eniten loppukevästä ja keskisyksystä. Kesä oli hiljaista aikaa ilmoituksissa, mutta myös kaupallisessa elämässä ylipäätään. Kuulutusten kohdalla ei varsinaista sesonkia ollut.⁶⁸

Kunnalliset kuulutukset luettiin kirkossa ja julkaistiin sekä kunnantalon että pappilan seinässä. Vuodesta 1873 ruvettiin kunnan ilmoituksia julkaisemaan myös Jyväskylän sanomalehdissä eritoten *Keski-Suomessa*.⁶⁹

Päijänne –lehdelle paikallisten olojen seuraaminen ilmoitettiin ensimmäiseksi tehtäväksi ja sitä korostettiin jo näytenuumerossa 4.12.1877. *Päijänteen* sisältö oli melko tavanomainen. Koti- ja ulkomaan uutisia sekä novelleja, jotka olivat muodissa. Tietysti lehdessä oli myös ilmoituksia. Uuden lehden oli kuitenkin hieman vaikea päästä ilmoitusmarkkinoille, kun paikkakunnalla oli jo valmiiksi lehti, jossa yrittäjät ja muu yleisö olivat tottuneet ilmoittamaan ja lukemaan ilmoituksia. *Päijänteen* ilmoitustulot jäivät *Keski-Suomen* varjoon. Ilmoituksia oli vain noin puolet toiseen lehteen verrattuna. Ilmoitusten sijoittuminen lehteen seurasi samaa sesonkivaihtelua kuin *Keski-Suomessa*. Loppukevät oli ehkä vieläkin vilkkaampaa ilmoitteluaikaa ja joulun alla määrät laskivat. Kuulutusten sesonki aikaa oli erityisesti alkukesä.⁷⁰

Ensimmäinen havainto lehdistä oli, että ne noudattivat äkkivilkkaisella hyvin samanlaista kaavaa, tietenkin numerosta toiseen, mutta osittain myös keskenään. Ilmoitusten ja mainosten löytäminen lehden sivuilta ei ole vaikeaa. Vaikkakaan mainoksia tai kuulutusten tapaisia lyhyitä ilmoituksia ei oltu korostettu kehyksin, ei niiden paikantamiseen 4-6 sivuisissa lehdissä mennyt kauan.

Kansan Lehti ilmestyi kerran viikossa, lauantaisin, ja siinä oli neljä sivua. Kuulutukset ja ilmoitukset olivat lehden viimeisillä sivulla. Ensimmäisellä sivulla saattoi olla joitain lyhyitä

⁶⁸ Tommila 1970, 151-154.

⁶⁹ Repo 1937, 427.

⁷⁰ Tommila 1970, 217 & 236.

mainintoja, mutta pääasiassa ilmoitusten paikka oli lehden lopussa. Ilmoituksia oli niin yrittäjiltä kuin yksittäisiltä ihmisiltäkin. Sisältö ei merkittävästi poikennut kuulutusten sisällöstä. Mukana oli kokouskutsuja ja kouluilmoituksia sekä erilaisia osto- ja myynti-ilmoituksia. Kauppojen ilmoitukset tai oikeastaan mainokset saattoivat olla listoja, joissa lueteltiin mitä kaikkea kaupassa olisi tarjolla⁷¹.

Yleensä ilmoitusosion ensimmäisenä olivat maistraatin ilmoitukset. Ne olivat lyhyitä ja jämäköitä, sisällöltään ehkä hieman tylsiä. Ne oli kirjoitettu myös pienemmällä fontilla kuin muut ilmoitukset ja ne olivat usein vaatimuksia tai muistutuksia, esimerkiksi verojen maksuista tai muista lukijoita koskevista velvoitteista ja määräyksistä.

Osittain ilmoituksista oli vaikeaa saada selville milloin edellinen loppui ja uusi alkoi. Ne olivat melkein kiinni toisissaan ja joskus jopa sisällöltään niin samanlaisia että sekin vaikeutti ilmoitusten erottamista. Vaikeaa oli myös saada selville kuka kuulutti tai ilmoitti, sama ongelma tuli ajoittain vastaan myös kirkon kuulutuksissa. Joskus lehden myynti-ilmoituksessa luki vain ”myydään hyviä jyviä” tai ”hyvää viljaa”, ei mitään tarkennusta siitä mitä jyviä, mitä viljaa, missä ja mihin hintaan. Ilmeisesti paikalliset aikalaiset automaattisesti tiesivät kenellä oli myydä ylimääräisiä jyviä, kun ei koettu tarpeelliseksi tällaista oleellista tietoa ilmoittaa.

Yhden mielenkiintoisen osan lehden ilmoituksia muodostivat luettelot ihmisistä, jotka olivat matkustaneet toiselta paikkakunnalta Jyväskylään⁷². Aivan jokaisessa lehdessä niitä ei ollut, mutta usein kuitenkin. Lisäksi saatettiin ilmoittaa, jos jokin tärkeä henkilö oli poistumassa Jyväskylästä muihin kaupunkeihin. Jyväskylään matkustaneiden luetteloissa luki, kuka oli tulossa, mistä kaupungista tai kylästä ja mikä hän oli statukseltaan. Matkustaneiden joukossa oli esimerkiksi isompien kaupunkien johtohahmoja ja lääkäreitä sekä seppiä, jotka matkustivat tarjoamaan palveluksiaan jyväskyläläisille.

Tällaisista vierailijoista ilmoittaminen ei kuulosta niin oudolta, hyödyttihän tieto erityisosaajan saapumisesta lukijoita, jos heillä vaikka sattui olemaan tarvetta tämän tarjoamille palveluille. Mutta kaupunkiin saapuneiden listoissa oli myös tavallisia ihmisiä lähimmistä kylistä. Tai ainakaan jokaisen kohdalla ei ollut mainittu mitään erityistä titteliä, vain se kuka tuli ja mistä päin maata. Jostain syystä oli ilmeisesti oleellista ilmoittaa niin

⁷¹ Kansan Lehti 17.10. 1868 s. 4

⁷² Kansan Lehti 25.1. 1868 s.4

sanottujen tavallistenkin ihmisten kaupunkiin saapumisesta. Oli tärkeä tietää, kuinka ihmiset liikkuvat ympäri maata. Tietenkin jos kaupungissa sattui tapahtumaan rikos, saattoi tieto vierailijoista olla hyödyksi asiaa selvitettäessä.

Lisäksi kun suullisella tiedonkululla oli vielä suuri merkitys, kaikkien eri alueilla liikkuvien niin kulkureiden ja kerjäläisten kuin kauppiaiden tai arvohenkilöiden mahdollisesti mukanaan kantavat uutiset herättivät suurta mielenkiintoa. Järjestelmällisestikin tietoa välittivät juuri esimerkiksi kerjäläiset. Kerjääminen oli hyväksyttyä 1800-luvulla ja jotkut tahot nimittivät kerjäläisiä jopa ”paikallislehdiksi”. Väki otti kerjäläisen huomattavasti paremmin vastaan, jos tällä oli tarjota itselläänkin jotain vastineeksi saamastaan hyvästä. Annettavaa köyhällä kerjäläisellä oli nimenomaan tietojensa muodossa. Siinä missä kerjäläiset olivat paikallisten tietojen levittäjiä, kauppiaat toivat mukanaan sanomia kauempaakin. Suullisen lisäksi myös kirjoitettuna ja painettuna. Mukana kulkivat tiedot murhista, varkauksista ja muista epätavallisista tapahtumista.⁷³

Kaupungit toimivat solmukohtina, joissa maaseudun tuotteet välittyivät eteenpäin muualle Suomeen, mutta myös ulkomaille. Kaupungeista välittyi myös niin tavaraa kuin monenlaista tietoa takaisin maaseudulle. Käytännössä maaseudun asukkaat siis harjoittivat kauppavaihtoa kaupungin sisällä tai maalla aika-ajoin järjestetyillä markkinoilla.⁷⁴ Samalla tavaroiden vaihtaessa omistajaa kerrottiin mielenkiintoisista tapahtumista ja tiedot kulkeutuivat aina vaan eteen päin jokaisen palatessa kotipitäjäänsä tai takaisin oman yhteisönsä pariin.

Keski-Suomi ilmestyi lauantaisin ja sekin oli pääasiassa nelisivuinen. Etusivun ylälaidassa oli useimmiten lyhyt yksi tai kaksi rivinen ilmoitus, mutta tässäkin lehdessä ilmoitusten varsinainen paikka oli viimeisellä sivulla. Tältä osin se oli hyvin samanlainen kuin *Kansan Lehti*, mutta erojakin tietysti oli, vaikkakin kuulutusten ja ilmoitusten sisältö oli edelleen hyvin samanlainen. Se ei näytä juuri muuttuneen. *Keski-Suomen* ilmoitussivu oli selkeämpi kuin edeltäjänsä. Ilmoituksia oli hieman jopa ryhmitelty ja laitettu isompien väliotsikoiden alle, ”myytävänä”, ”varastettu” yms.⁷⁵ Ilmoituksia tehostamassa oli myös erikokoisia ja erilaisia fontteja sekä muutamia alkeellisia piirrettyjä kuvia. Kaikki nämä elävöittivät lehteä ja tekivät ilmoituksista helpommin huomattavat muun tekstin seasta. Samalla ne myös erottuivat paremmin keskenään. Ilmoituksista oli myös tullut tarkempia, myynti-ilmoitukset

⁷³ Heikkinen 1993, 98.

⁷⁴ Ojala 2010, 412.

⁷⁵ Esim. *Keski-Suomi* 17.2.1872 s.4

eivät enää olleet puutteellisia, vaan ilmoitettiin kaikki oleelliset tiedot, joita *Kansan-Lehden* ilmoituksista saattoi vielä puuttua.

Ihmiset olivat ottaneet sanomalehden suomat mahdollisuudet käyttöön paremmin tässä vaiheessa. Ilmoituksia on enemmän kuin edellisessä sanomalehdessä. Ilmoitusten sisällötkin ovat *Kansan Lehteen* verrattuna monipuolisemmat. *Keski-Suomi* herätti ihmiset vilkkaampaan ja monipuolisempaan ilmoitteluun aikaisempaan verrattuna.

Päijänne ilmestyi kaksi kertaa viikossa, tiistaisin ja perjantaisin. Tässäkin lehdessä oli neljästä viiteen sivua ja tuttuun tapaan ilmoitukset ja mainokset sijoittuivat pääasiassa viimeiselle sivulle. Ilmoituksissa ja mainoksissa oli selkeä ero esimerkiksi *Kansan Lehteen*, oli ajoittain paljonkin erikokoisia kuvia ja kehyksiä sekä monen kokoista fonttia. Mainosten sisältö edellä mainittuihin lehtiin verrattuna oli suurimmaksi osaksi samaa, tosin nyt ilmoituksissa oli enemmän myös ulkomailta tulleita asioita, joista ilmoitettiin, vaikkeivat ne varsinaisesti jyvaskyläläistä lukijaa koskettaneetkaan.

Ilmoituksia oli erilaisia, lyhyitä yhden rivin ilmoituksia, isoja kuvallisia mainoksia ja useita kehystettyjä ilmoituksia. Osa ilmoitussivuista alkoi jo olla sekavia, kun jokaista mainosta ja ilmoitusta oli yritetty jollain tavalla korostaa. Toisaalta sekavuudesta huolimatta, kuvallisia ilmoituksia oli mielenkiintoisempi lukea. Kuvat myös auttoivat heti ensisilmäyksellä ymmärtämään mitä ilmoitus koskisi. Kuvat kun luonnollisesti liittyivät aina jollain tavalla ilmoituksen aiheeseen, ainakin suurimmassa osassa tapauksia.

Varsinkin alkupään lehdissä oli siis hyvin vähän kuulutuksia, ilmoituksia ja mainoksia. Joskus ilmoitukset olivat myös melkein kokonaisuudessaan samat kuin edellisessä lehdessä. Jotkut ilmoitukset toistuivat jopa parin kuukauden ajan jokaisessa ilmestyneessä numerossa. Kuulutusten ja ilmoitusten vähäinen määrä lehdissä saattaa selittyä niinkin yksinkertaisesti, että olen käynyt läpi vasta kunkin mainitun lehden ensimmäisiä kuukausia ja ihmiset eivät olleet vielä tottuneet lehti-ilmoituksiin. Ne eivät heti alkuun olleet tiedonkulun suurimpia vaikuttajia, vaan vasta kun lehtien asema pääsi vakiintumaan. Tosin kuten sanottu jo aikaisemmin *Keski-Suomi* lehdessä oli jo huomattavasti enemmän ilmoituksia ja mainoksia kuin *Kansan Lehden* ensimmäisissä numeroissa.

Lehtien tulot koostuivat pääasiassa tilausmaksuista ja ilmoitusmaksuista. Tosin kuten edellä mainittu varsinkaan vielä 1800-luvun alkupuolella harvoissa lehdissä oli ilmoituksia niin paljon, että niistä saadut tulot toivat ratkaisevasti lisää talouspuolelle. Tilaajamäärät olivat siis

etenkin alkuun avainasemassa. Kohtuullisen vakaista talousoloista kertoo, ettei lehtien tilausmaksuissa tapahtunut juurikaan muutoksia. Lehden perustamisaikaan ja ensimmäisten toimivuosien aikana vakiintuneet tilausmaksu säilyivät samana. Sanomalehtien levikin kasvaessakaan ei ollut pääsääntöisesti tarpeellista korottaa tilausmaksua. Lisääntyneet tilaajamäärät korvasivat lehtien suurentamisesta ja laajentamisesta koituneet kulut. Yleisö oli tottunut vakiintuneisiin hintoihin ja niitä pidettiin lehdille sopivina. Varsinkin 1800-luvun⁷⁶ alkupuoliskolla esiintyi epätasaisuutta suomenkielisen ja ruotsinkielisen lehdistön ilmoitustuloissa. Varsinaiset ilmoituslehdet olivat ruotsinkielisiä ja vasta 1850-luvun lopulla alkoi suomenkielissäkin sanomalehdissä olla enemmän ilmoituksia. Tosin niiden merkitys levikille tunnustettiin vasta 1860-luvulla.

Sivistyksen ja koulumaisen kasvatuksen kysyntä lisääntyi maassa. Sanoma- ja aikakauslehdistö laajenivat, ja suomenkielinen lehdistö ohitti 1880-luvulla määrällisesti ruotsinkielisen. Lukemisen kulttuuri koko muutoksen. Hartauskirjallisuuden ylivalta haihtui ja maallinen kauno- ja tietokirjallisuus alkoivat saada lukijoiden huomion. Lukuinnostus johti lainakirjastojen ja lukusalien perustamisiin myös pienemmissä kylissä.⁷⁷

3 Kirkossa kuulutettu

Valtakunnalliset tiedotusvälineet liikuttivat tietoa alueiden välillä, jotka ovat kaukanakin toisistaan. Paikallistasolta löytyy lisäksi omia tiedotuskanaviaan, joista yksityiset kuulutukset ovat tärkeä ryhmä. Tämän tutkimuksen keskiössä ovat nimenomaan nämä paikallisen tiedonkulun kannalta merkittävät tiedonkulun muodot. Jos valtakunnallisen tiedonvälityksen katsotaan kattavan isojakin alueita ja suurimmillaan jopa koko valtakunnan alueen, rajautuvat paikalliset jopa vain yksittäisiin seurakuntiin. Paikallinen tiedonkulku oli suurimmilta osilta suullista vielä 1800-luvun aikana. Toki tämän tutkimuksen aikana lisääntynyt sanomalehtien toiminta suurensi Jyväskylään kohdistuneiden ilmoitusten vaikutusalueita, mutta sisällöltään suuri osa ilmoituksista ja kuulutuksista oli paikallisia.⁷⁸

Kuulutuksilla oli pitäjänkokouksiin selkeä yhteys. Kuulutuksissa ilmoitettiin, milloin pidetään seuraava pitäjänkokous ja mitä siellä tultaisiin käsittelemään. Luonnollisesti

⁷⁶ Tommila 1963, 43-47.

⁷⁷ Leino-Kaukiainen & Heikkinen 2011, 17.

⁷⁸ Alanko 1991, 26.

kuulutuksissa kerrottiin myös pitäjänkokouksissa mahdollisesti päätetyistä asioista. Kokouksissa käsiteltiin monia asioita tarkemmin, kuin kuulutuksissa, joissa ne luettiin yleisölle lähinnä ilmoitusluontoisena. Alanko huomauttaa hyvin omassa tutkimuksessaan, kuinka paikalliskuulutukset ja pitäjänkokoukset toimivat toisiaan täydentävästi. Se mikä kuulutuksissa vain ilmoitettiin, saatettiin käsitellä tarkemmin ja paremmassa vuorovaikutuksessa kokouksissa.⁷⁹

Kuulutuksia oli sisällöltään monenlaisia. Myynti-ilmoituksia, katoamisilmoituksia ja tiedotteita enimmäkseen. Viralliset ja yksityisten henkilöiden laatimat kuulutukset olivat läpikäymiltäni vuosilta osittain sekoittuneet, mutta yksityishenkilöiden kuulutuksia oli selkeästi enemmän. Tässä luvussa käyn läpi kuulutuksia tyypeittäin lajiteltuna. Tietenkään kaikki aineistoni kuulutukset eivät sovi näiden alaotsikoiden alle, mutta nämä valitut kategoriat muodostavat suurimman osan kuulutuksista. Niiden rinnalla mainitsen myös muunlaisia kuulutuksia.

Vuodesta toiseen toistuivat huutokauppa- ja muut myynti-ilmoitukset, jotka hallitsivat määrällisesti jokaisena vuonna. Myös katoamis- ja löytöilmoituksia oli jokaisena vuonna runsaasti. Maistraatin antamat kuulutukset oli usein koottu useamman kuulutuksen ryhmiin yhdelle paperille ja ne olivat joskus hyvinkin ytimekkäitä ilmoitusasioita ilman turhia koristeellisuksia. Muulloinkin saattoi yhdelle paperille olla koottu useampia kuulutuksia. Joskus ajatuksella laaditun, siististi kirjoitetun kuulutuksen taakse oli hätäisesti raapustettu ilmoitus, jonka ehkä joku oli papille sanellut juuri ennen jumalanpalvelusta⁸⁰.

Kieleltään paikalliset yksityisetkin kuulutukset ovat virallisten tapaan asiallisia ja kohteliaita. Niiden sisällössä paistaa arkipäiväisyys. Kuulutus saattoi olla pituudeltaan useita rivejä, vaikka asian voisi sanoa paljon lyhyemmin. Koristeellinen alku ja loppu toistuivat monissa kuulutuksissa. Kaikista yksinkertaisimpiakin asioita väritettiin erityisen kohteliailla teksteillä, se tuntuu olleen ajan tapa.

3.1 Huutokaupat sekä osto- ja myynti-ilmoitukset

Wesangan kylän Hanhilahten Torpasta ulos myitään vapaehtoisen huutokaupan kautta maanantaina tämän kuun 17 päivänä Torppari vaimon

⁷⁹ Alanko 1991, 30.

⁸⁰ Esim. JyMA Efc:20 Kuulutus 5.7.1689

Loviisa Lindemanin jälkeen hevosia, lehmiä, vaimon vaatteita, ynnä muuta torpan työkaluja, joka täten ostajille tieto annetaan.⁸¹

Huutokauppailmoituksia on kuulutuksista suuri osa. Todennäköisesti jokaisessa jumalanpalveluksessa on luettu ainakin yksi huutokauppailmoitus. Yksityistenhenkilöiden huutokauppailmoituksissa korostettiin, että huutokauppa oli vapaaehtoinen. Huutokaupassa myytiin usein ylimääräiseksi katsottua nautakarjaa tai muita maatilaneläimiä. Paljon myytiin myös muuta irtainta omaisuutta kuten huonekaluja tai työvälineitä. Huutokauppailmoitukset olivat hyvin samankaltaisia keskenään huutokaupan muodosta riippumatta. Kerrottiin, oliko kyseessä vapaaehtoinen vai pakkohuutokauppa, missä ja milloin huutokauppa pidettiin ja mitä siellä myytiin. Esimerkiksi huutokauppa Muuramessa, jossa myytiin hevosia ja muita maatalan eläimiä, rukiita, heiniä, olkia sekä kesä- ja talviajoneuvoja⁸².

Huutokaupalla uskottiin saavan paras mahdollinen hinta myytävästä tavarasta. Sen lisäksi, että huutokaupassa myytiin irtainta ja taloja saatettiin myydä myös julkisia urakoita sille joka vähimmällä korvauksella suostuisi työn suorittamaan.⁸³ Toive parhaasta mahdollisesta hinnasta saattoi olla merkittävin syy huutokauppojen pitämiselle. Lisäksi huutokaupat olivat helppo tapa päästä suuresta määrästä omaisuutta eroon tarvitsematta itse kuljettaa tavaroitaan minnekään muualle myyntiin.

Huutokaupat tuntuvat herättäneet suurta mielenkiintoa. Sen lisäksi, että niistä saattoi hankkia itselleen melko edullisestikin esimerkiksi työvälineitä tai muuta tarvitsemaansa, pääsi myös tyydyttämään uteliasta mieltään tutkimalla muiden omistamia tavaroita. Etenkin pakkohuutokaupat olivat paitsi lunastettavan omaisuuden haltijalle kiusallinen tilanne, myös kiinnostusta herättävä muiden ihmisten keskuudessa. Pakkohuutokauppa saattoi olla rangaistus maksamattomista laskuista tai sakoista⁸⁴. Huutokauppojen suosio ei kuitenkaan koskenut aivan jokaista kuulutettua huutokauppaa, aina väki ei ehtinyt tai ollut tarpeeksi kiinnostunut mennäkseen paikalle.

Koska ei yhtään huutajaa tullut siihen huutokauppaan kuin eilispäivänä piti tapahtuman Torppari Heikki Postin eli Laurinniemen konkurssipesästä, niin tulee uusi huutokauppa toimitettavaksi maanantaina tämän heinäkuun 12.

⁸¹ JyMA Efc:23 Kuulutus 8.11.1879

⁸² JyMA Efc:20 Kuulutus 8.12.1868

⁸³ Pitkänen 1996, 140.

⁸⁴ Esimerkiksi muistutus sakkujen maksusta JyMA Efc:19 kuulutus 23.12.1866

päivänä, samasta Laurinniemen torpasta, josta sanotun konkurssipesän omaisuutta myydään. Joka täten ostajille ilmoitetaan.⁸⁵

Huutokauppoja järjestivät ja niistä ilmoittivat siis myytävän omaisuuden haltijat itse, pakkohuutokaupan toimeenpanevat viranomaiset tai esimerkiksi kaupungin virkamiehet ja maistraatti. Yksityisten ihmisten omaisuuden lisäksi huutokaupalla myytiin paljon muutakin kuten seuraavat esimerkit kertovat.

Ensi tulevana tiistaina tämän kuun 16 päivänä kello 10 edellä myydään julkisella huutokaupalla tämän kaupungin lasareetilla kaikenlaista uloskulunutta sairashuoneeseen kuuluvata vaate ja hushålla tavarata, joka täten ostailten ilmoitetaan.⁸⁶

Toisena esimerkkinä kaupunginhallituksen kuulutus jossa ilmoitetaan, että ”myydään kaupungin raastuvasta julkisella huutokaupalla eniten tarjoavalle kaupungin omistama tontti No 93 18 kortteeria ja sille rakennetut markkinapuodit”.⁸⁷

Huutokauppoja koskevista ilmoituksista huomionarvoisia ovat myös niiden perumista koskevat kuulutukset. Joskus huutokauppa jouduttiin syystä tai toisesta siirtämään, usein myöhäisempään ajankohtaan, sillä huutokaupoista ei ilmoitettu viikkoja etukäteen, joten aikaistaminen saattoi olla vaikeaa. Peruutuksiakin tapahtui vähän väliä, mutta ilmoituksissa ei useinkaan kerrottu syytä huutokaupan pitämättä jättämiselle. Ilmoitettiin vain esimerkiksi että ”huutokauppa peruuntuu esteellisistä syistä⁸⁸”. Peruutusilmoitukset eivät välttämättä olleet kovin tarkkoja ja joskus niistä puuttuivat jopa tärkeät tiedot kuten päivämäärät. Tällaisista kuulutuksista sai kuvan, että ihmisillä oli kuulutusten vajavaisuudesta riippumatta hyvät taustatiedot siitä mitä omalla kylällä tapahtui.

Ne huutokaupat, jotka tulevaksi viikoksi ovat kuulutetut pois kuulutetaan täten.⁸⁹

Huutokaupoilla etsittiin myös ihmisiä suorittamaan erilaisia töitä tai palveluksia. Tuolloin huutokaupan tarkoituksena ei tosin ollut nostaa huutohintaa mahdollisimman suureksi vaan etsiä henkilö, joka suorittaisi tehtävän mahdollisimman edullisella hinnalla. Ei ollut täysin

⁸⁵ JyMA Efc:23 Kuulutus 4.7.1880

⁸⁶ JyMA Efc:21 Maistraatin työntekijän kuulutus 13.12.1873

⁸⁷ JyMA Efc:21 Kuulutus 10.11.1873

⁸⁸ JyMA Efc:18 Ilman päiväystä toimitettu kuulutus vuodelta 1865

⁸⁹ JYMA Efc:23 Kuulutus 8.5.1880

harvinaista, että esimerkiksi köyhiä, vaivaisia tai työkyvyttömiä hoitamaan etsittiin henkilöitä huutokaupan keinoin.

Huutokaupassa saatettiin myydä siis omaa omaisuutta vapaaehtoisesti, omaa omaisuutta pakon edessä, yksityishenkilön omaisuutta viranomaisten toimesta, pientä irtainta tai kokonaisia tiloja ja kuten edellä mainittu myös työtehtäviä. Lisäksi ei ollut poikkeuksellista uhata myydä löydettyä tai pantiksi jätettyä omaisuutta, jota omistaja ei tullut lukuisista huomautuksista huolimatta hakemaan. Tämä oli selkeästi sallittu ja yleisesti hyväksytty käytäntö sillä niin usein tuli vastaan kuulutuksia, joissa näin uhattiin toimia. Varsinkin eläinten kohdalla näin tunnuttiin helposti tekevän, sillä löydetyistä jonkun toisen omistamasta eläimestä tuli kuluja. Jos sitä ei kukaan tuntunut kaipailevan oli enemmän hyötyä muuttaa se rahaksi.

Joka tietää jättäneensä pantiksi tavaroitansa allekirjoitetulle, tulkoon ne lunastamaan pois laillisen ajan kulusta muutoin myyn ne.⁹⁰

Lauantaina tämän kuun 8 päivänä olen ottanut takavarikkoon viljapellosta yhden punaisen ruuna hevosen, jolla on valkoinen pilkku otsassa. Joka tietää omakseen niin tulkoon 8. vuorokauden kuluessa lunastamaan, muutoin tulee julkisella huutokaupalla myytäväksi. Hevonen löytyy Mattilan talon tallista.⁹¹

Myös toisen tai molemmat vanhempansa menettänyttä lasta saatettiin huutokaupan keinoin myydä elätettäväksi perheisiin, jotka pienintä maksua vastaan ottivat lapsen elätettäväkseen. Lasten koteja ei juuri tunnettu vielä 1800-luvulla tai ainakin niitä oli vähän. Kaikista vähäosaisimmat olivat kirkon hoidettavana aina 1860-luvulle asti, jolloin tämän tehtävän saivat hoitaakseen kunnat.⁹² Huutolaisiksi saattoivat joutua myös vaivaiset tai vanhukset. Tavalliset talolliset huusivat lapsia ja saivat heistä työvoimaa itselleen. Varsinaisia kuulutuksia lasten huutokaupoista ei tullut vastaan, mutta muutamia ilmoituksia huutokaupoista, jossa tavaroita myymällä kerättiin rahaa osittain tai kokonaan orvoiksi jääneille lapsille.

⁹⁰ JyMA Efc:22 Kuulutus J.H. Poikolin 22.9.1876

⁹¹ JyMA Efc:21 Kuulutus 9.8.1874

⁹² Pulma 1987, 25-26.

Ilman huoltajaa jääneiden lasten huutokauppaamisella saatiin tarkoittaa hyvää ja haluta lapsen saavan jonkinlaiset mahdollisuudet elämässä. Kuitenkin huutokauppatilaisuudet saattoivat olla hyvinkin julmia ja räikeitä tilaisuuksia. Kyse siis oli huutamalla tehdystä ”kilpailusta” ja se isäntä voitti, joka teki pienemmän tarjouksen. Lapsia otettiin paljon työvoimaksi isoihin taloihin, joissa töitä riitti. Sen sijaan pienemmissä torpissa hyödyksi olivat vaivaiset ja vähämieliset, joista sai suuremman rahallisen korvauksen. Pienemmillä tiloilla lisätyövoimalle ei niin ollut tarvetta. Lapsille yritettiin taata pitkäaikainen koti, mutta monesti huutolaiset joutuivat vaihtamaan paikkaa vuosittain. Hoidokit joka tapauksessa myytiin vähintään vuodeksi kerrallaan. Kohtelu oli joko siedettävää tai keinoa, riippuen paljon siitä minkälaista oli majoittavan talon väki. Huutokauppatilaisuudet kiellettiin 1890-luvun alussa, mutta vielä muutaman vuosikymmenen oli sallittua tehdä huutolaisten hoitosopimuksia.⁹³

Pidempien huutokauppailmoitusten ja luetteloiden lisäksi kirkossa luettiin paljon ilmoituksia, jotka voidaan luokitella mainoksiksi. Myytäväksi tarjottiin yksittäisiä pieniäkin esineitä, mutta myös paljon esimerkiksi viljaa, heinää tai jauhoja. Kuten huutokauppailmoituksia, osto- ja myynti-ilmoituksia riitti luettavaksi jokaiseen jumalanpalvelukseen. Saatiin haluta ostaa rakennustarvikkeita kuten kattopäreitä, sammalia ja tiiliä⁹⁴ tai jotain arvokkaampaa kuten hevosia.

Myöskään alennusmyynnit eivät olleet täysin vieras käsite. Kauppiat ilmoittivat kuulutuksillaan saamistaan uusista tuotteista tai tarjouksista, joita heillä oli asiakkaita varten. Kuulutuksissa saattoi olla maininta myös maksuvaihtoehdoista. Joskus kauppiaiden mainosmaiset ilmoitukset olivat hieman sekavia, kun tekstissä hypittiin asiasta toiseen.

Kauppamies Janne Parviainen tässä kaupungissa myypi nyt alennetusta hinnasta ruisjauhoja ja wehnähiisiä rahalla sekä velaksi. Velaksi annetaan Pyhänmiestenpäivään eli marraskuun sisällä tänä vuonna takaisin maksettavaksi, kun lainanottaja, joka itse on tunnettu ja luotettava eli toimittaa päälleluotettavat takausmiehet. Velkansa eli ottamansa lainan saapi maksaa joko rahalla tai rukiilla kulkevan hinnan mukaan syksyllä. Kesävoista maksan nyt 10 markkaa leiviskältä.⁹⁵

⁹³ Jaakkola 1994, 132–133; Repo 1937, 457.

⁹⁴ JyMA Efc:19 Kuulutus 29.4.1866

⁹⁵ JyMA Efc:20 Ilmoitus 12.7.1868

Myynnin ammattilaiset myös kehottivat ihmisiä myymään ylimääräisiä hyödykkeitä ja ilmoittivat milloin mistäkin saisi hyvän hinnan ja minne tavaraa kannattaisi myydä. Esimerkiksi kauppias Parviainen kehottaa kuulutuksessaan ihmisiä, joilla on ylimääräistä voita myymään ne eteenpäin. Höyrylaivalla ylimääräinen voi viedään ulkomaille ja siitä maksetaan hyvä hinta. Kauppias suosittelee myymään nimenomaan nyt, eikä säästämään voita talveen. Talvella kuljetusmahdollisuudet ovat rajallisemmat, eikä kuljetus onnistu juuri muualle kuin Pietariin, josta kauppiiaan mukaan saa tuolloin voista vain huonon hinnan.⁹⁶

Johan Parviainen (1834-1900) oli tunnetuin jyväsyläläinen liikemies. Hän tuli kaupunkiin serkkunsa kauppaan puotipojaksi vuonna 1849. Jyväsylän kauppiiaan vastustivat Parviaisen anomusta ryhtyä kauppiiaaksi pahaa kilpailua peläten. Parviainen ei tyytynyt pitämään vain puotia, hän ryhtyi harjoittamaan teollisuustoimintaa ja oli toimissaan hyvin menestyksekkäs. Parviainen menestyi alallaan niin hyvin, että sai ansioistaan ensimmäisenä keskisuomalaisena kauppaneuvoksen arvon vuonna 1884. Parviainen oli hyvä seuramies ja osallistui aktiivisesti kunnalliselämään.⁹⁷ Hänen nimensä vilahtelee tutkimuksen aineistossa monesti, niin sanomalehdissä kuin kuulutuksissakin.

1800-luvun jälkipuoliskolla viljan hinnat pysyivät maailmankaupassa alhaalla, mikä heikensi viljan tuotannon kannattavuutta. Voin hinta sen sijaan nousi, ja sitä oli helppo kuljettaa myytäväksi kotimaahan ja vientiin.⁹⁸ Myös muut kuin kauppiaat saattoivat tarjoutua ostamaan elintarvikkeita. Esimerkiksi Anders Wallittu kuulutti ostavansa voita lokakuun ensimmäisellä viikolla kahtena päivänä kauppias Poikolinin pihassa ja maksaa hyvästä voista 19 markkaa leiviskältä.⁹⁹

Voita ostetaan isommissa ja vähemmissä osissa ensiviikon ajalla ja maksetaan 10 markkaa leiviskältä. J.Poikolin.¹⁰⁰

Merkantilistisen talouden säätely loppui 1800-luvulla. Tavoitteeksi tuli liberalismi, elinkeinojen harjoittamisen vapaus. Tämä muutosvaihe toteutui Suomessa 1860–1880 välisenä aikana. Jo aikaisemmin 1850 ja 1860 lukujen vaihteessa säädöksillä mahdollistettiin

⁹⁶ JyMA Efc:20 Kuulutus 31.10.1869

⁹⁷ Tommila 1972, 86.

⁹⁸ Viita 2012, 63.

⁹⁹ JyMA Efc:22 Kuulutus 8.10.1876

¹⁰⁰ JyMA Efc:23 Kuulutus 4.10.1879

höyrykoneita käyttävä sahateollisuus sekä laajempi puutavarakauppa. Samoihin aikoihin sallittiin kauppapuotien perustaminen maaseudulle ja talonpojat saivat mahdollisuuden ryhtyä maakauppiaksi. Pitkät ja vaivalliset kauppamatkat eivät olleet enää ainoa vaihtoehto. 1879 vapautettiin käsityö säätelystä. Tämä mahdollisti käsityön tuotteiden valmistamisen maaseudulla myyntiä varten ja vapautti niiden kauppaamisen.¹⁰¹ Käsitöitä kauppaavia mainoksia ja ilmoituksia oli kuulutusten seassa paljon. Käsitöitä kaupattiin usein myyjäisissä, jonne alueen käsityöläiset kokoontuivat.

Kaupankäyntiin liittyviä kuulutuksia esiintyi ympäri vuoden suurin piirtein yhtä paljon. Kuulutuksissa ei ollut havaittavissa samanlaista kausittaista vaihtelua kuin esimerkiksi lehdissä. Jokaisena vuoden aikana järjestettiin huutokauppoja, joskus kooltaan suuria ja toisinaan taas vain muutamia esineitä koskevia. Aina löytyi jotain myytävää ja vähän väliä jossain päin kokoonnuttiin huutokauppatilaisuuteen. Huutokaupat olivat osa jopa arkipäiväistä toimintaa, johon ihmiset olivat tottuneet.

Pakkohuutokaupan voisi kuvitella olevan häpeällinen tilanne esimerkiksi velkansa laiminlyöneelle ihmiselle, varsinkin kun asiasta tehtiin julkinen ja usein myytävän tavarahan omistajan henkilöllisyys paljastettiin huutokaupasta kertovassa kuulutuksessa. Tapana kun oli kertoa, oliko kyseessä vapaaehtoinen vai pakkohuutokauppa. Toisaalta, kun pakkohuutokaupat olivat niin yleisiä ja yksi eniten käytetyistä rästiin jääneiden maksujen perintätavoista, ei mahdollista häpeää tarvinnut kantaa yksin. Muitakin velkansa alle jääneitä löytyi todennäköisesti ihan läheltä. Ihmiset eivät voineet kovin hyvin salata toisiltaan asioita. Yksityisyys oli melko läpinäkyvää 1800-luvulla. Pienessä yhteisössä asiat tulivat nopeasti julki. Oli totuttu jakamaan asioita toisten kanssa, joten yksityisyyden merkitys tai tarve siihen ei ollut ajan ihmisillä samanlainen kuin myöhemmin.¹⁰²

Huutokauppaa ja muuta kaupankäyntiä koskeneet kuulutukset pitivät pintansa lehtien kuvaan tulon jälkeenkin. Niiden osuus kuulutuksista ei missään vaiheessa vähentynyt, vaikka lehdet alkoivat pikkuhiljaa houkutella nimenomaan liikkeen harjoittajia ilmoittajikseen. Kuulutusten puolella oli niiden pitkät perinteet ja vakiintunut tärkeä asema ihmisten elämässä. Kirkko kuulutuksineen loi yhteisöllisyyden tunnetta ja totuttu tapa koettiin

¹⁰¹ Viita 2012, 79.

¹⁰² Markkola 2010, 407.

turvalliseksi ja toimivaksi, vaikka papit olisivat todennäköisesti mielellään luovuttaneet enemmän tiedoksiantoja lehdistön ilmoitettavaksi.

3.2 Kadotetut ja löydetyt

Allekirjoittaneelta putosi keskiviikkona tämän kuun 17. päivänä Tourulan ja kaupungin välille papereita, joihin oli merkitty niitä rovastille tehtäviä päivätöitä, seurakunnan torppareilta, itsellisiltä ja käsityöläisiltä, mitä semmoiset ovat tänä kesänä tehneet allekirjoittaneelle huutokaupan johdosta. Jos ken semmoisia papereita olis löytänyt, olis hyvä ja palkintoa vastaan ilmoittaisi minulle itselleni.¹⁰³

Kadonneista ja löytyneistä ilmoitettiin kuulutuksissa runsaasti. Ne käsittelivät mahdollisten rikosten kautta kadotettuja tavaroita, mutta myös paljon arkipäiväisempiä ongelmia, kuten kirkkomatkalla pudonneita huiveja tai tienposkesta löytyneitä virsikirjoja. Katoamis- ja löytöilmoituksia tehtiin sekä ihmisistä, eläimistä että esineistä. Niitä laativat niin viranomaiset kuin yksityiset henkilötkin. Esimerkiksi maksamattomat sakot tai oikeudenkäyntiin saapumatta jättäminen saattoivat johtaa etsintäkuulutuksen tekoon. Tieto etsitystä haluttiin saattaa mahdollisimman monen ihmisen tietoisuuteen. Etsintäkuulutukset saattoivat koskea vain yhtä ihmistä, mutta monesti varsinkin viranomaiset laatimissa ilmoituksissa etsittiin samalla kertaa useampaa henkilöä¹⁰⁴.

Kadonnut omaisuus saattoi olla mitä vain laidasta laitaan. Joskus etsittiin varkaan käsiin joutuneita hopealusikoita ja joskus kirkkomatkalla kadonnutta virsikirjaa. Monet esineet olivat täysin arkisia ja sellaisia, joita ei nykyään edes vaivauduttaisi hetkeä kauemmin miettimään. Kuten esimerkiksi ”kaupungin ja hautausmaan väliltä löytynyt kaksi punttia tulitikkuja, jotka omistaja saa periä miesseminaarista”¹⁰⁵. Näinkin arvottomilta tuntuvat esineet olivat aikalaisille tärkeitä ja siksi niistä jaksettiin ilmoittaa ja kuuluttaa ahkerasti.

Kadonnutta omaisuutta pyrittiin jäljittämään sekä virallisten että paikallisten kuulutusten avulla. Virkateitse etsittiin usein arvokkaampia esineitä ja eläimiä, kuten hevosia.

¹⁰³ JyMA Efc:23 Matti Laukkasen kuulutus 27.9.1879

¹⁰⁴ Esim. JyMA Efc:19 Lista velallisista 1866

¹⁰⁵ JyMA Efc:20 Kuulutus 20.6.1869

Katoamisiin liittyi usein ainakin epäily varkaudesta.¹⁰⁶ Kuulutus saattoi alkaa sanoin: ”varkain hävinnyt” tai ”varkaan käsiin kadonnut”. Yleensä kuulutuksesta joka tapauksessa kävi selvästi ilmi, epäilikö kuulutuksen laatia tai kadonneen esineen omistaja varkaan olleen asialla.

Wiime torstai yönä varastettiin allekirjoitetulta iso sumaa rahaa, yksi iso ja kaksi pienempää hopee pikaria, wanhoja rahoja ja hopea sormuksia ja sokuria ynnä muita pieniä hopeekaluja...¹⁰⁷

Kuulutukset, joissa etsittiin varkaan käsiin joutunutta omaisuutta, oli yleensä laadittu niin ystävällisesti, että katumapäälle sattunut varas saattaisi tulla palauttamaan varastamansa tavarat joutumatta suuren häpeän kohteeksi.

Se kunnioitettu varas, joka eilen illalla etuhuoneesta kaupungin pormestarin kartanosta on epähuomiossa ottanut kaksi rouvasväen päällystakkia, joista kumpainenkin kuuluvat erikenkäpariin, kehoitetaan niin pian kuin mahdollista korjaamaan erheksensä, myös luvataan hyvä palkinto sille, joka tämän erheyden tekijästä voisi tietoa antaa.¹⁰⁸

Paljon katoamis- ja löytöilmoituksia oli jokaisena läpikäytynä vuotena eläimistä ja esineistä. Eläimistä etenkin hevosia etsittiin ilmoituksilla hanakasti. Samasta hevosesta saatettiin laatia kuulutuksia useaan otteeseen, niin tärkeitä ja arvokkaita hevoset olivat omistajilleen. Vuoden 1868 kuulutuksissa etsittiin punaista kellokaulaista ruunaa ainakin kuudella erillisellä kuulutuksella.

Toissa Helluntaipäivänä eli tämän sisällä olevan kesäkuun 1. päivän vastaan yötä katosi Lehtomäen torpan ruokamaalta yksi kuudennen vetävä punanen ruuna hevonen. Tällä oli harja kaatuna vasemmalle puolelle, pieni vaskinen kello nahkakantimesta kaulassa ja täydessä uudessa kengässä, korkuus on vähän runsaammin kun tuuman kymmenettä korttelia. Se hyvä ihminen joka tästä saisi tiedon, olis hyvä ja palkintoa vastaan ilmoittais siitä allekirjoitetulle.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Pitkänen 1996, 137.

¹⁰⁷ JyMA Efc:20 Kuulutus 8.8.1869

¹⁰⁸ JyMA Efc:19 Kuulutus 24.2.1867

¹⁰⁹ JyMA Efc:20 Kuulutus 7.6.1868

Hevosten katoamisilmoituksissa oli yleensä tarkkaan kuvailtu jokainen oleellinen yksityiskohta hevosen ulkonäöstä. Vastaan ei tullut ilmoituksia joissa olisi mainittu hevosen rotu tai nimi. Ylläesitetyn kuulutuksen antamiin tuntomerkkeihin sopivasta hevosesta toimitettiin ainakin kaksi löydetystä hevosesta kertovaa kuulutusta.

Viime sunnuntaina otettiin kiinni yks karkujan hevonen Jokelan pellostä, se on punanen ruuna, harja oikialla puolella, ympäri kengässä, oikian etujalan kavijo rikkinäinen, kello kaulassa nahkanauhassa messinki ketjun kanssa. Hevonen on nyt nähtävänä Kauppamies Rahikaisen pihassa.¹¹⁰

Kuitenkin tarkemmalla lukemisella yksi oleellinen tuntomerkki erotti ilmoitusten hevoset toisistaan. Löytyneen hevosen harja nimittäin kaatui oikealle. Hevosen harja ei yleensä itsestään muuta kasvusuuntaa, joten hevonen ei kenties ollutkaan juuri tämä karkulainen. Varmuudella ei voida tietenkään sanoa oliko kyseessä sama hevonen, mutta myöhemmin ilmoitettiin kadonneeksi myös toinen punainen ruuna, johon löytöilmoituksen myös tunnusmerkit sopivat.

Yöllä viime torstaita vasten on Wesangan laitumelta Kotasenmäen tienoolta tuntemattomalla tavalla poistunut yksi punanen ruuna hevonen kymmenettä korttelia korkea jolla on valkoinen pilkku otsassa, harja oikealle puolelle kallistunut josta vähän tukkaa on vasemmalle puolelle eronnut ja hevonen olis täydessä kengässä.¹¹¹

On tietysti täysin mahdollista, että löytöilmoituksen hevonen ei ole kumpikaan edellä esitetyistä kadonneista ruunista. Pelkkien löytö- ja katoamisilmoitusten perusteella on vaikea arvioida, kuinka moni kadonneista hevosista löydettiin. Jää arvoitukseksi kuulivatko hevosiaan etsivät omistajat löytöilmoitukset ja olivatko hevoset tosiaan samat. Tätä arviointia vaikeuttaa myös se, että hevoset olivat keskenään samantyyllisiä. Värejä oli pääsääntöisesti kolme: ruunikko, punainen eli rautias ja liinakko. Tästä syystä jokainen mainittu yksityiskohta, säkäkorkeus, kengitys tai pään merkit ovat olleet merkityksellisiä helpottaneet hevosten tunnistamista. Ensimmäisen katoamisilmoituksen kohdalla ruunan kaulassa ollut kello vaikutti hyvältä tuntomerkiltä. Tarkemman lukemisen jälkeen kelloja tuntuu olleen suurella osalla hevosista, jolloin itse kellon ja sen nauhan kuvaileminen oli myös tärkeää.

¹¹⁰ JyMa Efc:20 Kuulutus 28.6.1868

¹¹¹ JyMA Efc:20 Kuulutus 25.6.1868

Hevosen löytyminen oli helpotus, mutta monesti hevonen oli saattanut reissullaan aiheuttaa tuhoa ja siten kustannuksia omistajalleen. Eräässä kuulutuksessa kerrottiin punaisen ruunan löytyneen pellolta, jossa se oli tehnyt tuhojaan syömällä satoa. Omistaja sai lunastaa hevonsa takaisin maksamalla korvauksia pellon omistajalle.¹¹² Voisi kuitenkin kuvitella omistajan maksavan mielellään. Hyvä hevonen oli todennäköisesti arvokas ja tuskin oli ehtinyt kokonaista peltoa tärvellä.

Jyväskylä oli vahvasti hevospitäjä jo 1800-luvulla. Hevonen oli tärkeä maatalouden voimana ja kulkuneuvona. Myös ravikilpailutoiminnan ensimmäinen vilkkaampi ajanjakso sijoittuu jo 1870-luvulle. Jyväskylä isännöi kahdesti valtion ravikilpailuja ja samalla paikkakunnalle perustettu hevosystäväänseura ryhtyi järjestämään kilpa-ajoja. Jo ennen tätä maaliskuussa 1865 jyväskyläläisen kauppiaan A. Michelssonin¹¹³ omistama tamma Brita saavutti menestystä ja juoksi suomalaisen raviurheilun historiaan ottamalla ensimmäisen sijan Hämeenlinnassa järjestetyissä Suomen ensimmäisissä valtion ravikilpailuissa. Tamman juoksema ennätys pystyttiin rikkomaan vasta neljän vuoden kuluttua. Jyväskylän ensimmäiset valtion ravikilpailut järjestettiin helmikuussa 1872 Jyväsjärven jäärädalla.¹¹⁴

Keväällä 1874 Jyväskylässä perustettiin myös hevosystäväänseura. Seuran yhtenä päätarkoituksena oli eläinsuojelun edistäminen ja ennen kaikkea hevosiin kohdistetun julman kohtelun ja rääkkäyksen kitkeminen Jyväskylästä ja eri puolilta koko Keski-Suomea. 1880-luvun alussa Jyväskylässä perustettiin Keski-Suomen Hevosystävään seura, joka keskittyi hevosjalostuksen ja hevosen hoidon edistämiseen. Suomalaiset hevoset olivat kysytyjä Venäjällä, sillä ne olivat ominaisuuksiltaan sitkeitä, hyväkuntoisia ja luonteeltaan taipuvaisia. Keski-Suomesta lähtöisin olevien hevosten uskottiin omaavan erityisen hyvin näitä piirteitä, ja ne olivat tunnettuja nopeudestaan ja kestävyydestään.¹¹⁵

Hevosten lisäksi eläimiä koskevia katoamisilmoituksia laadittiin lähinnä nautakarjasta ja lampaista. Karjaa epäiltiin hävinneeksi varkaan käsiin, mutta niiden saatettiin myös todeta karanneen pelloilta. Hevosista lähes poikkeuksetta luvattiin löytöpalkkio. Ilmeisen arvokkaita olivat myös muut maatalan hyötyeläimet sillä kadonneiden lampaiden löytäjällekin lupailtiin kunnan palkintoa.

¹¹² JyMA Efc:22 Kuulutus 17.9.1876

¹¹³ A. Michelsson oli ahkera kuulutusten kirjoittaja ja hevosmies. Hänen kuulutuksensa koskivat monesti kaupallisten asioiden ohella hevosia, hänen omiaan sekä muiden esimerkiksi juuri katoamistapauksissa.

¹¹⁴ Korpela 2012, 11.

¹¹⁵ Korpela 2012, 13, 153.

Viime elokuun ensimmäisenä päivänä katosi allekirjoitetulta Palokan laitumelta neljä valkoista ja kaksi mustaa lammasta ilman, että tietty on mihin ne on joutuneet, niin saan tätä kautta ilmoittaa, että se joka näistä voisi tiedon minulle antaa saisi hyvän palkinnon.¹¹⁶

Talollinen Matti Uusisilta oli laatinut tämän kuulutuksensa syyskuun puolen välin jälkeen, vaikka lampaat katosivat jo elokuun alussa. Omistaja on ehkä etsinyt lampaitaan ensin itse ja vasta sitten turvautunut kuulutukseen, kun tulosta ei ole omin avuin tullut. Tietysti mahdollista on, että hän on laatinut kuulutuksen myös aikaisemmin, mutta se ei aineistoa läpikäydessä enää ole ollut tallessa. Monesti kuitenkin samaa asiaa koskeviin kuulutuksiin on merkitty, että samasta asiasta tiedotetaan jo toista kertaa. Ihmiset saattoivat myös lisätä laatimansa kuulutuksen loppuun pyynnön, että kuulutus luettaisiin kahteen kertaan peräkkäisten jumalanpalvelusten yhteydessä.

Ihmiset kiinnittivät kaduilla kulkiessaan huomiota muihin ihmisiin ja puuttuivat siihen, jos jollain henkilöllä oli mukanaan epäilyttävää tavaraa. Monesti kuulutettiin, että oli otettu haltuun varastettua tavaraa epäilyttäviltä henkilöiltä. Esimerkiksi Jens Boxström niminen henkilö laati useammankin kuulutuksen koskien samaa hopealusikkaa, jonka oli ottanut pois luonnehdintansa mukaan ”epäluulon alaiselta ihmiseltä”.¹¹⁷

Mainittu henkilö oli aktiivinen kuulutusten laatija ja käytti kanavaa hyödyksi kohdatessaan tilanteita, jotka aiheuttivat närkästystä. Eräs syksy hän laati kuulutuksen, jossa ilmoitti jonkun vetäneen luvatta veneensä hänen omistamaansa rantaan uimahuoneen sivustalle hänen venettään vasten. Vene oli haettava pois nopeasti tai asiasta närkästynyt rannan omistaja poistaisi veneen maaltaan. Lisäksi teloilta samaisen uimahuoneen vierestä oli varastettu allekirjoittaneen vanhempi vene, jonka tuntomerkeiksi hän mainitsee sisäpuolen harmaan sävyn ja muuten kokonaan tervatun pinnan. Lisäksi veneessä oli ääripuut rikki. Oman veneensä löytäjälle hän lupasi palkkion.¹¹⁸

Kuten mainittu, myös ihmisiä etsittiin kuulutusten avulla paljon. Eräs mieleenpainuvimmista kuulutuksista oli erään äidin jättämä kuulutus, jossa hän kovasti kaipaa poikaansa. Harmillisesti tästä aineistosta ei tämän enempää selviä tapauksesta.

¹¹⁶ JyMA Efc:20 Kuulutus 20.9.1868

¹¹⁷ JyMA Efc:20 Kuulutus 7.6.1868 ja 13.6.1868

¹¹⁸ JyMA Efc:22 Kuulutus J.Boxström 29.10.1876

Antti Matin poika Kemppainen jos hän on Jyväskylässä niin tulkoon ja ilmoittakoon itsensä timmerman Anders Öhmannin tykönä jälestä kirkon ajan. Hänen äitinsä etsii häntä murheellisella sydämellä.¹¹⁹

Voi vain arvailla mikä on tarina kuulutuksen takana. Ehkä poika on vielä alaikäinen tai sitten aikanaan alaikäisenä äidin helmoista karannut ja nyt mahdollisesti palannut takaisin kotiseudulle. Antti Matin poika Kemppaisen etsintä kuulutus oli näiden vuosien ajalta ainoa laatuaan, sillä kaikki muut etsityt henkilöt olivat joko rikollisia¹²⁰, sakkojaan pakoilevia ihmisiä tai isäntien palveluksesta karanneita renkejä ja piikoja. Toisinaan etsittiin myös kadonneita puolisoita, eikä aina niin imartelevalla tavalla.

Viime perjantaina lähti yksi vähämielinen vaimo Keljon Hanhikankaalta, joka on tietämättömällä reissulla. Joka tämän on nähnyt, olis hyvä ja ilmoittaisi Keljon Hanhikankaalle.¹²¹

Toisaalta on hyvin mahdollista, ettei vähämieliseksi kuvailtua vaimoa ollut lainkaan tarkoitus haukkua ja kutsua halventavasti tällä termillä. Vaimo saattoi oikeasti olla mieleltään vajaaksi katsottu ja siten miehensä holhouksen alaisena. Lapset ovat aina olleet ikänsä takia vajaavaltaisia, mutta myös naisten asemaa oli rajoitettu. Holhottavalla on kuitenkin yleensä tarkoitettu täysi-ikäistä, joka on oikeudessa julistettu vajaavaltaiseksi ja siten holhottavaksi. Perheillä ja suvulla oli suuri merkitys näissä holhoustapauksissa, kun ei ollut hoitolaitoksia, jonne vajaamieliset olisi voinut sulkea.¹²²

Renkien ja piikojen katoamisista alkoi ilmestyä kuulutuksia 1870-luvun puolella huomattavasti enemmän kuin edellisen vuosikymmenen kuulutuksissa. Melkein viikoittain vähintään yhdestä kadonneesta työntekijästä kuulutettiin ja usein samoilla sanoilla ”renki/piika N.N. on pois karannut allekirjoitetun tyköä. Tätä kautta muistutetaan, ettei saa häntä suojella jos tahtovat laillista edesvastuuta välttää” tai ”N.N. on karannut palveluspaikastaan. Kielletään täten ettei mainittua ihmistä saa kukaan työstänsä pitää, vaan alle nimetyn palvelukseen toimittaa”.¹²³

¹¹⁹ JyMA Efc:19 Kuulutus 21.5.1866

¹²⁰ Esim. JyMA Efc:21 Kuulutus 23.12.1874

¹²¹ JyMA Efc:22 Kuulutus 17.9.1876

¹²² Roiko-Jokela 2006, 24-27.

¹²³ Ks esim. JyMA Efc:21 Kuulutukset 8.5.1872, 1.6.1872, 16.8.1874 ja 18.6.1875.

Tämän ryhmän ilmoitukset antavat rehellisen kuvan yhteisöstä, vaikka varkaustapauksia ilmeneekin. Jokaisesta kadulta löytyneestä nenäliinasta tai kolikosta saatettiin laatia kuulutus. Eräs kuulutus, jossa torppari Mikko Antin poika Pohjosmäki ilmoitti löytäneensä lompakon, jäi hyvin mieleen. Löytäjät ilmoittaa kuulutuksessa noukkineensa kadulta talteen lompakon jo 6-8 vuotta aikaisemmin ja kertoo sen sisältävän 200 markkaa rahaa. Hän on myös pyytänyt pappia lukemaan kuulutuksensa kolmena peräkkäisenä sunnuntaina ja niin on papin merkinnöistä päätellen tehty.¹²⁴

Kuulutuksesta ei ilmene, miksi mies ilmoittaa löytämästään lompakosta vasta nyt, vai onko hän kaikkien näiden vuosien aikana toimittanut tiedon kuulutettavaksi aikaisemminkin tuloksetta. Oli asian laita mikä hyvänsä, on kyseessä ollut kunniallinen lompakon löytäjä. Toisissa käsissä rahat olisivat hävinneet jo aikaa sitten. Rahaan liittyviä kuulutuksia oli paljon. Ihmiset selkeästi luottivat siihen, että kanssaihmiset ovat kunniallista väkeä ja ilmoittavat löytyneestä rahasta eivätkä kuluta sitä itse. Janne Hepola kuulutti hukanneensa lähelle naisseminaaria kaksi 20 markan, kaksi kolmen markan seteliä ja muuta pientä rahaa ja toivoi että löytäjä palkinto vastaan palauttaisi rahat¹²⁵.

Kolikoita ja seteleitä koskevien kuulutusten hyödyllisyys epäilyttää eniten. Henkilökohtaisia tavaroita, kuten silkkihuveja¹²⁶ tai nimikoituja koruja tai nenäliinoja, oli vaikeaa pitää itsellään niiden tunnistettavuuden vuoksi, mutta muutamat kolikot tai jopa pienet setelit olisi ollut helppo pistää vain omaan taskuunsa. Tietenkään ei voida mitenkään selvittää saivatko tippuneiden rahojensa perään kuuluttaneet henkilöt koskaan omaisuuttaan takaisin, mutta selvästi usko kuulutuksen voimaan ja ihmisten hyvyyteen heillä itsellään oli, kun kuulutuksen luettavaksi olivat laatineet. Voihan myös olla, että nämä rahan tai lompakon löytämisestä ilmoittaneet henkilöt olivat itse sen verran hyvässä taloudellisessa tilanteessa, etteivät kokeneet tarvetta pitää itsellään maasta löytyneitä rahoja. Joskus rahaa koskevissa kuulutuksissa oli kyse hyvinkin pieneltä tuntuvista summista, joskin kadottajalleen se saattoi olla isokin raha, kuten eräästä 2 markkaa 50 penniä sisältäneen rahanyytin katoamisesta voisi päätellä¹²⁷.

Monesti kadonneita tai löytyneitä tavaroita pyydettiin toimittamaan tai hakemaan joltain yleisesti tunnetulta henkilöltä. Kuulutuksessa usein mainittiin esineen sijaitsevan

¹²⁴ JyMA Efc:21 Kuulutus 28.12.1873

¹²⁵ JyMA Efc:22 Kuulutus 22.10.1876

¹²⁶ JyMA Efc:21 Kuulutus 4.7.1875

¹²⁷ JyMA Efc:21 Kuulutus 21.9.1872

kirkkoherran luona tai kauppiaan talossa. Kenties tällä tavoin tavarat helpommin löysivät omistajansa, kun yhteyshenkilönä oli kaikille tuttu ihminen, eikä tarvinnut lähteä etsimään löytäjää muiden jopa tuntemattomien seurakuntalaisten joukosta.

Seminaarin opettajalta E.Soldanilta kadonnut vaalean siniset silmälasit, joissa teräksiset kehikot. Pyydetään palkintoa vastaan tuomaan lasit takaisin omistajalleen.¹²⁸

Kuulutuksissa kävi toisinaan ilmi suoraan, keneltä esine oli kadonnut. Joko se mainittiin yllä olevan esimerkin tavoin tai allekirjoituksessa. Mutta joskus esimerkiksi pappi saattoi kuuluttaa kadonneesta esineestä ja pyytää löytäjää toimittamaan sen kirkkoon, vaikka kyseessä olisikin seurakuntalaisen kadottama esine.

Alanko mainitsee työssään, kuinka ajan oikeusideologia näkyy myös kuulutuksissa¹²⁹. Samaa olen havainnut tätä tutkimusta tehdessäni monien erilaisten kuulutusten kohdalla, mutta esimerkkinä ylempänä mainittu kuva kunnollisesta kansalaisesta, joka palauttaa löytämänsä pienen rahasumman tai silkkihuivin, vaikka voisi sen myös itselleen jättää. Lainkuuliaisuus ja velvollisuuden täyttäminen yhdessä esivallan kunnioittamisen kanssa tulivat hyvin esiin kuulutuksissa. Arvot ja asenteet heijastuvat aineistossa läpi käsittelyajan. Lainkuuliaisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen pyrkivä kansa, joka huolehti tarkasti velvollisuuksistaan, teki oikein myös kanssaihmiä kohtaan. Myös epäiltyjä varkaita kohtaan kirjoitustyyli oli kohtelias ja asiallinen. Kirjoitettiin ”kunnioitetulle varkaalle” vaikka varkaan käsiin olisi lähtenyt jotain itselle tärkeää.

Varkaustapauksissa kohtelias kielenkäyttö tuntuu vielä kummallisemmalta, kuin esimerkiksi katoamis- tai myyntikuulutusten kohdalla. Kenties kohtelias puhe- ja kirjoitustyyli oli aikalaisissa niin vahva, ettei edes rikollisuuteen sortuneille tai rikollisista sopinut puhua miten tahansa. Kyse ei välttämättä ollut siitä, ettei olisi kohteliasta puhutella ketään tönkeästi, vaan haluttiin enemmän varjella omia kasvoja julkisessa kanssakäymisessä. Antoihan asiallinen ja kohtelias käytös paremman kuvan, kuin räyhääminen ja hermojen menettäminen. Arvokkaan omaisuuden menettänyt tai kodin murron kohteeksi joutunut kuitenkin tuskin oli oikeasti niin rauhallinen kuin kuulutukset antoivat ymmärtää.

¹²⁸ JyMA Efc:21 Kuulutus 8.3.1874

¹²⁹ Alanko 1991, 66.

Voidaan myös miettiä, onko kohteliailla kuulutuksilla ollut tehoa tai kuulivatko varkaat edes niitä. Tietenkin joissain tapauksissa omatuntoon vetoaminen saattoi auttaa, mutta jos omaisuuden takaisin saaminen oli vain siitä kiinni, saattoi varastettu tavara jäädä maailmalle. Tosin suuremman omaisuuden, kuten hevosten kohdalla varas saattoi jäädä helpommin kiinni varsinkin, jos yritti myydä hevosen eteenpäin samalla alueella, josta sen oli varastanut.

Tämän kategorian kuulutukset ovat enimmäksä määrin se ryhmä, joiden hyödyllisyydestä olisi mielenkiintoista tietää. On joissain määrin mahdollista yhdistää katoamis- ja löytöilmoituksia toisiinsa, mutta koskaan ei voida tietää oliko samalla tavalla kuvailtu hevonen molemmissa ilmoituksissa sama ja saiko omistaja omansa takaisin, vaikka sekä hän että löytäjä olivat ahkeria kuuluttamaan. Joku muu saattoi vilpillisesti hakea löydetyn tavaransa itselleen esittämällä uskottavasti sen omistajaa tai oikealta omistajalta jäi kuulematta löydöstä kertova kuulutus.

Kertaakaan ei kuulutuksissa tullut vastaan sellaista tietoa, jossa kiiteltäisiin löydetyn esineen palauttamisesta tai muutoin tulisi ilmi kuulutuksen teho. Tällaiset asiat hoidettiin ilmeisesti kasvotusten ja mahdollisen löytöpalkkion maksamisen jälkeen asia oli käsitelty. Tämä tietysti oli oletettavaa, ei kirkonkuulutusten henki ollutkaan sinänsä keskustelevalta, vaan tehtävänä oli jakaa tietoa. Keskustelut käytiin kirkonmäellä kirkonmenojen jälkeen kasvotusten tuttavien kanssa.

3.3 Viralliset ja valistavat kuulutukset ja ilmoitukset

Jyväskylän maaseurakuntalaiset kutsutaan väliaikaiseen kunnankokoukseen kunnan huoneisiin Tourulaan tulevana sunnuntaina tämän kuun 25 päivänä järestä jumalanpalveluksen, josta vähimmän vaativalle annetaan ruumisleikkuuhuoneen toimittaminen toistaiseksi.¹³⁰

Yksityishenkilöiden lisäksi kuulutuksia jättivät myös viralliset tahot. Ne jakoivat yleistä hyödyllistä tietoa, mutta myös tarvittaessa valistivat yhteisön jäseniä sekä muistuttivat osallistumaan yhteisen hyvän vuoksi talkoisiin. Yksityiset kuulutukset saatettiin lukea saarnatuolista moneenkin kertaan, mutta viralliset kuulutukset luettiin yleensä vain yhden kerran, kun ne olivat ilmestyneet. Poikkeus tosin vahvistaa tässä asiassa säännön, sillä

¹³⁰ JyMA Efc:23 Kunnan esimiehen Johan Sysmääläisen kuulutus 17.4.1880.

esimerkiksi varoitukset karuimmista rikoksista, kuten lapsen murhasta tai sapattirikoksista, saatettiin lukea peräkkäisinä sunnuntaina varmuuden vuoksi.¹³¹

Paikallishallinnon virkamiehet ja erilaiset toimihenkilöt antoivat suuren osan virallisista kuulutuksista. Monet henkilöt joutuivat työnsä puolesta käyttämään kuulutuksia tiedotusvälineinä. Monet edellä mainitut saattoivat laatia kuulutuksia käsityöläisten puolesta tai köyhemmän väen puolesta. Seurakuntalaiset kääntyivät monesti kirjoitustaitoisten puoleen halutessaan laatia esimerkiksi huutokauppailmoituksen. Virallisiin ilmoituksiin lukeutuvat myös esimerkiksi tiedoksiannot syyskäräjien ja muiden vastaavien tapahtumien alkamisesta¹³².

Tämän työn aineistossa esiintyneet viralliset kuulutukset olivat lähinnä etsintä- ja peräänkuulutuksia tai ilmoitustyyppisiä maksukehotuksia. Maistraatin antamat kuulutukset oli usein koottu muutaman kuulutuksen ryhmiin samalle paperille. Nämä paperit oli otsikoitu tai allekirjoitettu vain sanoin ”Maistraatti” tai ”Maistraatin puolesta”. Kuulutukset olivat siten myös päivätty samalle päivälle ja luettu samana päivänä. Ne eivät välttämättä koskeneet täsmälleen samanlaisia asioita, mutta liittyivät monesti talouselämään. Kuten esimerkiksi kolme verovelvollisuutta ja huutokauppoja koskevaa kuulutusta.¹³³ Maistraatin kuulutuksissa kutsuttiin ihmisiä myös ääniuurnien äärelle päättämään yhteisistä asioista.

Kaupungin kaikki porvarisäätyyn kuuluvat valtiopäivämiehen vaalissa äänivaltaiset kutsutaan 23.10. 11.30 Raastupaan määräämään kuinka iso palkka on maksettava sille, joka tulee valituksi kaupungin valtiopäivämieheksi tulevilla valtiopäivillä. Sen jälkeen äänestetään valtiopäivämiehestä suljetuin lipuin, joihin ei saa muuta kirjoittaa, kun selvästi sen nimi joka valitaan. Asiamiehen kautta ei saa ääniänsä antaa.¹³⁴

Tässäkin tutkimuksessa on tullut jonkin verran vastaan koko valtakuntaa koskevia virallisia kuulutuksia. Ne ovat sävyltään ja muodoltaan koristeellisia ja muodollisia. Esimerkiksi senaatilta tulleet keisarin nimissä tehdyt kuulutukset sisälsivät aina alku- ja

¹³¹ Laine & Laine 2010, 305-306.

¹³² JyMA Efc:23 Tuomarin kuulutus 25.5.1879

¹³³ JyMA Efc:20 Maistraatin kuulutuksia 29.5.1868

¹³⁴ JyMA Efc:22 Maistraatin kuulutus 19.10.1876

loppumuodollisuudet¹³⁵. Monesti suurin osa kuulutuksen tekstistä koostui alku ja loppu fraaseista.

Ne olivat myös sisällöltään mielenkiintoisia ja valottivat hieman koko Suomen ja jopa hieman ulkomaidenkin asioita, kuten tämä Kenraalikuvernöörin määräämä kuulutus, jonka on allekirjoittanut ja laatinut E.W.Stenroos. Niissä myös määrättiin sellaisista asioista, jotka saattoivat aiheuttaa paljonkin närkästyksiä, kuten alla oleva tilan jakamisesta kertova kuulutus.

Kun hänen ylhäisyytensä Kenraalikuvernööri on huomannut, että kuoleman tapaukset hukkumisen kautta suomenmaan asukkaiden seassa ovat useammat kuin muissa maissa, saan minä Kenraalikuvernöörin antaman määräyksen jälkeen tämän kautta muistuttaa väestöä tästä nimismiespiiristä, etteivät heitä henkeänsä vaaran alttiiksi heikolla jäällä.¹³⁶

Herra kuvernööri on määrännyt, että tulee jakaa kahteen osaan Karhujärven talo Korttajärven kylästä ja Jyväskylän pitäjämästä niin tätä koskien pidetään kokous maanantaina 29.9. mainitussa talossa. Asianosaisten tulee hankkia täydelliset maakartat ja paperit sekä kaksi jääväämätöntä lautamiestä.¹³⁷

Usein viranomaisten kuulutukset olivat lyhyitä huomautuksia ja ilmoituksia, jotka oli monesti vielä samaan paperiin kirjattu ja niin sanotusti listana toimitettu papille luettavaksi. Ne olivat sävyiltään käskettäviä, muistuttavia tai valistavia. Usein niissä kehoitettiin toimimaan tietyllä tapaa jopa sakon uhalla. Paikallisten viranomaisten kuulutusten sävy oli kuitenkin harvoin tiukka ja määräävä. Kehotukset annettiin hyvässä hengessä.

Kaikki ne, jolla on koiria, muistutetaan että jos tahtovat välttää sitä sakkoa, kun kaupungin poliisi on antanut. Ei saa antaa koiriaan lämpösenä aikana kulkea irti kaupungissa, ellei niillä ole turpa eli kuono-vyötä, jotta eivät voi tehdä vahinkoa.¹³⁸

Tämän kautta muistutetaan asianosaisia että ampuminen kaupungissa poliisi asetuksen mukaan on vallan kielletty kahdentoista markan sakon uhalla.¹³⁹

¹³⁵ Näistä mainitsevat myös Alanko ja Lappalainen.

¹³⁶ JyMA Efc:20 Kuulutus 28.3.1868

¹³⁷ JyMA Efc:21 Kuulutus 15.9.1873

¹³⁸ JyMA Efc:20 Maistraatin kuulutus 27.7.1868

¹³⁹ JyMA Efc:21 Kuulutus 19.9.1872

Paikallisista virallisista kuulutuksista maksu- ja työvelvoitteet, viralliset kokoontumiset sekä julkiset kauppailmoitukset muodostavat suurimman osan. Lähes kaikista julkisista maksuista pyrittiin tiedottamaan kuulutuksilla. Niillä saatiin annettua tarkat ohjeet kaikille yhteisön jäsenille samanaikaisesti. Kuulutuksissa oli ajoittain myös lista henkilöistä, joilla oli jäänyt maksuja rästiin. Listalla kehoitettiin tarkkojen ohjeiden kanssa maksamaan kruununvero, vuokrat tai jonkin virkamiehen palkka ulosmittauksella uhaten. Ulosmittaus oli yleisin pelote ja paikallinen esivalta huolehti, että vaaditut maksut suoritettiin. Monet pakkohuutokaupat järjestettiin kattamaan rästiin jääneitä maksuja.

Jyväskylän porvareiksi otettujen piti maksaa takaus kuuden ensimmäisen vuoden maksuista ja ulosteista kaupungille. Näistä takauksista kuulutettiin ja muistutettiin myös paljon. Tämä takaus koski myös käsityöläisiä, mutta ei todellisuudessa ollut niin pelottava velvollisuus, kuin miltä se kuulosti. Varsinkin vielä kaupungin synnyn alkuaikoina maksut olivat mitättömän suuria. Yleensä verotus tapahtui jakamalla rasite kaupunkilaisten kannettavaksi uuden tarpeen ilmestyessä, mutta 1850-luvulta lähtien ruvettiin kantamaan veroa kaupungin tarpeisiin elinkeinonharjoittajaa verottamalla tämän liikkeen laajuuden ja tuottavaisuuden perusteella.¹⁴⁰

Kirkon omia kuulutuksia oli aineiston seassa muutamia. Niiden vähäisen määrän takia lajittelen ne nyt tässä työssä virallisten kuulutusten sekaan. Kirkon kuulutukset koskivat usein pappien tai muiden seurakunnan työntekijöiden palkkioiden maksua. Mukaan mahtui myös käskeviä ja sivistäviä huomautuksia.

Kuolleita ei saa tuuva kirkon tykö, vaan pitää hautausmaalle suoraan vietämän.
Tätä muistuttaa kirkkohallitus.¹⁴¹

Haudankaivajien kapat vaaditaan maksettavaksi niistä kuolleista, jotka on haudattu ennen viime vapun päivää, pitää välittömästi tulla niitä maksamaan suntion torppaan.¹⁴²

Kaikki kirkkoa koskevat kuulutukset eivät olleet kirkon edustajien laatimia. Esimerkiksi muistutus niille, jotka eivät ole suorittaneet rovastille saataviaan tulee maksaa ne

¹⁴⁰ Sariola 1930, 72.

¹⁴¹ JyMA Efc: 19 Kirkkohallituksen kuulutus 1.7. 1866

¹⁴² JyMA Efc:20 Kuulutus 28.5.1869

mahdollisimman pian ennen kuin ne siirretään ulosotettavaksi, on kerrottu tulevan ”kuvernöörin kautta”.¹⁴³ Kirkkoa koskeissa kuulutuksissa muistuteltiin useaan otteeseen pappien saatavien maksuista, joita ihmiset eivät vielä olleet hoitaneet. Papisto sai tulonsa muun muassa viljakappojen maksusta, voisaatavista, testamenttirahoista, pääsiäisrahoista sekä toimitusmaksuista. Pappinsa vuoksi seurakunta velvoitti maattomia ja joskus jopa talollisia tekemään päivätöitä. Pappien tienestit olivat siis hyvin epätasaisia. Suurten seurakuntien kirkkoherrat viettivät makoisaa elämää ja tulivat hyvin toimeen, kun taas syrjäseuduilla jouduttiin tyytymään elintasoon, joka ei juuri eronnut paikallisen talollisen elämästä.¹⁴⁴

Kirkon omissa kuulutuksissa ei välttämättä ollut lainkaan päiväystä tai mitään allekirjoitusta. Asiasisällön lisäksi, nämä puutteellisuudet olivat hyvä tunnusmerkki kuulutuksia läpikäydessä. Järjestäen kaikissa muissa kuulutuksissa oli itse asian lisäksi jonkinlainen merkintä laatijasta tai jättöpäivämäärästä. Seurakunnan panostivat vain itse asiaan.

Yksi nimittämätön Jyväskylän seurakuntalainen on lahjoittanut Jyväskylän kaupungin seurakunnan vaivaisille 50 markkaa ja kirkkoon 12 markkaa joka kaikki kiitollisena mainitaan.¹⁴⁵

Kaksi viikkoa takaperin lähti Torpparin poika Ebhram Taipale Oravasaaresta kaupunkiin, josta hänen piti oleman sunnuntaina rippikirkossa. Sanottuna iltana lähti hän Savenvalaja Lähbergin asumuksesta hautausmaalle päin ilman takkia eikä ole sittemmin tietoa saannu. Tiedot pyydetään ilmoittamaan lukkarille.¹⁴⁶

Koulutusta ja kansansivistystä koskevia kuulutuksia esiintyi myös vuosittain. Ne voisi asettaa johonkin toiseenkin alaryhmään, mutta tässä työssä ne lukeutuvat virallisempien kuulutusten joukkoon. Uno Cygnaeus oli havahtunut kansanopetuksen kurjaan tilaan toimiessaan pappina, kun oli joutunut vastaamaan seurakuntien alkeis-, sunnuntai- ja rippikoulujen uskonnonopetuksesta. Hän oli vakuuttunut siitä, ettei papiston antama opetus riittäisi valmistamaan ihmisiä aikakauden vaatimuksiin. Cygnaeus piti ongelmana muun muassa puutteellisia opetusmetodeita ja yksipuolista aineistoa, joka jätti oppilaiden lukutaidon mekaaniseksi ja vain harva ymmärsi mitä oli lukenut ja kykeni selostamaan sisällön omin

¹⁴³ JyMA Efc: 20 Kuulutus 13.12.1868

¹⁴⁴ Mönkkönen 1988, 460.

¹⁴⁵ JyMA Efc:21 Allekirjoittamaton ja päiväämätön kuulutus 1875

¹⁴⁶ JyMA Efc:21 Päiväämätön lukkarin kuulutus 1875

sanoin. Vaikka Cygnaeus oli siis itsekin pappi, hän piti opettajuutta siinä määrin pedagogisia erikoistaitoja vaativana tehtävänä, etteivät pelkät teologian opinnot riittäneet.¹⁴⁷

Cygnaeus perusti Jyväskylään seminaarin, joka koulutti opettajia. Kuulutuksissa vilahteli usein seminaaria käsitteleviä tiedotteita, koskien niin seminaarin opiskelijoita kuin seminaarin opiskelijoiden järjestämiä kouluja lapsille tai muille, jotka halusivat kehittää taitojaan. Esimerkiksi hyvin tyypillinen kuulutus seminaarin sunnuntaikoulusta, jossa annetaan ilmaiseksi opetusta alkeistietoja kaipaaville naisille¹⁴⁸. Naisille oli Jyväskylässä avautunut tie kansanopetuksen tehtäviin. Cygnaeus antoi erityisen tehtävän naisopettajavalmistukselle ja opettajattarille, kotien uudistamisen. Naiskasvatuksen alalla hän muun muassa korosti vaatimattomuutta, säästäväisyyttä ja yksinkertaisuutta. Suomella ei ollut varaa pitää taitamattomia perheenäitejä.¹⁴⁹

Oli hyvin yleistä, että tämänkaltainen kuulutus luettiin samana sunnuntaina, kun opetusta tarjottiin. Opetus alkoi monesti heti kirkon menojen jälkeen. Ehkä ajatuksena oli, että mahdollisimman moni tarttuisi tarjoukseen, kun opetusta olisi saatavilla heti pyhänä, eikä asia unohtuisi muiden askareiden alle. Tietenkin pidempään jatkuvista kouluista ilmoitettiin hyvissä ajoin, jotta vanhemmat ehtisivät ilmoittaa lapsensa opintielle.

Vielä ensi viikon ajan otetaan uusia oppilaita Seminaarin poika-mallikouluun, josta täten vanhemmille tieto annetaan.¹⁵⁰

Viranomaisten kuulutukset saattoivat tarjota myös töitä seurakuntalaisille. Joko ihan uutta palkkatyötä tai sitten kehoitettiin hoitamaan jo vastuulla olevat työt huolellisemmin. Ilmoitettiin myös jo töihin valituista tai määrättyistä. Näihin kuulutuksiin sisältyivät myös tapaukset, joissa kehoitettiin maksamaan kruunun saatavat tekemällä työtä sen hyväksi. Työtehtävät olivat vaihtelevia ja kuulutuksissa kerrottiin tarkasti, mitä kenenkin tuli suorittaa. Työilmoituksissa etsittiin väkeä esimerkiksi halkojen hakkuuseen, pelto- ja tietöihin. Esimerkkinä kuulutus Koskenpään maantien teosta, josta maksettiin jauhoilla.¹⁵¹

Joskus näiden kuulutusten sävyn oli muututtava hieman tiukemmin käskäväksi, varsinkin jos oli syytä lisätä kehotuksen rinnalle uhkaus esimerkiksi maksujen tai sovitun työn

¹⁴⁷ Jalava 2011, 83.

¹⁴⁸ JyMA Efc:22 Kuulutus 24.9.1876

¹⁴⁹ Halila 1963, 13.

¹⁵⁰ JyMA Efc:21 Kuulutus 6.9.1873

¹⁵¹ JyMA Efc:20 Kuulutus 25.7.1868

hoitamisesta ja ellei näin toimittu oli virkamiehillä oikeus panna toimeen asiat niskuroivien kustannuksella tai lunastaa saataviaan pakkohuutokaupan keinoin.

Kun yleinen postitie tästä pitäjästä on viime markkinain aikana kovin pahasti särkynyt sekä käynyt niin kaltevaksi, hautaiseksi ja kuoppaiseksi ettei matkustajat eikä posti pääse esteettömästi kulkemaan, niin saan minä tämän kautta muistuttaa lumireen vetäjiä, että he välttämättä kuta pikimmin sitä parempi ja viimeistäänkin ensi viikon kuluessa lapioimalla taikka muulla tavalla laittavat maantien tasaiseksi ja sileäksi, jos tahtovat välttää laillista edesvastausta ja niitä kustannuksia kuin tulee siitä että tie korjataan heidän kustannuksellansa.¹⁵²

Urakka- ja ruumiillisten kaikkia hyödyttävien työtehtävien ja jopa pakollisiksi luokiteltavien työtehtävien lisäksi, kuulutuksissa ilmoitettiin myös korkeammista viroista ja avoimena olevista työtehtävistä.

Kaupungin voudin virka tästä kaupungista on joutunut avonaiseksi, niin kehotetaan kaikkia siihen toimeen kelpaavia ja haluavia Raastuvassa itsensä ilmoittamaan varustettuna omakätisesti kirjoitetulla anomuksella, joihin on liitettävä papintodistus ja 2000 markan ylöskantotakaus.¹⁵³

Vuosittain valittiin myös palovartijat, joiden tuli ilmoittaa itsensä maistraattiin jokaisen vuoden lokakuun loppuun mennessä. Uusien palovartijoiden vastuu alkoi marraskuun ensimmäisenä päivänä. Maistraatin kuulutuksissa ilmoitettiin muutenkin kaupungin paloturvallisuuteen liittyvistä asioista.

Herra Referendariesihteri Jägerholm tulee 15. 9. tutkimaan tämän kaupungin sammutusneuvoja. Päälliköiden ja muiden palosammutusmiehistöön kuuluvien pitää olla silloin koossa kaupungin torilla. Täytyy näyttää, millaiset tulen sammutusvehkeet heillä on.¹⁵⁴

Kuulutuksilla etsittiin myös talkootyövoimaa tai ylimääräisiä hevosia hoitamaan yhteisiä asioita. Esimerkiksi eräissä lähemmäin julkaistuissa kuulutuksissa etsittiin useampia rahtihevosia viemään kuormaa Haminaan, vapaaehtoisilla oli kaksi päivää aikaa ilmoittautua.

¹⁵² JyMA Efc:20 Kuulutus 11.1.1868

¹⁵³ JyMA Efc:21 Kaupunginhallituksen kuulutus 1.5.1873

¹⁵⁴ JyMA Efc:20 Maistraatin ilmoitus 10.9.1868

Seuraavassa kuussa etsittiin vapaaehtoisia toimittamaan ohralastia Haminaan. Ei selviä oliko kyseessä samaa lastia koskevat kuulutukset, mutta melko todennäköisesti pyyntö koski saman lastin kuljetusta.¹⁵⁵

Ihmiset osasivat myös niskuroida vaatimuksia vastaan ja joskus oli tarpeellista kuuluttaa jonkin yhteisen hankkeen peruuntuneen, kun kukaan tai tarpeeksi moni ei tarttunut toimeen yhteisen hyvän vuoksi. Työ- ja maksuvelvoitteiden lisäksi kuulutusten kautta ei puututtu yleensä kovin paljoa muuhun arkipäiväiseen elämään, ellei joitain tarkastusaiheisia kuulutuksia oteta huomioon. Esimerkkeinä paloturvallisuustarkastukset ja lasten rokotukset. Kuten rokottajatar Johanna Linqvistin kuulutus rokon tarkastuksesta, jossa muistutetaan, että kaikki rokotetut lapset pitää välttämättömästi tuoda jo monesti mainittuihin tarkastuspaikkoihin. Jokaisen tottelemattoman nimi kirjoitetaan rokotuslistaan, jonka mukaan ruvetaan käyttämään ankarampia keinoja niille jotka, eivät mainittua käytäntöä noudata.¹⁵⁶

Viranomaiset eivät pelkästään vaatineet ja määrännet maksuista ja työtehtävistä. Mahdollista oli myös saada hyötyä valtion tai kaupungin omistamista maista kuten eräs kuulutus kertoo. Tietyt ehdot täyttäessään oli mahdollista saada kruunun omistamia maita ja peltoja laidunmaaksi karjalleen. Eläimistä tuli maksaa pieni vero ja eläimillä tuli olla laidunlupa näkyvillä esimerkiksi kaulassa roikkumassa. Laidunkausi kesti kesäkuun puolesta välistä syyskuun puoliväliin. Laitumella olevilla eläimillä tuli olla mukanaan paimen, joka oli vähintään 15 vuotias ja mieleltään vakaa. Jokaista viittä eläintä kohtaan yhdellä tuli olla kello kaulassa. Kruunun maita ei saanut missään nimessä tärvellä sytyttämällä nuotioita tai asentamalla pyydyksiä. Näitä sääntöjä rikkova joutui edesvastuuseen ja karjan omistaja saattoi menettää oikeutensa laidunten käyttöön jopa kokonaan. Luonnollisesti myös laitumien luvattomasta käytöstä rangaistiin.¹⁵⁷

Viralliset kuulutukset, kuten yksityisetkin, käsittelivät asioita laidasta laitaan. C.G. Wreden allekirjoittama Vaasan läänin maakonttorista saapunut kuulutus keskittyi hevosvalikoiman laadun parantamiseen. Kuulutus koski kruunun omistamaa oriita, joka oli tuotu kaupunkiin astumaan tammoja, jotta saataisiin parannettua hevoslajia ja hevosten valikoimaa Jyväskylässä. Kauppias Rosenlundilla oli ori hallussaan ja hänen kanssaan oli laadittu

¹⁵⁵ JyMA Efc:20 Kuulutukset 20.2.1869 ja 19.3.1869

¹⁵⁶ JyMA Efc: 21 Kuulutus 3.5.1873

¹⁵⁷ JyMA Efc:21 Kuulutus joulukuu 1877

sopimus, jonka mukaan ori piti astuttaa tammoja viitenä vuotena aina tammikuuhun 1879 asti. Kahtena ensimmäisenä vuonna tuli astuttaa 25 tammaa vuodessa ja seuraavina kolmena vuonna 30 tammaa vuodessa. Kukin astuminen maksoi 4 markkaa ja talonpoikaistammoilla oli etuoikeus. Anomus astumista varten oli tehtävä oriin pitäjän luona. Kauppias Rosenlundilla oli oikeus kieltäytyä astuttamasta tammaa, jos se vaikutti heikolta tai oli yli 15 vuotta vanha. Tamman omistajalla oli tällaisessa tapauksessa oikeus valittaa lääninhallitukseen, mikä katsoi kieltävän päätöksen vääräksi.¹⁵⁸

Virallisissa kuulutuksissa saatettiin huomauttaa myös kaupungissa vierailleiden kruunun virkamiesten havaitsemista epäkohdista, joihin oli saatava muutos. Kiertokirjeessään marraskuussa 1874 Jyväskylässä vierailut kuvernööri oli käskenyt kruunun palvelijoita tarkkailemaan, ettei hänen matkoillaan kokemaa kelvottomuutta enää esiintyisi. Hän oli huomannut, että kestikievareiden huoneet olivat käytössä paikkakuntalaisilla siten, etteivät kaupunkiin matkustavat enää saaneet huonetta. Tästä ilmoittaen muistutettiin kestikievareiden isäntiä, etteivät anna huoneita muille, kuin sellaisille matkalaisille, joilla lain ja asetuksen mukaan on oikeus siihen.¹⁵⁹

Viranomaisten kuulutuksista yhden alalajin muodostavat myös etsintäkuulutukset. Lähinnä viranomaisten kuulutuksilla etsittiin rikollisia, vankilasta karanneita tai maksunsa maksamatta jättäneitä. Etsintäkuulutuksissa annettiin tarkat tiedot siitä, mistä henkilö oli karannut ja mistä hän oli kotoisin. Sakkoa tai verojen maksua karkuun lähteneiden kuulutuksissa saatettiin ilmoittaa myös maksujen pakkoperinnästä. Kaikkien kuulutuksen kuulleiden oli hyvä pitää silmänsä auki ja ilmoittaa havainnoistaan, mutta luonnollisesti suurin velvollisuus oli virkamiehillä.

Etsintäkuulutusten yleissävy oli maltillinen ja asiallinen. Sanavalinnat olivat asiallisia, eivätkä moralisoivia tai arvostelevia. Ketään, ei edes rikoksen tehnyttä, haluttu loukata tai moittia. Kuulutuksissa annettiin kuitenkin ajoittain hyvin tarkkoja kuvauksia, siitä minkä näköinen ihminen etsintäkuulutettu oli tai mikä oli hänen taustansa ja tietenkin myös nimiä mainittiin. Osa etsintäkuulutuksista oli listoja ihmisistä, jotka haluttiin tavoittaa maksamattomien sakkojen tai muiden rikkeiden takia. Osa taas oli jo saatu kiinni, mutta onnistunut karkaamaan viranomaisten käsistä uudestaan.

¹⁵⁸ JyMA Efc:21 Kuulutus Vaasan läänin maakonttorista 12.8.1874

¹⁵⁹ JyMA Efc:21 Alexander Gejtelin kuulutus 19.12.1874

Mustilainen Gustaf Lindeman syytetty monenlaisista rikoksista, olkoon täten yleisölle tietty häntä kiinni ottaa ja laittaa jyväskylän vankilaan.¹⁶⁰

Allekirjoitettu pyytää että kuka hyvä ihminen tapais häneltä karanteenin miehen Wollmar Kunlinin ja ottaisi hänen kiinni ja tois hänet Laukaan vankihuoneelle jossa Laukaan vanginvartija ottaa hänet vastaan ja maksaa tuojalle kyyti rahan ja kiinniotto palkkaa kymmenen markkaa.¹⁶¹

Monesti houkuteltiin ihmisiä erityiseen tarkkuuteen lupaamalla palkkio karkulaisesta, jonka vankilaan löytäessään toimittaisi. Vanginvartijalla oli valtuus näissä tapauksissa maksaa pieni korvaus karkurin toimittamisesta takaisin talteen.

Viranomaiset laativat omia kuulutuksiaan, mutta auttoivat myös yksityisiä ihmisiä heitä koskevilla ongelmilla ja tarpeilla. Monet huutokauppailmoitukset oli laatinut joku maistraatin edustaja, tietenkin silloin kun oli kyseessä pakkohuutokauppa, mutta viranomaisen saattoi olla ilmoittajana myös vapaaehtoisessa huutokaupassa. Myös muista myyntitapahtumista kuin huutokaupoista ilmoitettiin kuulutuksissa. Jyväskylässä järjestettiin ajoittain myyntipäivästä, jonne köyhempi väki sai tulla myymään käsitöitään. Maksun he saivat ruisjauhoilla.¹⁶²

Saarnatuolista luettavaksi tarkoitetut hallitsijalta tulevat asetukset ja tuomiokapitulien kiertokirjeet kirjoitettiin ja painettiin ruotsiksi. Myös maistraatin ja kaupungin hallinnon julistukset olivat ainakin osittain ruotsinkielisiä. Turun tuomiokapituli suomensi ainakin periaatteessa kaikki viralliset asetustasoiset kuulutukset, mutta ennen kuin usein takkuileva käännöstyö saatiin päätökseen ja suomenkieliset tai kaksikieliset seurakunnat saivat omat kopionsa, oli tieto jo myöhässä. Tieto siis saattoi menettää ajankohtaisuutensa ennen kuin edes kerkesi perille.¹⁶³

¹⁶⁰ JyMA Efc:21 Kuulutus 23.12.1874

¹⁶¹ JyMA Efc:20 Matti Parkatin Kuulutus 21.8.1868

¹⁶² JyMA Efc: 20 Kuulutus 27.6.1868

¹⁶³ Laine & Laine 2010, 305-306.

4 Lehdessä painettu

Sanomalehdistön yleinen merkitys tiedonvälittäjänä ei ollut huomattava vielä tutkimusajankohtani alkuaikoina. Lehdet ilmestyivät harvoin ja esimerkiksi ulkomaan uutiset kopioitiin suoraan vieraskielisistä lehdistä. Myös sensuuri rajoitti lehtien uutisisältöä.¹⁶⁴ Sitä kuinka sensuuri kosketti ilmoitusosiota, on hyvä miettiä. Aineistoa läpikäydessä ei nouse hälyttävästi esiin minkään tietynlaisen ilmoittelun puuttuminen tai toisaalta jonkun ylivoimaisesti vilkkaampi esiintyminen. Ilmoituksia oli laidasta laitaan. Lehtien välillä on eroavaisuuksia. Jyväskylän ensimmäinen lehti *Koti ja Koulu* ei onnistunut tarjoamaan palstatilaa ilmoituksille seuraajiensa tavoin. *Keski-Suomi* taas saavutti huomattavasti suuremman suosion kaupallisten ilmoitusten alustana kuin kilpailijansa *Päijänne*. *Kansan Lehden* yhtenä tärkeänä tehtävänä oli luoda pohjaa sanomalehdistölle ilmoituskanavana.

Sanomalehdistöllä on Keski-Suomessa pitkä historia ja suuri merkitys suomenkielisen sanomalehdistön lisääntymisessä. Vaikka lehdistö heräsi Jyväskylän alueella varhain, ei se heti ottanut paikkaansa tiedonkulun merkittävimpänä toimijana. Vielä 1870 ja 1880 luvuilla kuulutusjärjestelmä piti pintansa eikä väistynyt lehtien tieltä. Vähitellen väki kuitenkin alkoi kiinnittää huomiota myös sanomalehtien tarjoamaan mahdollisuuteen.

4.1 Ilmoittelu sanomalehdissä

Jyväskylän järjestyksessä toinen lehti oli *Kansan Lehti*. Se aloitti toimintansa vuonna 1867 päätoimittajanaan Wolmar Schildt. Lehti ilmestyi kerran viikossa aina lauantaisin. Siinä oli neljä sivua ja ilmoitukset oli aseteltu lehden viimeiselle sivulle, muutamia lyhyitä ilmoituksia saatettiin lisätä myös etusivulle. Ilmoituksia ei varsinkaan alkuun ollut kuin ainoastaan yhden sivun verran tai vähimmillään vain muutama ilmoitus takasivun alareunassa. Ilmoituksia ei myöskään ollut lehden alkuaikoina muutamaan kappaletta enempää julkaisua kohden. Osassa lehdistä ei ollut lainkaan ilmoituksia ja joskus samat ilmoitukset julkaistiin useissa peräkkäisissä lehden numeroissa ilman, että joukossa oli välttämättä lainkaan uusia ilmoituksia.

Varsinkin vielä 1860 luvulla tätä selittää kuulutusten suuri määrä ja se että lehdet olivat vasta alkaneet ilmestyä. Tavallisilla ihmisillä ei myöskään ollut resursseja ilmoittaa itselleen

¹⁶⁴ Tommila 1970, 26-27.

tärkeistä asioista sanomalehdissä eikä lehtiä läheskään jokaiseen kotiin kannettukaan. Sanomalehdet olivat siis alkuun lähinnä varakkaampien ja liiketoimintaa harjoittavien ilmoituskanava.

Ensimmäinen *Kansan Lehti* julkaistiin lauantaina marraskuun 30. päivänä vuonna 1867. Lehden etusivulla kerrotaan lehden nimeä kantavan otsikon alla, kuinka lehdessä tullaan kertomaan hengellisiä ja maallisia sanomia Keski-Suomesta ja muualta oman maan alueelta sekä hieman myös ulkomailta. Tämän lisäksi kerrotaan lehden hinta ja sen hankintapaikat. Mielenkiintoinen lisäys on toimituksen pyyntö, että muutkin sanomalehdet mainostaisivat lukijoilleen heidän lehteään.¹⁶⁵ Ensimmäisessä numerossa *Kansan Lehti* tervehtii lukijoitaan myös seuraavasti:

Nöyrästi ja ujosti lähtee *Kansan Lehti* tervehtimään lukiata. Lehti tietää hyvin, että sanomalehdeltä nyky-aikana paljon vaaditaan, ja että se ei voi täyttää noita vaatimuksia omilla voimillansa. Mutta se toivoo saavansa lähetyksiä kynään kykeneviltä, ja niiden kautta tulevansa hyöyksi ja huviksi lukijalle. Se tulisi niin muodoin olemaan sanan kannattajana kansan kesken. Onkin jo useampi kunnioitettava henkilö luvannut muistaa lehteä kirjoituksilla. Lehti sulkee itsensä yleisön suosioon.¹⁶⁶

Tämä lehden esittely ja saatesanat toimivat jo itsessään mainoksena ja ilmoituksena lukijoille. Heitä houkutellaan ostamaan lehti kertomalla sopivan salaperäisesti mitä lehden numeroissa on tulossa, muttei kuitenkaan paljasteta liikaa. Varsinainen lehden ilmoitusosio on olematon ensimmäisessä numerossa. Kaksi hyvin pientä mainosta, joista toinen huutokauppailmoitus ja toiseen koottu lista hyödykkeistä, joita paikallisilla kauppiailta on myytävänä¹⁶⁷.

Kun lehti kerran oli luvannut vastaanottaa yksityisiä ilmoituksia, kauppiaat Parviainen, Nyman ja Valtonen tarttuivat tilaisuuteen ja alkoivat pikkuhiljaa lähettää ilmoituksiaan lehdessä julkaistaviksi. Etenkin silloin, jos tarjolla oli asiakkaille jotain erikoisempaa, kuten konjakkia tai viinejä, ilmoitus laitettiin. Myös ravintolat julkaisivat yleisön tietoisuuteen ruokalistojaan ja mainostivat erikoisuuksiaan.¹⁶⁸

¹⁶⁵ *Kansan Lehti* 30.11.1867, s.1

¹⁶⁶ *Kansan Lehti* 30.11.1867, s.1 "Kunnioitetulle yleisölle"

¹⁶⁷ *Kansan Lehti* 30.11.1867, s.4

¹⁶⁸ Brummer 1919, 751.

Ensimmäisten viikkojen aikana julkaistujen numeroiden ilmoitusosiot alkoivat vähitellen kasvaa, mutta edelleen ajoittain ilmoituksia oli vain kaksi ja parhaimmillaan nekin jo kerran tai useammin aikaisemmin julkaistuja. Ilmoituksissa oli paljon samoja kuin mitä oli aikaisemmin tullut vastaan kuulutusaineistossa. Esimerkiksi määräys jonka mukaan kaupungin käsityöläisten tulee kunkin jättää 20 markan sakon uhalla ennen tammikuun loppua maistraatille kertomukset ammateistaan ja niiden tilasta. Kertomuksesta tulee ilmetä oppipoikien määrä, milloin porvarioikeus on saatu sekä raaka-aineiden määrä ja arvo¹⁶⁹.

Lehtien ilmoituksia oli välillä hyvin vaikea nopealla vilkaisulla erottaa, vaikka niiden paikka viimeiselle sivulla olikin tiedossa. Ilmoitukset saatettiin otsikoida joko ”ilmoituksia” tai ”kuulutuksia” tai pelkästään ”kuulutus”, jonka jälkeen kuitenkin oli enemmän kuin yksi tiedotettava asia¹⁷⁰. Lisäksi yleisen otsikon alla saattoi vielä jokaisella ilmoituksella olla oma otsikkonsa, mutta varsinkin vielä ensimmäisissä numeroissa kuulutusten erottaminen toisistaan oli hankalaa ja palstat sekavia.

Kansan Lehden ensimmäisen julkaisuvuoden ilmoitusten määrissä ei tapahtunut mullistavaa kasvua tai muutoksia. Viikosta toiseen ja vuodenaikasta riippumatta kuulutusten määrät ja osittain sisältökin pysyivät hyvin samanlaisena. Tosin joulua lähestyttäessä mainostettiin myytäviä tavaroita hieman hanakammin ja jopa sanoin ”joululahjaksi”. Esimerkkinä vuoden viimeisen numeron ilmoitus, jossa henkilö nimeltä J. Laaksonen ilmoittaa myyvänsä kauniita ja kultakoristeisilla kansilla varustettuja virsikirjoja, jotka sopivat joululahjaksi¹⁷¹. Muutenkin koko vuoden ajan ilmoituksia ovat laittaneet lähinnä huutokauppoja pyörittäneet sekä kauppiaat, kuten Karl Waltonen, joka ilmoittaa joulukuun alussa:

Huomatkaa että olen myytäväkseni ottanut leskirouva Fanny Nymanin kauppavaraston ja että niitä tästä lähtien myön alennetuin hinnoin kuin myös että olen kauppaliikkeenä muuttanut kauppias Nyman-vainajan kartanoon.¹⁷²

Kauppamiehen ilmoitus on muodoltaan hyvin samanlainen kuin kuulutukset. On hyvin todennäköistä, että kyseinen ilmoitus on luettu myös kirkossa tai kirkonmäellä.

Vuoden vaihtuminen ei juuri lehdessä näy. Hieman on uudistettu etusivun asettelu, mutta viimeisen sivun ilmoituspalstat jatkavat totuttua linjaa, ilmoituksia on saman otsikon alla

¹⁶⁹ *Kansan Lehti* 11.1.1868, s.4

¹⁷⁰ Esim. *Kansan Lehti* 11.4.1868, s.4

¹⁷¹ *Kansan Lehti* 19.12.1868, s.4 ”Joululahjaksi”

¹⁷² *Kansan Lehti* 5.12.1868, s.4 ”Huomatkaa!”

muutamia. Ne eivät tyyliltään eroa edellisvuodesta juurikaan ja toistoa on edelleen havaittavissa. Ilmoitus tyttökoulun avaamisesta Jyväskylään on tuttu jo kuulutuksista, mutta myös peräkkäisistä lehdistä.¹⁷³ Ilmoitus toistui jokaisessa tammikuun sanomalehdessä eli jokaisessa julkaistussa numerossa joka ilmestyi ennen koulun avaamista helmikuun alussa.

Tiettyjen ilmoitusten toistuvien ja moninkertaisten julkaisujen takana voi olla ilmoittajan merkittävä asema yhteisössä, mutta toki myös asian tärkeys. Yksi erittäin todennäköinen syy ilmoitusten toistolle on ilmoitusten vähäisyys ja palstatilan täyttö. Myös kuulutuksissa ilmeni toistoja, siellä määrällinen esiintyvyys ei samalla tavalla selittänyt miksi joku kuulutus luettiin useampaan kertaan. Kuulutuksiin oli tällöin merkitty ilmoittajan toive, montako kertaa hän halusi kuulutuksensa luettavan.

Kansan Lehti ei vielä saavuttanut ilmoitusosioltaan samanlaista suosiota kuin kirkon kuulutukset. Pikkuhiljaa numero numerolta sen ilmoitussivulle ilmestyi hyödyllisiä kuulutuksia ja ilmoituksia laidasta laitaan, mutta määrällisesti niitä ei koko lehden olemassa olon aikana ollut muutama kappaletta enempää julkaistua numeroa kohden. On kuitenkin huomion arvoista, että selvästi alusta asti lehti-ilmoituksia laativat myös yksittäiset henkilöt eikä takasivu täytynyt vain virallisista luettelomaisista ilmoituksista ja tiedotteista. Vaikka niiden osuus varsinkin alkuaikoina oli suurempi.

Kansan Lehden numeroissa oli enimmäkseen ilmoituksia, jotka muistuttivat muodoltaan kirkossa luettavia kuulutuksia. Ja kuten mainittu, on todennäköistä, että näitä samoja ilmoituksia toimitettiin myös kirkossa luettavaksi. Näin saatiin tieto leviämään mahdollisimman laajalle. Ammatinharjoittajalle tämä on tietenkin hyvin tärkeää ja siksi juuri he ilmoittivat palveluksistaan monella eri tavalla.

Allekirjoitetun luona tehdään kaikenlaista sepän ammattiin kuuluvata työtä kohtuullista maksua vastaan. Niin myös hevosia kengitetään uudestaan ympäri, 2 mark. 50 p:niä hevoselta.¹⁷⁴

Viimeinen *Kansan Lehti* ilmestyi 31.12.1870. Lehden ilmoitusosio näytti melko lailla tismalleen samalta kuin ensimmäisen numeron, eikä välissä ilmestyneiden numeroiden joukossakaan ollut mitään kovin mullistavaa. Toisaalta vaikka ilmoitusten määrä ei räjähdysmäisesti kasvanut näiden muutamien vuosien aikana, vakiinnutti lehti-ilmoittelu

¹⁷³ Esim. *Kansan Lehti* 2.1.1869, s.4 ja *Kansan Lehti* 9.1.1869, s.4

¹⁷⁴ *Kansan Lehti* 11.12.1869, s.4 Seppä Schultzin ilmoitus.

paikkaansa siinä määrin, ettei ilmoitusten määrä myöskään vähentynyt tai lakannut kokonaan. Tiedonkulun suunta oli siis joka tapauksessa tulossa kohti sanomalehtien ja kirjoitetun tiedonkulun aikakautta.

Kansan Lehti kiinnitti palstoillaan huomiota raittiuskysymyksiin ja viitoitti suuntaa tuleville ohjelmallisemmille julkaisuille. Uutisissa painottuivat kulttuuriaiheet, mutta ehkä merkittävimmän työn lehti teki Keski-Suomen maakunnan käsitteen täsmentämisessä ja esille tuomisessa. *Kansan Lehden* levikistä ei ole juuri tietoa säilynyt. Maaseutukirjeistä voidaan kuitenkin päätellä koko Keski-Suomen kuuluneen lehden levikkialueeseen. Myös muualla maassa lehteä on todennäköisesti ainakin jonkin verran luettu. Tommila arvelee ajan taloudellisesti suotuisampaan suuntaan tapahtuneen kehityksen kautta lehden levikin pikemminkin nousseen kuin laskeneen loppua kohti. Lehti lakkautettiin ilmeisemmin toimittajien muiden kiireiden ja kyllästymisen takia. Schildt varmisti kuitenkin ennen lehden lopettamista, ettei Jyväskylä jäisi ilman omaa sanomalehteä.¹⁷⁵

Keski-Suomi jatkoi *Kansan Lehden* jälkeen ja rikastutti ilmestymisellään alueen ihmisiä niin ikään lauantaisin. Kuten edeltäjässään siinä oli neljä sivua ja ilmoitukset olivat painottuneet viimeiselle sivulle. Joskin muutamia lyhyitä ilmoituksia painettiin myös etusivulla. Ensimmäinen numero nimellä *Keski-Suomi* julkaistiin 7.1.1871. Nimen ja vuoden vaihtuminen ei ilmoitusosiossa juuri näy. Määrä ei ole muuttunut miksiäkään ja ilmoitusten sisältö on ennallaan. Huutokauppoja sekä muita osto- ja myynti-ilmoituksia sekä muutama lyhyt ilmoitus. Seurakunta oli laatinut omia ilmoituksiaan jo aikaisemmin, mutta nyt *Keski-Suomen* numeroissa oli ilmoitusosion alussa otsikon ”Muistolista” alla seurakuntaa koskevat tiedotteet ja ilmoitukset, joita seurasivat valtakunnalliset ”Hiippakunnan sanomat”¹⁷⁶. Tästä päätellen seurakunnan edustajat eivät pelänneet lehtien vievän kuulijat heidän riveistään. Kuten kuulutuksia käsittelevässä luvussa todettua, papit pitivät, muiden kuin hengellisten kuulutusten, lukemista monesti rasitteena. Lehti tarjosi tässä helpotusta pappien taakalle.

Keski-Suomen ensimmäinen julkaisuvuosi alkoi pikkuhiljaa muuttaa lehtien ilmoitussivua uuteen kiinnostavampaan suuntaan. Muutamissa numeroissa ilmoitusten määrä oli jo kasvanut siten, että ilmoitukset täyttivät takasivun nyt jo melkein kokonaisuudessaan¹⁷⁷. Näissä tapauksissa ilmoitusten määrät nousivat jo pariin kymmeneen. Ilmoitusten

¹⁷⁵ Tommila 1970, 108-107.

¹⁷⁶ Esim. *Keski-Suomi* 7.1.1871, s.4 ja *Keski-Suomi* 14.1.1871, s.4

¹⁷⁷ Esim. *Keski-Suomi* 11.11.1871, s.4

määrällinen kasvu oli yksi merkittävä edistys, mutta myös ilmoitusten korostaminen erilaisilla fonteilla alkoi tulla mukaan kuvaan. Jos vielä *Kansan Lehden* aikana ilmoitukset helposti hukkuivat tasapaksun tekstin sekaan, nyt ilmoitukset oli otsikoitu erikokoisin kirjaimin ja otsikkoja korostettiin huutomerkkein.

Otsikointi helpotti ilmoitusten hahmottamista, mutta myös ohjasi lukemaan sellaisia ilmoituksia, jotka eniten kiinnostivat. Jos esimerkiksi oli kadottanut omaisuuttaan voi suoraan silmäillä otsikon ”Löydetty” alta. Tosin tavaroidensa saamiseksi löytäjältä saattoi joutua kaivamaan kukkaroaan, kuten seuraava ilmoitus kertoo.

Yhdet rautaiset ruuvipännärit on ylös otettu kadulta, joiden omistaja saa ne R. Liimataiselta, maksettuansa tämän ilmoituksen.¹⁷⁸

Löytäjät, jotka ilmoittivat lehdessä, saattoivat asettaa tällaisen ehdon tavaran palauttaakseen. He olivat kuitenkin nähneet vaivaa ja maksaneet lehti-ilmoituksen silläkin riskillä, ettei omistajaa koskaan löytyisi, tai hän ei haluaisi käydä lunastamassa tavaroitaan takaisin ja kulut jäisivät omasta pussista maksettaviksi. Tämä pienistäkin löytötavaroista ilmoittaminen kertoo huomaavaisesta ja rehellisesti yhteisöstä. Pienet käyttötavarat saattoivat olla tärkeitä puhumattakaan nimikoiduista nenäliinoista tai muista henkilökohtaisista esineistä, jotka eivät välttämättä ole rahallisesti kovinkaan arvokkaita. Vaikea sanoa kuinka hyvin ilmoitukset tavoittivat oikeat ihmiset, mutta epäilemättä löytö- ja katoamisilmoituksilla oli jokin hyöty, kun ne olivat niin yleisiä sekä lehdissä että kirkon kuulutuksissa.

Kuten löytöilmoitukset, myös katoamisilmoitukset olivat lehdessä muodoltaan samanlaisia kuin kuulutuksissakin. Tosin lehteä varten ilmoitukset yritettiin tiivistää mahdollisimman pieneen tilaan ja lyhyiksi. Vain tarvittavat tiedot ja tuntomerkit, mahdollisimman kohteliaasti ilmaistuna tietenkin.

Holmgrenin ja miesseminaarin välille tahi mainitun seminaarin kartanolle on pudonnut yksi kultasormus. Joka hyvä ihminen sen on löytänyt, olisi hyvä ja toisi sen kunniallista palkintoa vastaan Holmgrenin taloon.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Keski-Suomi 26.8.1871, s.4 ”Löydetty”

¹⁷⁹ Keski-Suomi 9.9.1871, s.4 ”Kadonnut”

Hopeasankaset silmälasit kadotettiin höyrylaiva Lahtisessa. Kunniallinen korjuunottaja pyydetään palkintoa vastaan tuomaan ne takaisin mainitun laivan ravintolaan.¹⁸⁰

Tämän kaltaisissa ilmoituksissa ei yleensä mainita minkälainen tai minkä suuruinen palkkio on, mikäli löytäjä toimittaa kadonneen tavaran takaisin omistajansa haltuun. Arvokkaamman tavaran löytäjää on saattanut houkuttaa tavaran pitäminen omassa hallinnassaan. Tosin joskus se on liian epäilyttävää ja kadonneen omaisuuden omana pitäminen voi aiheuttaa enemmän ongelmia kuin tavarasta vilppikeinoilla saatu hyöty. Ihmiset myös uskalsivat puuttua tapauksiin, jossa esimerkiksi köyhällä kulkurilla oli hallussaan hopeaesineitä. Joskus kyseessä oli varkaus ja toisinaan taas löytötavaran omana pitäminen. Eivätkä kuulutukset ja etenkin lehti-ilmoitukset aina saavuttaneet kaikkia.

Kaupallisia ilmoituksia julkaistiin eniten loppukeväällä ja syksyn keskivaiheilla. Kesä oli hiljaista aikaa, mitä selittää ehkä suurimmilta osin muunkin kaupallisen elämän hiljaiselo Jyväskylässä kesäisin.¹⁸¹ Joulun aikaan ilmoitusten määrät monesti kasvoivat, mutta vuoden 1880 joulua edeltävissä numeroissa ilmoittelu ei ole ollut yhtä vilkasta kuin aikaisempina vuosina. Esimerkiksi vuoden 1872 toiseksi viimeisessä numerossa, joka julkaistiin juuri ennen joulua, oli kokonainen sivu myynti-ilmoituksia. Ilmoituksissa mainostettiin lahjoja sekä lapsille että aikuisille. Lisäksi kaupiteltiin joulutorttuja ja muita leivonnaisia ja ruokia joulupöytään. Tämä ”joululahjasivu” oli otsikoitu näyttävästi ja täytetty erilaisilla ilmoituksilla, joista yksi oli sen verran suurella fontilla, että se vei kahden palstan leveyden ja oli pitänyt asettaa lehteen pitkittäin.¹⁸² Saman vuoden viimeisessä numerossa julkaistiin osittain samat myynti-ilmoitukset hieman muokattuna versiona. Edellisen lehden ”joululahjoiksi sopivia tavaroita” mainos oli vain muutettu muotoon ”suuri varasto sopivia tavaroita”.¹⁸³

Lehden etusivulla oli ajoittain painettu tietoa lehden ilmestymisestä ja ilmoitusten jättämisestä lehteen. Lehteä jaettiin ihmisille lauantaisin päivällä yhden aikaan kirjakaupassa. Koko vuoden lehdet maksoivat tilaajalleen kolme markkaa, kun taas yksittäiskappaleina ostettuna 10 penniä kappale. Ilmoituksia otettiin vastaan kirjapainossa ja ilmoituksen hinta

¹⁸⁰ Keski-Suomi 20.9.1879, s.4

¹⁸¹ Tommila 1970, 152.

¹⁸² Keski-Suomi 21.12.1872, s.4

¹⁸³ Keski-Suomi 28.12.1872, s.4

oli penniä riviltä.¹⁸⁴ Tämän ilmoituksen mukana ei ollut tietoa siitä mikä oli viimeinen päivä jättää ilmoituksensa tai mainoksensa, jos halusi sen ehtivät heti seuraavaan lehteen.

Lehden toimitus piti kuitenkin hyvin huolta lukijoistaan ja tilaajistaan ja varmisti, että he saivat tiedon lehden muutoksista tai toisaalta myös seikoista, jotka pysyivät ennallaan. Vuoden vaihtuessa muutamassa ensimmäisessä numerossa oli etusivun oikean reunan palsta varattu toimituksen tiedotteelle. Alla esimerkki vuoden 1872 toisesta numerosta.

Keski-Suomi ulosannetaan tänäkin vuonna 1872 samalla tarkoituksella ja saman kokoisena kuin tähänkin asti. Lehti siis edelleenkin edistää suomalaisen sivistyksen vaurastumista ja koroittamista, tarkastella ja selitellä päivän tärkeimpiä kysymyksiä, seurata valtiopäiväin toimia, antaa tietoa koti- ja ulkomailta, luetella hiippakuntain sanomat ja maamme suurimpien kaupunkien torihinnat sekä tätä maaseutua koskevat viralliset, lailliset ynnä muut ilmoitukset, jotka ovat paikkakunnan yleisölle hyödylliset. Uuteloita ja kertomuksia tulee lehdessä olemaan sikäli kun tila myöten antaa. Toukokuusta alkaen tulee lehti silloin tällöin sisältämään kirjeitä ulkomailta. Lehden toimitukseen, joka tulee olemaan sama tänäkin vuonna, on saatu uusia voimia lisäksi. Lehden hinta on entinen ja saadaan Jyväskylästä tilata R.Göös in kirjakaupasta.¹⁸⁵

Ilmoituksen loppuun oli myös liitetty huomautus, että ihmisten tulee uusia tilauksensa lähimmässä postikonttorissa. Lisäksi lähipitäjien asukkaat voivat tilata lehteä, mikäli yksityispostia niihin jaetaan. Tällaiset henkilöt saivat tehdä tilauksensa suoraan toimituksessa.

Vuoden 1872 lehdissä alettiin, kuten edellisestä lainauksestakin kävi ilmi, ilmoittaa suurten kaupunkien torihinnat taulukkona. Taulukon asettelu ei aina ollut kovin lukijaystävällinen ja lehteä sai käännellä helpottaakseen taulukon hahmottamista. Taulukosta näki yhteensä jopa parin kymmenen tuotteen hinnat kaupungeittain. Tuotteisiin kuuluivat muun muassa viljat, ruisleipä, eritavoin valmistetut ja tuoreet lihat, perunat, maito ja leivät. Hinnoissa oli kalleimpien tuotteiden kohdalla jopa useiden markkojen erot. Esimerkiksi vuoden 1872 toisen numeron taulukossa Jyväskylässä rukiit maksoivat 26 markkaa ja Turussa vain 18

¹⁸⁴ Esim. Keski-Suomi 9.9.1871, s.1

¹⁸⁵ Keski-Suomi 13.1.1871, s.1

markkaa. Kaupunkien välillä oli eroja myös tarjonnan monipuolisuudessa. Tampereella ja Helsingissä oli parhaat valikoimat, kun taas Kuopiossa ja Oulussa heikoimmat. Jyväskylä pystyi valikoimallaan hyvin vastaamaan isojen kaupunkien torituotteisiin.¹⁸⁶

Lehtiin alkoi taulukoiden lisäksi ilmestyä vähitellen myös kuvia. Esimerkiksi Amerikkalaisia ompelukoneita mainostava ilmoitus oli kuvallinen. Kuvassa varakkaan oloinen nainen istuu koneen ääressä ompelemassa. Ilmoituksessa kerrotaan, että Singer merkkisiä ompelukoneita saa nyt tilattua New Yorkista saakka perheille, räätäleille ja suutareille. Ilmoituksessa mainitaan ompelukoneiden olevan nyt samanhintaisia ja täsmälleen samanlaisia kuin Helsingissä myytävät.¹⁸⁷

Sen lisäksi, että lehtiin alkoi ilmestyä kuvitusta ja koristusta ilmoitusten ympärille, kuulutuksista tuttuja löytö ja katoamisilmoituksia julkaistiin yhä enemmän. Ne alkoivat jo 1870-luvun alussa vakiinnuttaa paikkaansa lehdessä, vaikka toki kauppiaiden mainokset veivät suurimman osan ilmoitustilasta vielä pitkän aikaa. Kuten aikaisemminkin mainittu, muodoltaan löytöilmoitukset olivat suurin piirtein samanlaisia kuin kuulutuksetkin. Ja todennäköisesti ne oli jätetty samassa muodossa sekä kirkkoon, että lehden toimitukseen. Alla esimerkki ilmoituksesta joka hyvinkin voisi olla sellaisenaan myös kuulutusten seassa. Kyseinen ilmoitus julkaistiin useaan kertaan peräkkäisissä numeroissa.

Yöllä tämän helmikuun 10 päivää vastaan varastettiin Rantasalmen pitäjän kirkonkylän kestikievarin lukitusta tallista kolme hevosta. Yksi musta ruuna, kooltaan liki 10 korttelia, hoikka ruumiinen, linkkaa vasenta takajalkaa. Toinen ruuninkarva ruuna kooltaan kuin edellinen, palju ruumiinen, oikian silmän alla kuoppa, oikiassa takajalassa polven alla pikkuinen veri pahka. Kolmas punanen ruuna kooltaan noin 9 korttelin paikoilla, päätaudin tähden leuan alta auki. Rehellinen palkinto maksetaan sille joka varman tiedon voisi antaa mainittuun paikkaan eli hevoset ja varkaat kiini saavuttaa.¹⁸⁸

Tämänkaltaisia tavallisten ihmisten ja lehden lukijoiden ilmoituksia alkoi siis ilmestyä useita jokaisessa lehden numerossa. Vielä *Kansan-Lehden* aikaan niiden määrä oli vähäisempi ja ilmoitusosiot sisällöltään yksinkertaisempia.

¹⁸⁶ Keski-Suomi 13.1.1871, s.4

¹⁸⁷ Keski-Suomi 27.1.1872, s.4

¹⁸⁸ Esim. Keski-Suomi 17.2.1871 ja Keski-Suomi 2.3.1872, s.4 "Varastettu"

Ilmoitukset alkoivat pikkuhiljaa viedä vuosittain yhä enemmän tilaa. Taloudellisen tilanteen parantuessa 1870-luvulla kaupallinen ilmoittelu sai entistä enemmän merkitystä. Lehden numeroista huomasi selvästi, kuinka mainokset erikoisemmista tuotteista tai alennusmyynneistä yleistyivät.

Myytävänä! Kansalliskirjakaupasta uutta kirjallisuutta. Suomalaisia kansansatuja, kuvilla varustettu hinta 60p, Reihensteinin perillinen 50p. Ja myös kansanvalistus-seuran Kalenterin 1881, saapi tilata Kansalliskirjakaupasta.¹⁸⁹

Laukaan oluttehtaan myymälä on muutettu Kapten Gejtelin lesken taloon, jossa saa ostaa olutta tehtaan hintaan.¹⁹⁰

Mainonnallisia piirteitä toivat ilmoitusten kasvaneet koot, erilaiset sijoittelut ja fontit sekä tietenkin kuvien ilmaantuminen tekstimainonnan rinnalle. 1860-luvun muutaman rivin lyhyistä ilmoituksista siirryttiin *Keski-Suomen* aikana paremmin näkyviin mainoksiin. Ilmoitusten lukumäärät myös nousivat. Ilmoittelu myös lehdissä ymmärrettiin selkeästi yhä välttämättömämmäksi mitä vakiintuneempi lehden asema alkoi olla. Vuoden 1885 *Keski-Suomi* julkaisi keskimäärin numeroa kohti enemmän ilmoituksia kuin aikaisemmin.¹⁹¹

Lehtimainonnan perusteella myös valikoima alkoi laajentua. Jyväskyläläisille tarjottiin palveluita myös muualta kuin omasta pitäjästä, jopa ulkomailta saakka erilaisten jälleenmyyjien kautta.

Meidän asiamiehemme Herra H. F. Helmisen kautta saadaan Jyväskylässä tilata kaikkia niitä tavaroita, mitä meillä valmistetaan omassa tehtaassamme Helsingissä kuin myös niitä ulkomaalaisia tavaroita mitä kauttamme myydään, niinkuin: Maitotalouteen kuuluvia kapineita, hautaristiä monista eri suuruudesta ja monennäköisiä, kirkon- ja ruokakelloja, höyrykoneita, vesipumppuja, kaikenmoisia tulensammutuskoneita, nahka- ja gummi-putkia, nahka- ja gummi-remmiä.¹⁹²

¹⁸⁹ Keski-Suomi 28.7.1880, s.2.

¹⁹⁰ Keski-Suomi 28.7.1880, s.2.

¹⁹¹ Tommila 1970, 151-154.

¹⁹² Keski-Suomi 23.10.1880, s.4 Osberg & Baden asioimiston mainos.

Mainosten, huutokauppailmoitusten, löytö- ja katoamisilmoitusten sekä muiden vastaavien lisäksi lehtiin alkoi ilmestyä onnitteluita syntymäpäivien tai muiden merkkipäivien johdosta. Onnitteluviestejä reunustivat kuvat ja koristeet, joten ne oli helppo huomata. Ihmiset olivat 1880-luvulle tultaessa ottaneet sanomalehden niin omakseen, että hyödynsivät sitä jo kevyempien ilosanomiensa levittämisessä.

Maijalle toivotamme onnea, menestystä ja pitkää ikää syntymäpäiväsi johdosta 23.p:nä tätä kuuta. Kaisa, Lisetti ja Leena. Hurraa hurraa eläköön!¹⁹³

Lidalle toivottaa onnea syntymäpäivänsä johdosta 23 p.t.k, E. R. U. H. T. ja moni muu.¹⁹⁴

Vuoden 1877 loppupuolella *Keski-Suomi* sai kilpailijan ja *Päijänne* aloitti toimintansa. Sen toimiaika oli viitisen vuotta. Brummerin mukaan Jyväskylä tarvitsi toisen lehden, sillä kaikilla ei hänen mukaansa ollut mahdollisuutta saada ääntään kuuluviin *Keski-Suomessa*. Tämä edusti melko voimakkaasti kauppiaiden etuja, kun taas *Päijänne* edusti käsityöläisiä ja hieman myös lehtoreiden intressejä. *Päijänne* ei heti haastanut *Keski-Suomea* ilmoituskanavana. Uuden lehden on aina hankala saavuttaa paikkansa, kun paikkakunnalla on jo valmiina olemassa lehti, joka on vakiinnuttanut asemansa yrittäjien ja yleisön arjessa. Siihen on totuttu ilmoituksia laittamaan ja toisaalta sieltä myös niitä lukemaan. *Päijänne* jäi ilmoitustulojensa kanssa selvästi tappiolle *Keski-Suomeen* verrattuna. Ilmoitusten sijoittuminen lehteen seurasi kuitenkin samaan kaavaan kuin vanhemmassa lehdessä. Tosin loppukevät oli *Päijänte*en kohdalla ehkä vieläkin korostetumpaa kuin kilpailijassa. Syksyisin se ei saavuttanut *Keski-Suomen* nousukäyrää ilmoitusten määrässä, mutta alkukesä sen sijaan oli *Päijänte*essä erityisen vilkasta.¹⁹⁵

*Päijänte*en kvantitatiivinen tarkastelu kertoo, että lehti erosi sisällöltään kilpailijansa tyylistä, tämä oli todennäköisesti varsin tavoiteltuakin. *Päijänte*en mielenkiinto kohdistui kotimaisiin uutisiin ja erityishuomiota kiinnitettiin aiheisiin, joista *Keski-Suomi* ei ehkä ollut kirjoittanut tarpeeksi kattavasti. Lukijoita hankkiakseen lehti turvautui monesti myös sensaatiouutisiin. Ilmoitusten kohdalla *Päijänne* ei voinut toivoa yltävänsä samaan kuin *Keski-Suomi*, joka oli vakiinnuttanut lukija- ja kannattajakuntansa aikaisemmin.¹⁹⁶

¹⁹³ Keski-Suomi 22.5.1880, s.4

¹⁹⁴ Keski-Suomi 22.5.1880, s.4.

¹⁹⁵ Tommila 1970, 213, 224, 236.

¹⁹⁶ Tommila 1970, 237.

Päijänteen ensimmäinen numero julkaistiin 4.12.1877. Ensimmäisessä numerossa lehden etusivulla on lehteä markkinoiva ja sen periaatteita valaiseva ilmoitus tuleville tilaajille. Siinä kerrotaan lehden ilmestyvän tiistaisin ja perjantaisin seuraavan vuoden alusta alkaen. Lehden tarkoituksena kerrotaan olevan Jyväskylän ja sitä ympäröivän maaseudun tarpeiden kartoittaminen sekä edistää niin hengellistä kuin maallistakin tarjontaa. Lehti aikoo myös seurata muunkin maailman tapahtumia ja raportoida sellaisista asioista, jotka Jyväskylää koskettavat tai joista voisi ottaa oppia. Tämän itseään markkinoivat ilmoituksen lopuksi on pyyntö muille lehdille julkaista sivuillaan tämä samainen ilmoitus.¹⁹⁷ Ilmeisesti kilpailijat julkaisivat ajoittain myös toisiaan mainostavia ilmoituksia, sillä *Päijänteen* sivuiltakin löytyi *Keski-Suomea* mainostava ja sen julkaisuperiaatteista kertova mainos.¹⁹⁸

Lehti on edeltäjistään ja kilpailijastaan poiketen jopa 5-6 sivuinen. Lisäsivuja lehteen toi joissain numeroissa ilmestynyt lisälehti, joka jatkui ilmoitussivun jälkeen. Lisälehti sisälsi muun muassa jatkokertomuksia ja sen sivuilla painettiin myös lehden omia mainoksia ja tietoa lehden tilaamisesta ja irtonumeroiden ostamisesta¹⁹⁹. Varsinaista kuvallisia ilmoituksia sisältävää sivua edeltää lyhyitä kuulutusmaisia tiedoksiantoja sisältävä sivu. Tämä todennäköisesti on uutissivu, mutta äkkiseltään se on samankaltainen kuulutusten kanssa ja uutisten kirjoitustyyli muistuttaa suuresti ilmoitusta tai jopa mainosta. Varsinaisella selkeällä ilmoitussivulla on kaupallisten mainosten seassa yksi kuolinilmoitus, mikä vaikuttaa erikoiselta, sillä lehden viimeisellä sivulla on julkaistu kirkollisia kuulutuksia vihityistä ja kuolleista. Talvitakkeja ja luistimia sekä muuta tavaraa myyvä ilmoitus on hyvällä paikalla ilmoitussivulla, mutta vainajan kuolinilmoituksen julkaisu samalla palstalla kertoo vähintäänkin kummallisesta lehden taitosta ja suunnittelusta. Ilmeisesti tämä oli kuitenkin lehdeltä täysin harkittua toimintaa, sillä isompia kuolinilmoituksia julkaistiin lehden muissakin numeroissa nimenomaan kaupallisten tai muiden ei hengellisten ilmoitusten seassa.²⁰⁰

Lehden sivumäärä vaihteli hieman numeroittain, mutta neljäs sivu vakiintui varsinaiseksi ilmoitussivuksi. Ilmoituksia oli alusta alkaen useita ja kuten mainittu niissä oli kuvitustakin. Huomattava osa lehden alkupään ilmoituksista oli Weilin ja Göösin kirjakaupan mainoksia ja kukapa muu painoikaan *Päijännettä* kuin juuri samaiset herrat. Oikeastaan ensimmäinen

¹⁹⁷ Päijänne 4.12.1877, s.1

¹⁹⁸ Päijänne 4.1.1878, s.4

¹⁹⁹ Päijänne 5.2.1878, s.5-6

²⁰⁰ Päijänne 4.12.1877, s.3-6 ja Päijänne 11.1.1878 s.4

lehestä riippumaton ilmoitus oli hevosystävään kokouksen ilmoitus lehden toisessa numerossa²⁰¹. Tämän jälkeen muitakin kuin lehteen itseensä varsinaisesti liittyviä ilmoituksia alkoi tulla ja sen ilmoitussivu tuntui melko suositulta jo heti alkunumeroissa. Toki *Päijänteen* puolella oli se, että ihmiset olivat jo aikaisemmin aloittaneiden lehtien ansiosta tottuneet tarttumaan mahdollisuuteen laittaa ilmoituksensa lehteen.

Päijänteen ilmoitussivut olivat varsinkin vielä ensimmäisten vuosien numeroissa laadittu ja aseteltu selkeästi. Otsikoiden alle oli kasattu kaikki samaan aiheeseen osuvat ilmoitukset kuten ”Warastettu!” otsikon alle laitettut hevosen ja reen sekä viinan varkausilmoitukset²⁰². Näin jo heti yläotsikosta pystyi päättämään mistä ilmoitukset kertovat ja mahdollisesti löysi nopeammin etsimänsä, joskin ei ilmoitusten määrä niin päätä huimaava ollut, että tietyn ilmoituksen löytäminen olisi ollut ylivoimaisen vaikeaa ilman väliotsikoita. Varkausilmoitukset muistuttivat kuulutuksia ja olivat kuvailultaan tarkkoja kuten aikaisemminkin. Esimerkkinä hevosen ja reen katoamisilmoitus tai kirkkoreissulla kadonneen koiran katoamisilmoitus.

Warastettu hevonen ja reki. Hevonen oli punainen, walkea pilkku otsassa, jalat vuohisista ylöspäin valkeat. Korkeus 9 korttelia ja 1 tuuma. Länget valkeat, mätinvyöt vanhat. Reessä arkku jossa oli jauhoa, 2 tyhjää letteriä ja kaurapussi. Joka tästä tiedon saisi, ilmoittakoon Antti Jämbäctille, Kivijärvellä.²⁰³

Musta koira katosi kirkkoreissulla, jolla on seuraavat tuntomerkit: punaset käpälät ja isot pystykorvat, silmien päällä punaiset pilkut, vähäisen valkoista rinnassa ja varpaiden päällä eli kynsissä sekä muuten on koira kasvultansa isonlainen. Joka hyvä ihminen siitä tiedon saisi eli toisi sen minulle saisi kunnollisen palkinnon. Laukaasta, lautamiehen talosta.²⁰⁴

Vaikuttaa siltä, että *Päijänteen* ensimmäisissä numeroissa kirkon ilmoitukset hakivat vielä paikkaansa, mutta alkoivat vakiintua samalle sivulle kaupallisten mainosten ja muiden maallisten ilmoitusten kanssa. Ilmoitussivulla julkaistiin myös muita lyhyitä kirjoituksia,

²⁰¹ *Päijänne* 1.1.1878, s.4

²⁰² *Päijänne* 11.1.1878, s.4

²⁰³ *Päijänne* 11.1.1878, s.4 ”Warastettu!”

²⁰⁴ *Päijänne* 8.3.1878, s.4 W. Tarvaisen kuvitettu ilmoitus.

kuten uutisia ulkomailta.²⁰⁵ Mainosten seassa oli myös ilmoituksia, joita esiintyi runsaasti kuulutusten seassa, mutta jotka lehdessä vaikuttivat hieman oudoilta kuten seuraava:

Pyydetään nöyrimmästi kaikkia niitä, joilla on maksamista allekirjoittaneitten kirjakauppaan, kohta velkansa maksamaan.²⁰⁶

Lehtien ilmoitukset ja mainokset olivat vielä 1870 ja 1880-luvuilla samanlaisia kuin kirkon kuulutukset ja kuten yllä mainittu, lehdessä julkaistiin paljon ”kuulutuksia” otsikon alla jopa täsmälleen samoja asioita kuin kirkossa. Kuvat toivat mainossivuihin uudenlaisen tunnelman ja niiden ansiosta mainokset erottuivat paremmin uutisista. Esimerkiksi seuraavaa huutokauppa ilmoitusta reunustavat rajaukset ja otsikon vieressä on kuva hattupäisestä meklarista.

Muuton tähden myydän julkisella vapaaehtoisella huutokaupalla 20p. maaliskuuta Tähtiniemen kartanolla Korpilahdella kaikenlaista huone ja puukaluja, yksi hyvä ja uusi Bianino ja purje-vene, vaan jos halukkaita ostajoina tätä ennen ilmautuu, saavat alennusta hinnoista.²⁰⁷

Tässä ilmoituksessa on kaupankäynnin tunnelma ja mainostusta, vaikka kyseessä onkin yksityishenkilön henkilökohtaisen omaisuuden myyntiin laittaminen. Päättellen siitä, että myyjä asuu kartanossa ja myy arvokastakin tavaraa, hän ei ole köyhimmästä päästä. Lehti-ilmoituksen laittaminen myynnin nopeuttamiseksi tai kiinnostuksen herättämiseksi ei ole ollut ongelma. Lehden avulla näille arvokkaammille tavaroille on saattanut löytyä sopiva ostajakin, kuulutuksia kuuntelemaan kerääntyivät periaatteessa kaikki, mutta kaikilla ei ollut varaa ostaa lehtiä luettavaksi puhumattakaan purjeveneestä. Aiemmin kuulutuksia käsittelevässä luvussa huomautettiin, kuinka huutokaupoilla uskottiin saavan parhaan hinnan myytävälle tavaralle, olennaista oli myös saada huutokauppaan ihmisiä, jotka todennäköisemmin ostaisivat myytävät tuotteet. Ja mielellään arvokkaista tuotteista tulisi olla useita kiinnostuneita, muuten hinta ei kohonnut. Siksi oikeanlainen tiedotuskana kullekin asialle oli tärkeä.

Päijänteen ilmoituksissa ja mainoksissa oli paljon kuvia. Ilmoitussivut olivat katseenvangitsijoita ja erottuivat kuvituksellaan ja koristeellisuudellaan hyvin uutisista.

²⁰⁵ Esim. Päijänne 18.1.1878, s.4

²⁰⁶ Päijänne 1.2.1878, s.4 Weilin ja Göös kuvitettu ilmoitus.

²⁰⁷ Päijänne 5.3.1878, s.4 ”huutokauppa”

Lähes jokaisella mainossivulla oli ainakin yksi kuva, yleensä useampikin. Erityisen hyvin erottui eräs tupakkaa myyvä mainos, jossa koko mainosteksti oli painettu kuvan sisään. Kuvassa poika on levittänyt kätensä auki ja pitää esillä suurta banderollia, jossa lukee mainosteksti.

Jyväskylän tupakkatehdas Jyväskylässä tarjoaa papyrossi-teoksiaan Kenraali Gurko, puhdasta Turkkilaista tupakkaa, ilman imuketta (munstykkiä) 25 kappal. tukussaan.²⁰⁸

Mainosten korostamiseen alettiin kiinnittää selvästi entistä enemmän huomiota. Tämä ei koske vain *Päijännettä* vaan myös *Keski-Suomen* myöhäisempiä julkaisuja. Jos ilmoitussivu ei vielä ollut lehden kiinnostavimpia osia, ei toimitukselta ainakaan yritystä puuttunut lukijoiden herättelyssä. Mainosten ja ilmoitusten joukkoon ilmestyi myös arvoituksia, joita voitiin porukalla miettiä ja ehkä hieman kilpaillakin kuka keksii oikean vastauksen nopeimmin. Seuraavana esimerkki *Päijänteessä* julkaistusta arvoituksesta. Myös arvoituksen oikeat vastaukset julkaistiin myöhemmin samalla sivulla.

- 1) Mikä akka pienin on?
- 2) Mikä akka korkeimmalle kohoaa?
- 3) Mikä akka vaan 20 penniä maksaa?
- 4) Mikä akka turmioon vie ne miehet, jotka häntä rakastavat?
- 5) Mistä akasta miesten on vaikea luopua?
- 6) Mikä akka valtiopäiville kelpaa?
- 7) Mistä akasta Turkkilaisella viime sodassa oli pahin vastus?
- 8) Mitä akkaa Itsekurikin miehen ainakin pitäisi ensin rakastaa?²⁰⁹

Varhaisempien lehtien ja numeroiden ilmoitussivut olivat nimenomaan ilmoituksia ja mainoksia varten tarkoitettuja. On nähtävissä, että ilmoitussivun täytteenä alkoi ilmestyä paljon muutakin. Kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset asetettiin sujuvasti mainosten

²⁰⁸ Päijänne 12.3.1878, s.4 "Myytävänä"

²⁰⁹ Päijänne 5.4.1878, s. 4 "Arvoituksia"

sekaan tai niiden jatkeeksi. Pieniä uutisia ja huomautuksia, joita ei voi katsoa suoraan kuuluvaksi mainosten joukkoon julkaistiin myös helposti takasivulla. Yllämainittuja arvoituksia vastauksineen alkoi myös näkyä lähes jokaisessa numerossa nimenomaan ilmoitussivulla. Lisäksi tällä sivulla ilmoitettiin myös tapahtuneista painovirheistä. Se kuinka tarpeellisia kaikki, tai esimerkiksi seuraavan lainauksen sisältämä korjaus, olivat, sopii pohtia.

Painovirhe. Wiime lehden 6:lle arvoitukselle : „Mitä akka valtiopäiville kelpaa?“ oli selityksissä ilmoitettu ”tupakka”. Tämän nimistä valtipäivämiestä ei kuitenkaan lienee tähän sankka ollut: mutta siihen sijaan on ”Puhakka” joka kerran oli valtiopäiväjäsen.²¹⁰

Oikaistawa painovirhe. Wiime numerossa olewa ilmoituksemme arpajaisista oikaisemme kokonaisuudessaan näin kuuluvaksi: Tilaisuudessa, johon noin 500 henkeä yleisöä oli kokoutunut, näytettiin arpomisen päätettyä n. s. taulukuvana Koskenlaskijan morsiamet ja samalla deklamoitiin kappaleen sanat; sittemmin illan tutuessa laulettiin ja tanssittiin.²¹¹

Lehtien sävy, etenkin ilmoitusosiossa ei aina ollut niin asiallinen ja pidättäytyvä niin kuin voisi kuvitella. Uutiset olivat asiaa ja antoivat lukijoilleen tärkeää informaatiota kotoa ja maailmalta. Ilmoitusosiossakin oli toki aina muutama hyödyllinenkin ilmoitus, mutta paljon oli myös numeroita, joissa ilmoitusosioon oli koottu täytteeksi tekstejä ja kuvitusta laidasta laitaan. Sävy oli kepeä ja lehteen valituissa julkaisuissa ei oltu turhia jarruteltu, vaan tekstien kokoelma oli hyvin monisävyistä. Kirkollisia kuulutuksia oli jokaisella ilmoitussivulla muutamia, niille ei kuitenkaan ollut vakiintunut omaa paikkaa, vaan vihittyjä ja kuolleita lueteltiin milloin minkäkin ilmoituksen tai täydetekstin jatkeena. Ei ollut poikkeuksellista, että kuolleiden luetteloa edelsi vitsi tai humoristinen sananlasku.

Matti: minkätähän owat naiset laittaneet noin korkeita torneja päänsä päälle?
— Pekka: Kun ou pää tyhjä sisältä, pitää panna lisiä ulkopuolelle — Matti:
Woi niitä torneja kumminkin! — Pekka Mitä woiwottelet? — Matti: Kuu
mustan oriini kanss' tuliu kaupunkiin seisahtui se yhtäkkiä, pillastui ja kärryyni

²¹⁰ Päijänne 9.4.1878, s. 4

²¹¹ Päijänne 7.5.1878, s. 4

kumoon. — Pekka: Älähän, kirkontorniako säikähti? — Matti: Ei mainen, mutta neiti X. seiso kadulla, tukka pystyssä, niin että hirvitti.²¹²

Alkuun kaikkien aineistoon kuuluvien lehtien ilmoitusosiot erosivat selkeästi muusta lehdestä. Saattoi odottaa, että takasivulta löytyisi nimenomaan mainoksia eikä juuri muuta. Kuten nyt yllä on käyty läpi, etenkin *Päijänteessä* suunta alkoi hyvinkin pian muuttua ja ilmoitussivuksi ajatellusta takasivusta oli tullut ilmoitusten ohella kaiken mahdollisen muunkin julkaisu alusta. *Päijänne* jäi ilmoitustuloissaan toiseksi *Keski-Suomen* rinnalla, mikä saattaisi olla osa syynä selittämässä sivun täyttämistä muilla teksteillä. Kuitenkin kun *Päijänne* piti pintansa ja pysyi useita vuosia toiminnassa, ovat lukijat löytäneet lehdestä jotain sellaista mikä miellyttää ja jaksaa kiinnostaa. Lehden jokaisessa numerossa oli kuitenkin joitain varsinaisia ilmoituksiakin, ei pelkkää täytemateriaalia. Monesti *Päijänteen* vilkkaasti täyttynyt ilmoitussivu sisälsi kuitenkin lähinnä ei kaupallisia ilmoituksia. Liikkeen harjoittajat olivat todennäköisesti löytäneet paikkansa *Keski-Suomesta*. *Päijänteen* ilmoitussivulle päätyivät monet löytö- ja katoamisilmoitukset sekä ilmoitukset avoimista työpaikoista.²¹³

Päijänne ei kuitenkaan ollut ainoa lehdistä, jossa julkaistiin mainosten ohella kevyitä humoristisia tekstin pätkiä. *Keski-Suomenkin* ilmoitusten seasta löytyi ajoittain muutakin kuin varsinaista ilmoitusasiaa.

Vaikuttavasta. Kun eräs herra kaatoi hiusöljynsä sekaan vihtrilli-öljyä, oli siitä se vaikutus, että piikansa käypi nyt peruukki päässä.²¹⁴

Ei ole epäselvää, mistä *Päijänne* on mallinsa ottanut. Näiden kahden välillä on kuitenkin sen verran eroa, että *Keski-Suomen* ilmoitussivut olivat pääsääntöisesti lähinnä ilmoituksia ja mainoksia varten, kun taas *Päijänne* oli osassa numeroa melkein täysin mainoksia vailla, ja monesti ainoat mainokset olivat lehden omistajien itsensä. *Keski-Suomi* säilytti asiallisemman ja selkeämmän linjan läpi tutkimusajankohdan. *Päijänteellä* oli huippunsa, mutta myös numeroita, joista ei ollut vaikea arvioida lehden sen hetkistä tilaa.

Keski-Suomi onnistui hyvin säilyttämään asemansa kilpailijan aloittaessa toimintansa. Se oli *Päijännettä* niin paljon vahvemmassa tilanteessa jo tämän alkumetreillä, ettei *Päijänne* ehkä

²¹² *Päijänne* 7.5.1878, s. 4

²¹³ *Päijänne* 21.1.1880, s.4.

²¹⁴ *Keski-Suomi* 15.11.1873, s. 4

koskaan olisi pystynyt vastaamaan *Keski-Suomen* tilaajilleen tarjoamiin mahdollisuuksiin. Keski-Suomen puolella olivat kunnan viranomaiset, sillä vuonna 1877 tehtiin päätös, että kunnalliset ilmoitukset oli julkaistava nimenomaan *Keski-Suomessa*. Tohtori Schildt ehdotti, että ilmoitukset julkaistaisiin myös *Päijänteessä*, mutta ehdotus hylättiin. *Päijänne* koitti vielä saada ilmoituksia palstoilleen tarjoamalla ilmaista tilaa kunnan ilmoituksia varten, myös tästä lahjasta kieltäydyttiin.²¹⁵

4.2 Kuulutukset ja lehdistö rinnakkain

Vielä 1800-luvun ajan suullinen tiedonkulku piti pintansa, hiljalleen leviävän kirjallisen ja painetun tiedonvälityksen rinnalla. Tähän vaikuttivat, kuten edellä mainittu, ihmisten luku- ja kirjoitustaito tai taidon puute sekä mahdollisuudet esimerkiksi lehdissä julkaisemiseen. Myöskään lehtien tilaaminen ei ollut mahdollista kaikille. Lehtien lukemiseen ja tilaamiseen vaikutti rahatilanteen lisäksi kuljetusmahdollisuudet. Vielä 1800-luvulla kuljetus ei ollut välttämättä kovinkaan nopeaa, etenkin syrjäisemmille seuduille. Kehitystä kuitenkin tapahtui 1800-luvun jälkipuoliskolla. 1860-luku toi mukanaan postitoimistot. Ensimmäinen Keski-Suomen maaseudun postitoimisto perustettiin Jämsään 1867 ja pian se sai seuraajia useampaan kirkonkylään. Virallisia postiteitä Jyväskylään ja Jyväskylästä oli useita.²¹⁶

Kuulutukset erosivat niin sanotusti saatavuudeltaan merkittävästi sanomalehtien ilmoituksista. Kuka tahansa oli tervetullut kirkkoon kuulemaan saarnaa ja sen jälkeen luettavia kuulutuksia. Kaikki myös saivat tiedon tasapuolisesti yhtä aikaa. Jokainen sai myöskin yhtä paljon tai yhtä vähän tietoa kuulutetuista asioista. Kuulutusten lukemiseen varattu aika oli tietyllä tapaa rajallinen, joten joskus kuulutukset luettiin melkoisella kiireellä ja oli mahdollista, että jotkut näistä menivät kuulijoilta ohitse. Tämä saattaa olla yksi syy siihen, miksi jotkut kuulutukset luettiin niin moneen kertaan, vaikkei niiden sisällön perusteella ehkä katsota olevan niin merkittäviä.

Sanomalehden ilmoitukset eivät edusta samalla tavalla tasapuolisuutta. Jos ihmisellä ei ollut sujuvaa lukutaitoa, täytyi hänen pyytää apua lukutaitoisilta tai odottaa josko kirkossa kuulutettaisiin myös sanomalehdessä painettuja ilmoituksia. Tämä ei ollut täysin turha toive, sillä molempiin toimitettiin samoja tiedotteita ja joskus papit myös lukivat kuulutuksia

²¹⁵ Repo 1937, 427-428.

²¹⁶ Tommila 1970, 263-264.

saarnatuolista suoraan sanomalehden ilmoitussivulta. Tästä voisi päätellä kirkon suhtautuneen myönteisesti sanomalehtien ilmoitusosioon, kevensihän se pikkuhiljaa vakiintuessaan myös pappien taakkaa kuulutusten osalta, vaikka kyllä vielä tämän tutkimuksen ajanjaksolla kuulutukset pitivät voimakkaasti pintansa jopa tärkeimpänä tiedonkulun kanavana. Lehdissä olevia kuulutuksia pyydettiin erikseen lukemaan myös kirkossa vielä senkin jälkeen kun ne oli jo lehdessä painettu.²¹⁷

Kuinka lehtiä sitten luettiin. Isäntä luki uuden sanomalehden aina ensimmäisenä. Muutenkin miesväki oli yleensä sanomalehdestä kiinnostuneempi kuin naiset. Lukijan lukutaidon laadusta riippui, kuinka kauan hän piti lehteä hallussaan ennen seuraavalle antamista. Ei ollut harvinaista myöskään lehden ääneen lukeminen illan suussa kaikelle talon välle yhteisesti. Myös siis sanomalehti saattoi tuoda väkeä yhteen, joskin pienemmässä mittakaavassa kuin kuulutusten kuunteleminen kirkossa. Kuitenkin sanomalehtien lukemisesta saattoi muodostua todellinen rituaali. Monissa kylissä jopa naapurit kokoontuivat yhdessä lukemaan lehteä tai kuuntelemaan kun sitä luettiin. Lukijaksi vakiintui luonnollisesti henkilö, joka lukemisen parhaiten taitoi.²¹⁸

Lehtien lukemista pidettiin kiistatta hyödyllisenä, mutta vanhempi väki näki siinä merkkejä jumalattomuudesta. Syrjäseuduilla lehden lukijoita ja tilaajia katsottiin hieman ylöspäin, sillä katsottiin heidän tietävän enemmän ”koska on lukenut”. Tarkkaa oli kuitenkin, että niin kirjoja kuin sanomalehtiä luettiin työajan ulkopuolella. Erityisen tarkkaa oli muistaa, että lehden lukeminen sunnuntaisin kirkonmenojen aikaan oli ehdottomasti kiellettyä.²¹⁹ Tämä seikka ja etenkin vanhemman väen suhtautuminen sanomalehtiin kertoo paljon siitä, kuinka kirkkoa arvostettiin. Se oli toki hengellisen elämän keskus, mutta myös tärkeä osa perinteitä, tapoja ja tottumuksia. Totutut tavat luovat ihmisille turvaa ja niistä poikkeaminen tai jonkun uuden ilmestyminen voi tuntua ahdistavalta ja siihen saatettiin senkin takia suhtautua hyvin epäluuloisesti.

Hengelliset tekstit ja niiden ahkera lukeminen katsottiin hyväksi ja erittäin tarpeelliseksi. Liian kevyiden tekstien seurassa viihtyminen saattoi jopa haitata ihmisten kykyä järkevään ajatteluun ja tästä varoitettiin, jopa sanomalehdessä useampaankin kertaan.

²¹⁷ Esimerkkeinä JyMA Efc:23 vuoden 1879 kuulutusten seassa arkkeja joihin liimattu sanomalehdestä leikattuja kuulutuksia saatesanoin ”Pyydän nöyrimmin saarnatuolista luettavaksi.”

²¹⁸ Tommila 1970, 274.

²¹⁹ Tommila 1970, 275

Sanomakirjallisuuden suhteen tahtoisimme antaa saman varoituksen, minkä ennen (42 numerossa) annoimme romani ja nowellikirjallisuuden suhteen, nim. että tämänkin lukemista taidolla ja kohtuudella harjoitetaan. Liiallisuus siinäkin vaikuttaa weltostuttawasti ja heikontavasti kykyyn tutkia ja käsittää wakawampia henkisiä asioita, kuin mitkä päivässä syntymät ja päivässä kuolewat. Siitäkin on meillä jonkinlainen oma kokemus. Me muistamme nuoruutemme tuttavista semmoisia, jotka alituisella sanomakirjallisuuden lukemisella oliwat jotenkin tylsistyneet wakawampia henkisiä asioita harrastamaan ja käsittämään sekä wierastuneet kaikkien aikain kestäwästä kirjallisuudesta. Heidäu henkeänsä tyydytti ja täytti Päiwäkirjallisuus ja siten oliwat he tulleet waan ikäänkuin jonkinlaisiksi „hetken henkilöisiksi, kuitenkin luullen ja pitäen itseänsä oikein aimo kirjallisina miehinä.”²²⁰

Kirkon kuulutukset pitivät pintansa varsin hyvin 1900-luvulle saakka eikä koko tämän tutkimuksen ajankohtana näy selkeää vähenemistä kuulutusten määrässä. Jonkin verran vuosittain kuulutusten määrässä on heittoja, muttei mitään sellaista, joka näyttäisi suoraa johtuvan sanomalehdistä. Täytyy ottaa huomioon, että sanomalehtien yleistymisen ja ilmoituspalstojen vakiintuminen tiedotuskanavaksi vei aikaa ja vaati myös rahaa. Kaikilla ei ollut mahdollisuutta maksaa ilmoitusmaksuja, varsinkaan jos ilmoitettavaa oli viikoittain. Muutenkin lehtien ilmoituspalstat olivat alusta alkaen lähinnä kauppiaiden ja muiden yrittäjien ilmoituskanava ja yhteys mahdollisiin asiakkaisiin.

Kulutukset pysyivät tärkeänä ja runsaana osana jumalanpalveluksia myös siitä yksinkertaisesta syystä, että lehtien palstatila oli rajallinen. Ei ollut mahdollista julkaista jokaista pientä asiaa lehdessä. Vaikka lehden sivuille päätyikin mitä kummallisempia asioita oli lehteä kohden kuulutuksia alle kymmenen, kun taas kirkossa kuulutuksia saatettiin lukea jopa useiden tuntien ajan. Lehteen ei myöskään voinut lähettää kovin pitkiä kuulutuksia julkaistavaksi, tästä samasta rajallisesta tilasta johtuen. Lehdessä julkaistut kuulutukset olivat pääsääntöisesti kahden rivin mittaisia, joskin kohtelias ja koristeellinenkin sävy niissä pyrittiin säilyttämään. Kauppiaiden ilmoitukset saivat enemmän palstatilaa kuin esimerkiksi katoamisilmoitukset. Kauppiaiden entistä enemmän mainosmaisiksi ajan saatossa

²²⁰ Esim. Päijänne, 27.12.1882, s. 1

muuttuneet ilmoitukset saivat näkyvyyttä koristeellisilla reunuksillaan ja havainnoivilla kuvillaan. Lehti-ilmoitusten pääpaino tuntui alusta alkaen olleen kauppiaiden puolella.

Karkeasti voisi jakaa nämä kaksi tiedonvälityksen kanavaa kaupallisiin ja virallisiin sekä yksityisiin ja henkilökohtaisiin tiedotteisiin keskittyneiksi. Lehtiin istuivat paremmin kaikki kaupalliset ja virallisista asioista kertovat ilmoitukset. Ilmoituksiin pystyttiin näin liittämään hintataulukoita tai muita myyntiä ja kiinnostavuutta lisääviä visuaalisia elementtejä. Koristeelliset mainokset kiinnittivät lukijan huomion ensin ulkonäöllään ja sitten houkuttelivat ostoksille tekstillään. Painettuihin mainoksiin pystyi paneutumaan ja laittamaan enemmän materiaalia kuin suullisesti luettuihin. Ihmisillä oli mahdollisuus selata lehteä uudestaan ja tarkistaa mitä mainoksessa sanottiin. Kun taas kirkossa luetut kuulutukset oli hyvä pitää yksinkertaisen informatiivisina, jotta ne muistuisivat mieleen. Toki kaupallisia kuulutuksia saatettiin lukea useampana kertana peräkkäin, mutta pidän silti sanomalehdistöä enemmän kauppiaille otollisena mainostusmuotona.

Kuulutukset taas palvelivat loistavasti yksityishenkilöitä ja heidät tarvettaan saada asiansa kuuluviin. Kaikilla oli yhtäläiset mahdollisuudet jakaa tietoa tai pyytää apua. Ei tarvinnut olla rikkauksia saadakseen kuulutuksensa julki ja yleensä kiireellinen tieto luettiin heti seuraavassa jumalanpalveluksessa ja toistettiin pyynnöstä pariin kertaan. Vaikka papit pitivätkin kuulutusten lukemista jopa rasisitteenä niiden suuren määrän vuoksi, oli se seurakuntalaisten kannalta merkittävä asia, jota ilman julkinen tiedonkulku olisi ollut pulassa. Ajoittain kuulutuksia läpi selatessa tuntui, että mistä tahansa asiasta sai aikaan kuulutuksen, ja kaikki eivät tuntuneet edes merkityksellisiltä, oli hyvä olla olemassa tällainen tiedotuskanava, jota saattoi käyttää pieniinkin asioihin. Kuulutusten isoon määrään saattaa vaikuttaa myös se, kuinka matala kynnyksen jättämiselle oli. Kun pitkälti mitä tahansa kuulutuksena luettiin, ei tarvinnut miettiä voiko jättää kuulutuksen löytyneestä tulitikkuauskista. Lehteen asti tulitikkuauskien kaltaiset löytöilmoitukset tuskin olisivat yltäneet.

Kuulutusten seasta löytyi sivuja sanomalehdistä ja jopa kokonaisia sanomalehtiä²²¹. Papit olivat tehneet niihin merkintöjä ja lukeneet ilmoituksia lehdistä. Muutamassa lehdessä oli myös kynällä tehty merkintä, jonka mukaan pappi olisi lukenut myös pätkiä uutisista kuulutusten joukossa. Mikäli tämä oli toistuva tapa, oli siitä paljon hyötyä lukutaidottomille, joille kuulutukset olivat ensisijainen tiedotuskanava. Tämä kertoo myös siitä, että

²²¹ Esimerkiksi vuoden 1872 kuulutusten seassa.

sanomalehdet ja kuulutukset mahtuivat hyvin elämään rinnakkain, eikä niiden tarvinnut taistella toisiaan vastaan, vaan ne toimivat hyvin yhteen täydentämällä toisiaan ja palvelemalla molemmat hieman erilaisia ilmoittajia ja osittain eri yleisöjäkin.

Niin kuulutuksia kuin lehti-ilmoituksiakin oli sisältönsä puolesta kaikenlaisia. Aikaisemmissa luvuissa on todettu, että mistä tahansa pieneltäkin tuntuvasta asiasta saatettiin ilmoittaa. Nenäliinojen hukkumisesta, narunpätjän löytymisestä ja melkein mistä tahansa vastaavasta. Oli kyseessä sitten kuinka pieni tai suuri asia tahansa, kosketti se yhtä henkilöä tai koko kylää, kuulutuksilla oli aina selkeästi informatiivinen sävy ja ainakin oletettavasti joku hyötyi sen kuulemisesta tai kuultavaksi saattamisesta. Kuulutukset olivat tiukasti asiaa, vaikka niiden alku- ja loppukoristeellisuudet muuttivat tiukatkin asiat pehmeämpään muotoon. Lehdissä oli aineiston alkupuolella sama sävy, asiaa ja informaatiota, mutta kuulutuksista poiketen kirjallisesti esitettynä. Pikkuhiljaa, kuten edellisessä luvussakin mainittu, ilmoitusosio alkoi muuttua ja siellä julkaistiin mainosten ja ilmoitusten lisäksi paljon muutakin sekalaista. Sävy muuttui kepeäksi ja sivusta tuli jopa hieman sekava.

Enää ei ollut niin selvää, että takasivulle päästyään lukija saisi tiedon kaupungin tarjouksista ja myytävistä tuotteista. Toki joka kerta muutama tällainenkin ilmoitus oli saatavissa, mutta entistä enemmän lukijat törmäsivät visailuihin ja vitsien pätkiin sekä uutisiin, jotka jatkuivat yhä useammin myös takasivun puolelle. Vitsit ja visailut eivät välttämättä olleet huono asia. Visailut toimivat hyvänä perheen tai muun yhteisön ajanvietteenä, kun voitiin leikkimielisesti kilpailla, kuka keksii nopeimmin ”mistä akasta miesten on vaikea luopua?”.

Vaikka siis vitseille ja visailuille saattoi olla yleisönsä, ne tuskin olivat syy lehden tilaamiselle. Kuulutukset keräsivät kirkkoon ihmisiä jopa enemmän kuin jumalanpalvelukset itsessään. Samoin lehtiä tilattiin niin uutisten, kuin mainostenkin takia. Lehti tarvitsi tilaajia ja parhaiten tilaajia pystyi houkuttelemaan tarjoamalla heille mahdollisimman paljon hyödyllistä sisältöä. Lehti ei pysyisi pystyssä ilman lukijoita. Kuitenkaan tilausmaksut eivät olleet niin suuria, että lehti säilyttäisi toimintakykynsä vain tilauksista saatavilla tuloillaan. Kuten aikaisemminkin mainittu, lehdet saivat suurimman osan tuloistaan ilmoituksilla.

Ilmoitussivun mainosten vähäisyys todennäköisesti kertoi myös lehden heikosta taloudellisesta tilanteesta. Kun mainostajat eivät toimittaneet ilmoituksiaan lehteen, oli niiden sijasta julkaistava jotain muuta. Arvoitusten ja vitsien julkaiseminen ei siis välttämättä ollut tietoinen valinta tai jotain mitä lehti ehdottomasti halusi sivuilleen. Se saattoi olla myös

välttämätöntä, jottei palstatilaa jäisi tyhjäksi mainosten puuttuessa. Tosin erilaisia huvitteluun liittyviä ilmoituksia alkoi ilmestyä myös kuulutuksiin, mikä oli uutta²²².

Tämä ongelma mainosten vähäisyydestä, kosketti enimmäkseen *Päijännettä*. *Keski-Suomi* vakiinnutti ensimmäisten vuosiansa aikana oman asemansa niin hyvin, ettei se jäänyt ilman mainostajia yhdenkään numeron ajaksi. Vuosi vuodelta ja numero numerolta *Keski-Suomen* ilmoitussivut olivat aina vain informatiivisempia eikä alamäkeä ilmoitusten osalta ollut havaittavissa koko tutkimukseni aikarajauksen sisällä. *Keski-Suomihan* jatkoikin menestyskulkuaan vielä 1900-luvun puolelle, kun taas *Päijänne* lopetti toimintansa vuoden 1882 loppuun.

Syyksi *Päijänteen* lopettamiselle kerrottiin lehden painamisesta huolehtineen painotalon vaihtavan uusiin tiloihin pois Jyväskylästä ja siten jättäen lehden ilman tekijää. Lehdellä oli aikaa toimia vielä tulevan vuoden kesään saakka, mutta toimitus totesi dramaattisesti että ”katsoo se sopiwammaksi nyt jo heti tämän vuoden lopussa nukkua hiljaiseen kuoleman uneen”²²³. Luonnollisesti lehden painomahdollisuuksien häviäminen on suurin syy lehden lopettamiselle, mutta ilmoitusten vähenevän määrän perusteella, sen tuloillakaan ei olisi lehteä enää kovin kauaa pyöritetty.

5 Päätäntö

Kirkonkuulutukset levittivät seurakuntalaisille aikaisemmin tietoa paljon nykyistä enemmän. Hengellisten asioiden rinnalla kirkossa hoidettiin virallisten maallisten asioiden tiedottaminen ja niiden osuus kuulutuksista oli monesti suurempi, kuin kirkon omien kuulutusten. Ahkera ja säännöllinen kirkossa käynti oli ajan ihmisille tärkeä rutiini. Kirkossa kuuli kuulutukset, mutta näki samalla myös tuttuja ja sai hoidettua muita juoksevia asioita kirkkomatkoillaan. Jumalanpalvelukseen osallistumiseen kannusti myös mahdollinen viranomaisten valvonta. Kuulutukset tavoittivat ainakin periaatteessa kaikki tai vähintäänkin suurimman osan kansasta, joten niitä käytettiin myös määräysten välittämiseen ja mielipiteiden muokkaamiseen.

Sanomalehdet alkoivat yleistyä 1800-luvun loppupuolella ja se vähensi hiljalleen kuulutusten merkitystä, mikä todennäköisesti oli pappien mieleen ainakin maallisten ilmoitusten osalta.

²²² Esim. JyMA Efc:23 kuulutuksia 1879-1880

²²³ Päijänne, 27.12.1882, s. 1

Monet papit kokivat kuulutukset jopa rasitteena ja ehdottivatkin moneen otteeseen muiden kuin hengellisten kuulutusten siirtämistä muualle kuin saarnatuolista luettavaksi. Sanomalehtien astuminen mukaan tiedonkulkuun ei kuitenkaan muuttanut kuulutusten asemaan hetkessä. Pitkään toiminutta perinnettä ei ollut helppo syrjäyttää ja tuskin se oli sanomalehtien tarkoitukseen. Sanomalehtien tuli hankkia yleisönsä ja vakiinnuttaa paikkansa uutena tiedotuskanavana ja uutena mahdollisuutena etenkin kauppiaille ja muille liikkeen harjoittajille.

Aineistoon kuuluvat sanomalehdet olivat vielä vasta-aloittaneita tutkimusajankohtanani ja niiden yhteiselo kuulutusten kanssa sujui hyvin toisiaan jopa täydentäen. Sanomalehtiä löytyi myös kuulutusten seasta, mikä kertoo, että papit lukivat ilmoituksia myös suoraan niistä. Niin ikään sanomalehdissä julkaistiin paljon kirkon laatimia kuulutuksia, vihittyjä ja kuolleita sekä myös muita yleisiä kirkon ilmoituksia. Kuulutus järjestelmä sinnitteli siis pitkään sanomalehdistön rinnalla tärkeänä osana tiedonkulkua. Maallinen kuulutusjärjestelmä lakkautettiin virallisesti vasta vuonna 1925.

Seurakunnan säilyneet kuulutukset voidaan jakaa paikallisiin virallisiin ja yksityisiin kuulutuksiin sekä Vaasan lääninhallituksen kuulutuksiin, joita tässä työssä on lähinnä vain sivuttu. Läänin hallituksen kuulutukset ovat yleensä säilyneet paremmin, mutta eivät yksityiset kuulutuksetkaan määränsä puolesta kalpene. Niitä on tutkimusajankohtani vuosilta säilynyt vuodesta toiseen hyvin. Ainoastaan vuosi 1871 puuttuu aineistosta kokonaisuudessaan. Määrällistä vaihtelua säilyneissä kuulutuksissa on jonkin verran, mutta pääsääntöisesti niitä on jokaiselta vuodelta säilynyt satoja kappaleita, mikä teki aineistosta laajan.

Muodoltaan kuulutukset olivat paperiarkkeja, pieniä paperilappusia tai kahden sivun lehtisiä. Suurin osa kuulutuksista oli kirjoitettu suomeksi. Ruotsinkielisiä kuulutuksia oli jonkin verran, mutta selvästi vähemmän. Kuulutusten kirjoitusasu oli kohtelias ja asiallinen. Viranomaisten laatimien kuulutusten sävy oli opastava ja johdatteleva, ei oikeastaan käskävä. Sekä kuulutukset että sanomalehdet sisälsivät yleistä tietoa, joka koski ja hyödytti kaikkia. Kuulutusten kautta saatuun tietoon luotettiin ehkä vielä sanomalehtien alkuvaiheessa enemmän. Tieto kulki ihmisten välillä ja alueelta toiselle myös liikkuvien ihmisten kuten työmiesten ja sotilaiden mukana. Sanomalehdissä julkaistiin tietoja paikkakunnalle saapuvista tai sieltä poistuvista henkilöistä.

Kuulutukset ja sanomalehdet yhdessä esimerkiksi kirjeiden kanssa edustivat kestäviestintää. Valtakunnallisella tasolla tarkasteltaessa voidaan puhua jo joukkoviestinnästä. Tieto välittyi kerralla suuremmalle ihmisjoukolle, verrattuna esimerkiksi kirjeisiin, jotka yleensä oli kohdistettu jollekin tietylle henkilölle. Kuulutukset ovat osa yksisuuntaista viestintää. Alkuperäisiä viestintätilanteita on mahdotonta muodostaa uudestaan minkään säilyneen lähteen varaan. Kuulutuksiin ei oikeastaan juuri koskaan tullut vastineita. On siis mahdotonta sanoa, minkälaista keskustelua ne herättivät tai saivatko kuulutuksen laatineet ihmiset vastausta. Voidaan vain tehdä havaintoja ihmisten kuulutus- tai ilmoitusaktiivisuudesta. Sanomalehdissä ja kuulutuksissa tiedotettiin osittain samoista asioista. On mahdollista ja hyvin todennäköistä, että lehden tekijät ottivat itsenäisesti tärkeiksi katsomiaan kuulutuksia myös lehden sivulle ja samoin papit poimivat lehdestä ilmoituksia saarnatuolista luettavaksi. Kuulutusten ja lehdistön yhteiselo oli sujuvaa ja molemmille riitti kaupungissa tilaa ja yleisöä. Yhden ilmoituskanavan seuraaminen ei sulkenut toistakaan pois. Enemmän kilpailua oli eri sanomalehtien välillä, kuin kuulutusten ja sanomalehtien kesken.

Kuulutukset välittivät virallista hallinnon laatimaa tietoa, kirkon tiedotuksia tai ihmisten omia tiedotteita, jotka tuli saada julki muulle kansalle. Joka tapauksessa niiden päätarkoitus oli välittää tietoa. Sanomalehdillä oli toki tämä sama tarkoitus, olla informaatiokanava, mutta niiden sisältö saattoi monesti olla myös viihteellistä tai propagandaa. Niissä myös otettiin kantaa ajan ilmiöihin ja tilanteisiin. Näin ei tehty kuulutusten osalta ainakaan näkyvästi. Sanomalehtien merkitys kuulutusten rinnalla oli varsinkin vielä alkuun vähäisempi. Ne ilmestyivät harvakseltaan, kerran tai kahdesti viikossa. Ilmoitusten julkaisu saattoi siis lykkääntyä viikolla tai parilla eteenpäin jos, ei toimittanut sitä painoon ajoissa tai jos palstatilaa ei yksinkertaisesti ollut. Kuulutuksensa taas saattoi saada luettavaksi, vaikka heti, vaikka raapustaisi sen vasta kirkonmäellä juuri ennen jumalanpalvelusta.

Kansalla ei välttämättä ollut myöskään tarpeeksi hyvää lukutaitoa hankkiakseen tietoa lehdestä. Myös heikko rahatilanne hankaloitti lehden tilaamista ja piti vain odottaa, jos sen saisi tuttavilta luettavakseen. Joskus lehtiä keräännettiin lukemaan yhdessä. Sanomalehdissä oli myös varsinkin alkuun paljon uutisia, jotka oli otettu suoraan ulkomaisista lehdistä. Myös sensuuri rajoitti niiden uutisantia. Varhaisimpia sanomalehtiä tehtiin usein enemmän ja vähemmän sivutoimisesti ja joskus enemmän valistus- kuin tiedonvälitystarkoituksessa. Kuulutusten tavoitettavuus oli paljon sanomalehtiä parempi vielä tänä aikana. Kuulutuksia

kokoontuivat kuulemaan lähes kaikki seurakuntalaiset, myös ne henkilöt jotka eivät itse saarnasta piitanneet livahtivat paikalle kuulutuksia kuulemaan.

Kirjallinen kulttuuri oli vielä 1800-luvun puolenvälin jälkeenkkin melko kehittymätöntä. Sanomalehdistö oli, kuten mainittu, vielä uutta eikä kirjoillakaan ollut suurta merkitystä. Ne koettiin kalliiksi ja ihmisten vähäinen kirjallisuus oli enimmäkseen uskonnollista, eikä kansa muuta ollut tottunut lukemaankaan. Kirkko piti otteessaan siis myös tältä osin. Tieto kulki laajemmin ja enimmäkseen vielä suullisesti kuulutusten ohella yhteisten kokoontumisten tai liikkuvien ihmisten kautta.

Kuulutuksilla ilmoitettiin asioista laidasta laitaan. Asian ei tarvinnut olla edes kovin merkittävä tai suuri saadakseen huomiota saarnan jälkeen. Kuulutukset palvelivat kaikista pienimmiltäkin vaikuttavien asioiden julkaisussa. Paikalliset laativat paljon kuulutuksia koskien omaisuuttaan. Milloin joku piti huutokaupan tai muuten myi omaisuuttaan. Milloin toinen taas oli vailla rakennustarvikkeita tai apuvoimaa. Monesti oli kadonnut omaisuutta, suurempaa ja pienempää. Kirkkomatkalla kadonneen virsikirjan kohtalo mietitytti ja se haluttiin saada takaisin. Pelloilta hävinneen hevosen perään huudeltiin ja toivottiin havaintoja palkkiota vastaan. Varkaisiin suhtauduttiin samalla kohteliaisuudella kuin muihinkin ihmisiin. Etsintäkuulutuksilla ilmoitettiin tavaroiden ja eläinten ohella myös ihmisistä. Perheenjäseniä, palkollisia tai rikollisia katosi vähän väliä. Etsintäkuulutuksissa kerrottiin selvästi miksi henkilöä etsitään ja kuvailtiin mahdollisimman tarkkaan, kenestä on kyse. Nimi mainittiin lähes poikkeuksetta ja etenkin rikollisen ollessa kyseessä. Tätä seurasi kiinniotto kehotus tai yksityishenkilön laatimassa ilmoituksessa kohtelias pyyntö ilmoittaa kaikista havainnoista allekirjoittaneelle.

Kuulutusten kautta voi muodostaa kuvaa siitä, miten yhteisö otettiin mukaan selvittämään rikostapauksia, kuten juuri jonkin vankikarkurin tapausta. Lakia rikkoneet yritettiin saada vastuuseen teostaan ja seurakuntalaiset olivat valvonta- ja ilmoitusvelvollisia. Erilaiset oikeuselimet käyttivät kuulutuksia selvästi tiedotusvälineinään. Toki karkureista ja varkauksista ilmoitettiin myös sanomalehdissä, muttei tähän aikaan vielä niin ahkerasti kuin kirkon kuulutusten kautta.

Yksityishenkilöiden ohella eniten paikallisia kuulutuksia kirjoittivat paikallishallinnon virkamiehet ja toimihenkilöt sekä elinkeinoharjoittajat. Maksu- ja työvelvoitteet, viralliset yhteiset kokoontumiset esimerkiksi äänestystä varten sekä julkiset kauppailmoitukset olivat suuri asiaryhmä kuulutuksissa. Näitä samoja esiintyi myös sanomalehdissä, mutta jälleen

kerran pienemmissä määrin kuin kuulutuksissa. Maksu- ja työvelvoitteiden sisältö ja aiheet olivat varsin laajat. Sisältö vaihteli viljanmaksusta sillan rakentamiseen talkoo voimin. Kansan täytyi tehdä osansa kruunun hyväksi. Myös kirkko saattoi laatia maksumuistutuksia, jossa vaadittiin maksamaan papin tai muun kirkon työntekijän saatavia, mutta ajoittain myös muita maksuja, jotka eivät liittyneet kirkkoon. Maksurästikuulutusten sisältö oli yksityiskohtaista. Yleisin pelote maksujensa laiminlyönnistä oli ulosotto, joka toi mukanaan myös häpeää. Maksurästin julkistamisella saatettiin nimenomaan pyrkiä lisäämään asianomaisen sosiaalista painetta hoitaa asiansa kuntoon.

Kuulutusten perusteella voi muodostaa kuvaa aikalaisten elämästä ja heitä kiinnostaneista asioista ja arvoista. Pelkästään niiden varassa mielikuvan muodostaminen voi kuitenkin olla vaikeaa ja siksi sanomalehdillä on tässä myös tärkeä rooli. Kirkonkuulutukset antavat tietoa siitä, minkälaisia arkisia ongelmia kansa kohtasi ja mitä heiltä vaadittiin yhteisen hyvän ja kruunun nimissä. Kuulutusten katoamis- ja varkausilmoitukset kertovat myös hieman ihmisten varallisuudesta ja siitä minkälaista omaisuutta heillä oli. Samaa asiaa valottavat huutokauppailmoitukset joihin oli usein liitetty luettelo myytävistä tavaroista. Kuulutukset eivät kuitenkaan yksinään anna juurikaan tietoa tavallisen kansan vapaa-ajan kulttuurista. Kuulutusten tärkein tehtävä oli kuitenkin virallisten asioiden tiedottaminen ja viihteellisille tiedotuksille ei aikaa juuri riittänyt eikä niitä ehkä kirkkoon haluttukaan. Kuitenkin yhteiskunnallinen elämä ja kulttuuritoiminta alkoivat vilkastua 1800-luvun loppupuolella myös maaseudulla.

Lehdissä alettiin julkaista yhä enemmän viihteellisiä mainoksia ja erilaisia huvitteluun liittyviä ilmoituksia alkoi ilmaantua myös kuulutuksiin. Samalla yhä enemmän alettiin hyödyntää sanomalehtien palstoja, mutta myös kuulutuksia hieman eri tavoin, kepeämmin, kuin aikaisemmin. Sanomalehdet siis ovat tässä mielessä tärkeä osa tuon ajan kokonaiskuvan muodostamisessa. Kaikenlaisten humorististen ilmoitusten ja visailujen julkaiseminen kertoo kasvavasta tarpeesta huvitteluun vapaa-ajalla. Huvitteluilmoitusten ja mainosten ilmaantuminen myös kirkosta luettavaksi kertoo yleisen asenteen muutoksesta ja siitä, että kirkko ei katsonut ainakaan kaikkea ilakointia pahasti.

1800-luvun Jyväskylässä riitti kuulutettavaa ja ilmoitettavaa molempien tiedotuskanavien käyttöön. Kumpikaan, ei kuulutukset tai sanomalehdet, sulkeneet toista pois, vaan pystyivät olemaan rinnakkaisina osina julkista tiedonkulkua, tarjoten yhteisössä eläneille sopivan paikan asian kuin asian julkistamiseksi.

6 Lähteet

Alkuperäislähteet

Jyväskylän Maakunta-arkisto (JyMA)

Jyväskylän maaseurakunnan kirkonarkisto:

Muut kuulutukset ja ilmoitukset 1864 – 1865, Efc:18

Muut kuulutukset ja ilmoitukset 1866 – 1867, Efc:19

Muut kuulutukset ja ilmoitukset 1868 – 1869, Efc:20

Muut kuulutukset ja ilmoitukset 1870 – 1875, Efc:21

Muut kuulutukset ja ilmoitukset 1876 – 1878, Efc:22

Muut kuulutukset ja ilmoitukset 1879 – 1880, Efc:23

Kansalliskirjaston digitoidut aineistot

Sanomalehdet

Kansan Lehti 30.11.1867 – 31.12.1870

Keski-Suomi 7.1.1871 – 29.12.1880

Päijänne 4.12.1877 – 27.12.1882

Tutkimuskirjallisuus

Alamäki, Päivi 1996. ”Rippikirjat lukutaitotutkimuksessa, esimerkkinä Karstulan kappeliseurakunta ” teoksessa Kirkonkirjat paikallisyhteisön kuvaajina. Roiko-Jokela, Heikki & Pitkänen, Timo (toim.) Jyväskylä.

Alanko, Aki 1999. Seurakuntalaisille tiedoksi. Kirkonkuulutukset osana tiedonvälitysjärjestelmää ja tiedotusvälineinä Jyväskylän maaseurakunnassa 1807-1837. Pro Gradu. Jyväskylä.

Alanko, Aki 1996. ”Julkiset tiedotukset ilmoitetaan saarnan jälkeen. Jyväskylän maaseurakunnan 1800-luvun alun kirkonkuulutukset historian tutkimuksen kohteena” teoksessa Kirkonkirjat paikallisyhteisön kuvaajina. Roiko-Jokela, Heikki & Pitkänen, Timo (toim.) Jyväskylä.

Brummer, O.J. 1919. Jyväskylän kaupungin historia vv. 1837-1912. Sydän-Suomen kirjapaino. Jyväskylä.

Cederberg, Arno Rafael 1936. Maamme kirkonarkistot: opas kirkonarkistojen käyttäjille. Suomen kirkkohistoriallinen seura. Helsinki.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Fiske, John 1992. Merkkien kieli: Johdatus viestinnän tutkimiseen. Tampere.

Halila, Aimo 1963. Jyväskylän seminaarin historia. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo.

Hanska, Jussi & Vainio-Korhonen, Kirsi 2010. Huoneentaulun maailma: kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Heikkinen, Antero 1989. Perinneyhteisöstä kansalaisyhteiskuntaan. Koulutuksen historia Suomessa esihistorialliselta ajalta itsenäisyyden aikaan. Yliopistopaino. Helsinki.

Heikkinen, Antero 1993. Ihminen historian rakenteissa. Mikrohistorian näkökulma menneisyyteen. Yliopistopaino. Helsinki.

Heininen, Simo & Heikkilä, Markku 2005. Suomen kirkkohistoria.

Hirvonen, Päivi 1996. ”Seurakuntien arkistot Jyväskylän maakunta-arkistolla” teoksessa Kirkonkirjat paikallisyhteisön kuvaajina. Roiko-Jokela, Heikki & Pitkänen, Timo (toim.) Jyväskylä.

Häggman, Kai 1994. Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Historiallisia Tutkimuksia 179. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Jaakkola, Jouko 1994. ”Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta”. Teoksessa: Jaakkola, Jouko et al (toim.), Armeliaisuus, Yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Sosiaaliturvan Keskusliitto. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Jalava, Marja 2011. ”Kansanopetuksen suuri murros ja 1860-luvun väittely kansakoulusta” teoksessa Heikkinen Anja & Leino-Kaukiainen Pirkko (toim.), 2011. Valistus ja koulunpenkki: kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Jokipii, Mauno 1974. Katsaus Keski-Suomen historiaan. Kotiseutuni Keski-Suomi 1. Vaasa

Jäppinen, Jussi & Voutilainen, Heli-Maija 2006. Uudeksi minä teen kaiken: Jyväskylän maaseurakunnan vaiheita 1856-2006. Jyväskylän maaseurakunta. Jyväskylä.

Korpela, Mikko 2012. Hevosia hyviä, rahoja kuin jyviä. Hevoshistoriaa Keski-Suomesta. Keski-Suomen Hevosjalostusliitto ry, Keski-suomalaisista hevospöytäkirjoista sadan vuoden ajalta- hanke. Kariston Kirjapaino Oy.

Kortelainen, Tuomas 1990. Iisalmen saarnastuoli maallisena tiedottajana 1800-luvulla. Kuopio.

Kuuliala, Wiljo-Kustaa 1960. Entisajan talonpoikaisyhteisö ja kirkko. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo.

Laine, Esko M. 2006. ”Saarnatuoli maailman tulkkina” teoksessa Kaupunkilaisten kirkko. Antikainen, Marjo-Riitta, Laine Esko M., Yeung Anne Birgitta.

Laine, Esko M. & Laine, Tuija 2010. ”Kirkollinen kansanopetus” teoksessa Hanska Jussi & Vainio-Korhonen Kirsi (toim.), 2010. Huoneentaulun maailma: kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Laitinen, Erkki 1977. ”Väestön tausta, rakene ja sijoitus” teoksessa Jyväskylän maalaiskunnan kirja. Lappalainen Jussi T.(toim.). Jyväskylän maalaiskunta ja maaseurakunta. Jyväskylä.

Landgren, Lars Folke 2013. ”Lehdistö- ja aatehistoria” teoksessa Kristinuskon historian tutkimusalat ja metodit. Antila Jaakko Olavi & Laine Esko M. & Meriläinen Juha (toim). Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki.

Lappalainen, Osmo 1961. Kirkonkuulutukset tiedotusvälineinä erikoisesti autonomian aikana Turun ja Porin läänissä. Suomen historian laudaturtyö. Turun Yliopisto.

Leino-Kaukiainen, Pirkko & Heikkinen, Anja 2011. ”Yhteiskunta ja koulutus” teoksessa Heikkinen Anja & Leino-Kaukiainen Pirkko (toim.), 2011. Valistus ja koulunpenkki: kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

- Loven, Jaakko 1974. Jyväskylän maalaiskunta. Kotiseutuni Keski-Suomi 1. Vaasa.
- Markkola, Pirjo 2010. ”Yhteisö, yksilö ja julkiset areenat maaseudun historiassa” teoksessa Monelta kantilta Ilkka Nummelalle omistettu juhla- ja muistokirja. Ojala Jari, Eloranta Jari ja Roiko-Jokela Heikki (toim.) Jyväskylä.
- Metsämuuronen, Jari 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Gummerus: Jyväskylä.
- Murtorinne, Eino 1992. Suomen kirkon historia. 3, Autonomian kausi 1809-1899. Porvoo.
- Mönkkönen, Mauri 1988. ”Seurakuntaelämä” teoksessa Keski-Suomen historia 2. Jokipii Mauno (toim.) Jyväskylä.
- Mönkkönen, Mauri 1988. ”Sanomalehdistö kansansivistyksen levittäjänä” teoksessa Keski-Suomen historia 2. Jokipii Mauno (toim.) Jyväskylä.
- Ojala, Jari 2010 ”Ensimmäinen globalisaatiokausi maaseudun ja kaupunkien vaihdannassa teoksessa” Monelta kantilta Ilkka Nummelalle omistettu juhla- ja muistokirja. Ojala Jari, Eloranta Jari ja Roiko-Jokela Heikki (toim.) Jyväskylä.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne 2009. Kurssi kohti diskurssia. Vastapaino, Tampere
- Pitkänen, Timo 1996. ”Joka asianomaisille tätä kautta ilmoitetaan. Kuulutukset paikallisyhteisön kuvaajina.” teoksessa Kirkonkirjat paikallisyhteisön kuvaajina. Roiko-Jokela, Heikki & Pitkänen Timo (toim.) Jyväskylä.
- Pulma, Panu 1987. ”Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa.”. Teoksessa: Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva (toim.), Suomen Lastensuojelun historia. Lastensuojelun Keskusliitto. Kouvolan kirjapaino,
- Repo, Onni A.A. 1937. Jyväskylän kunnan historia. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.
- Reuterswärd, Elisabeth 2001. Ett massmedium för folket. Studier i de allmänna kungörelsernas funktion i 1700-talets samhälle. Diss Studia Historica Lundensia. Lund

Roiko-Jokela, Heikki 1996. ”Kirkko ja muuttuva yhteiskunta” teoksessa Kirkonkirjat paikallisyhteisön kuvaajina. Roiko-Jokela Heikki, Pitkänen Timo (toim.) Jyväskylä. Roiko-Jokela, Heikki 2006. Suvun vallasta edunvalvontaan. Suomalaisen holhousjärjestelmän kehitys keskiajalta 2000-luvulle. Minerva Kustannus Oy. Jyväskylä.

Sariola, Veikko 1930. Jyväskylän käsityöläiset 1837-1930. Jyväskylän Käsityöläisten Säätiö. Näköispainos painettu Jyväskylässä 2005 Kirjapaino Kari KY:ssä.

Seppänen, Janne & Väliverronen, Esa 2012. Mediyhteiskunta. Vastapaino, Tampere.

Tommila, Päiviö 1963. Suomen lehdistön levikki ennen vuotta 1860. Wernet Söderström osakeyhtiö. Porvoo.

Tommila, Päiviö 1970. Keski-Suomen lehdistö. 1, 1864-1885. Keskisuomalainen Oy, Jyväskylä.

Tommila, Päiviö 1972. Jyväskylän kaupungin historia 1837-1965. 1. Gummerus, Jyväskylä.

Tommila, Päiviön 1973. Keski-Suomen lehdistö. 2, 1886-1917. Keskisuomalainen O, Jyväskylä.

Tommila, Päiviö 1988. Tiedonkulku ennen sanomalehdistön yleistymistä. Suomen lehdistön historia 1. Kuopio.

Tommila, Päiviö & Salokangas, Raimo (toim.) 1998. Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia. Helsinki.

Tuomi, Jouni ja Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Viita, Pentti 2012. Suomen talonpoika 800-2010. BSV Kirja. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu.

Vuorio, Kaija 2009. Sanoma, lähettäjä, kulttuuri. Lehdistöhistorian tutkimustraditiot Suomessa ja median rakennemuutos. Jyväskylän yliopisto.

Weber, Max 1910/1985. Kohden sanomalehdistön sosiologiaa. Saksan sosiologisessa yhdistyksessä 1910 pidetty puhe. Tiedotustutkimus 2/1985.

Wiio, Osmo.A. 1977. Wiion lait ja vähän muidenkin. Amer-yhtymä Oy Weilin. Espoo.

Wiio, Osmo. A. 1992. Viestinnän tutkimussuuntia. Viestintätutkimuksen Seuran julkaisusarja n:o 12. Yliopistopaino, Helsinki.